SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ

Director D. GUSTI



An I · N: 3 · Martie · 1936

SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ

Revista Secției Sociologice a Institutului Social Român

Director: D. GUSTI

Anul I. Nr. 3. Martie 1936.

CUPRINSUL:

Coperta și vignetele de LENA CONSTANTE.

Apare lunar. Exemplarul: 15 lei. *Abonamentul* anual pentru școli și particulari 150 lei, 1000 lei pentru autorități și instituții.

REDACȚIA și ADMINISTRAȚIA: Institutul Social Român, Piața Romană 6, etaj III. (Palatul Academiei de Inalte Studii Comerciale și Industriale), București.

D-nii autori și editori sunt rugați să trimită publicațiile despre care doresc să luăm notă, în două exemplare, pe adresa redacției.

SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ
Director : D. GUSTI
Anul I. No. 3 Martie 1936

CONSIDERAŢII IN LEGĂTURĂ CU UN CONCURS UNIVERSITAR

— DOCUMENTE ŞI PROPUNERI PENTRU MODIFICAREA LEGII ŞI REGULAMENTULUI —

I

Concursul pentru catedra de sociologie a Universităţii din Cluj, din luna Februarie a. c., la care am participat ca membru în comisia examinatoare, în calitate de profesor de specialitate, delegat de Universitatea din Bucureşti, a dat naştere unor incidente destul de grave, şi cu răsunet în presă şi public, aşa că nu mai poate fi trecut cu vederea de nimeni dintre cei cari se interesează de soarta învăţământului superior. Mă simt dator, din pricina aceasta, să însemnez pe scurt neajunsurile Legii şi Regulamentului universitar, în speranţa că ele vor fi modificate, astfel ca pe viitor să nu se mai poată repeta lucruri de natura celor întâmplate la Cluj. Pentru aceasta nu ne întemeiem pe consideraţii teoretice, ci tragem consecinţele fireşti din experienţa câştigată într'un caz concret.

Problema recrutării corpului universitar este dintre cele mai importante, pentrucă oricum s'ar organiza Universitatea şi oricât de bine ar fi înzestrată totuşi ea va fi aşa cum o fac profesorii ei. Pe de altă parte, Universitatea, prin pregătirea pe care o dă păturii conducătoare a ţării, înrâureşte de aproape atât cultura naţională, cât şi viaţa de stat. De aceea Legea trebue să garanteze alegerea sigură a celor mai capabili dintre candidaţi, pentru posturile acestea de înaltă răspundere. Să vedem acum care sunt dispoziţiile Legei pentru Organizarea învăţământului universitar din 1932 şi ale Regulamentului General de aplicare din 1933, şi care sunt neajunsurile lor?

Se prevăd, după Art. 21 şi 22 din Lege şi Art. 50 şi 53 din Regulament, două mijloace pentru recrutarea profesorilor universitari: chemarea şi concursul. In răstimp, „Consiliul Facultăţii va desemna un suplinitor, de preferinţă din personalul didactic al Universităţii" (după Art. 21 din Lege), precizându-se prin Regulament că „suplinitorii vor fi aleşi de preferinţă dintre profesorii titulari ori profesorii agregaţi dela catedre identice sau înrudite, sau dintre agregaţii onorifici sau în funcţiune, precum şi dintre conferenţiarii definitivi dela aceeaşi facultate. Ei nu pot suplini mai mult de o catedră, nici mai mult de doi ani aceeaşi catedră" (Art. 50).

Chestiunea suplinirii este mult mai însemnată decât se crede, mai ales în cazurile în care nu se pot aplica strict dispoziţiile regulamentare. Suplinirea aduce anumite avantagii, cari primejduesc în chip serios obiectivitatea şi bunul mers al concursului de mai târziu. E ceeace s'a întâmplat la Cluj. In loc să se numească suplinitor la catedra de sociologie un profesor universitar sau un conferenţiar defi-

nitiv, a fost numit d-l Sudeţeanu, care este docent, dar nu ocupă nici un post în Universitate, fiind în realitate profesor la Şcoala Normală din Cluj. Ce e mai ciudat, d-sa a suplinit cinci ani catedra, deci trei ani mai mult decât permite Regulamentul. In chipul acesta d-l Sudeţeanu s'a bucurat de o favoare pe care nici unul dintre ceilalţi candidaţi n'a avut-o. In cinci ani de zile se creează legături cu profesorii şi cu studenţii Facultăţii, profesori cari apar ca membri în comisie şi studenţi cu cari se dau probele la curs şi seminar, se deprinde publicul cu un anumit gen de a face cursul şi de a face ştiinţă, în sfârşit se dă răgaz de pregătire în voie pentru concurs. Oricare dintre ceilalţi candidaţi ar fi suplinit catedra cinci ani de zile, s'ar fi bucurat de aceeaşi simpatie din partea anumitor profesori, cari pun prietenia mai presus de interesul obştesc, şi mai ales din partea studenţilor, cari îşi văd primejduite lucrările în curs. Totuşi nimic nu e mai grav decât intervenţia sentimentelor şi a criteriilor subiective într'o asemenea chestiune. Iată de ce *Legea ar trebui să oprească în chip categoric ca suplinitorul unei catedre să se prezinte la concurs*, cu alte cuvinte să nu aibă drept la suplinire decât profesorii titulari sau aceia dintre conferenţiari cari nu intenţionează să concureze la acea catedră. In nici un caz să nu se admită, pentru prestigiul Universităţii, numirea unui suplinitor în afară de cadrele Universităţii.

Chemarea ne interesează mai puţin aici. Au dreptul la chemare numai profesorii de specialitate, dela alte Facultăţi, sau cei înrudiţi cu specialitatea şi conferenţiarii definitivi. Nici unul dintre candidaţii dela Cluj n'a avut dreptul la chemare. In orice caz Legea ar trebui să ceară condiţii speciale pentru chemare, anume să se limiteze numai la profesorii şi conferenţiarii definitivi de aceeaşi specialitate: altfel, după actuala Lege, poate fi chemat foarte bine un profesor de Latină la o catedră de Istoria Românilor sau unul de Geografie la Sociologie.

Mijlocul cel mai obişnuit şi, de sigur, cel mai drept pentru recrutarea corpului profesoral universitar rămâne concursul. Dacă acesta ar decurge în condiţii normale şi ar fi bine legiferat, socotim că ar asigura o bună selecţie a profesorilor. Legea şi Regulamentul în vigoare nu prevăd însă garanţii suficiente. Vom înfăţişa pe rând aceste neajunsuri.

In afară de publicări şi termene, cari sunt foarte bine legiferate, întrucât nu lasă nimic la bunul plac al cuiva, operaţia cea mai însemnată, în ordinea cronologică, este constituirea comisiei. Art. 23 din Lege prevede între altele: „Comisia se compune din 7 membri; 4 profesori titulari, delegaţi de Consiliul Facultăţii unde e vacanţa catedrei şi câte un profesor titular delegat de fiecare din celelalte Universităţi. Facultăţile unde se găseşte catedra vacantă vor desemna odată cu membrii delegaţi în comisie şi câte doi supleanţi, iar celelalte Facultăţi vor desemna pe lângă membrii delegaţi în comisie şi câte un supleant". Regulamentul precizează că: „Atât membrii delegaţi cât şi supleanţi vor fi luaţi dintre profesorii titulari dela catedrele similare cu catedra vacantă, sau, în lipsă, dela catedrele cât mai înrudite cu ea" (Art. 54). Totuşi nici Legea, nici Regulamentul nu prevăd vreo sancţiune în cazul că se deleagă în comisie profesori mai îndepărtaţi ca specialitate. De aceea Regulamentul ar trebui să înşire exact specialităţile înrudite, în ordine de preferinţă, cu dreptul de a se anula concursul în caz de eludare. Dar Legea este şi mai imperfectă în următoarele prevederi: Comisia „nu poate începe lucrările decât numai cu majoritatea absolută a membrilor ce o formează. Comisiunea, odată ce a început lucrările, lucrează cu oricâţi din membrii prezenţi dela începere. Dacă unele din Facultăţi nu desemnează delegaţii ceruţi în termen de o lună, Comisia poate lucra cu ceilalţi membri" (Art. 23). In chipul acesta comisia s'ar putea constitui foarte bine fără specialişti, iar după constituire ar putea lucra şi numai cu doi membri. Intenţia legiuitorului a fost dintre cele mai bune, pentrucă zădărniceşte orice încercare de amânare a examenului după bunul plac al membrilor unei comisii, dar în schimb

nu mai asigură nici o obiectivitate examenului. Mai ales lipsa specialiştilor este de-a-dreptul dăunătoare. La probele didactice orice profesor universitar poate să judece valoarea candidatului, dar la probele ştiinţifice faptul devine aproape imposibil. Fiecare ştiinţă este astăzi atât de desvoltată, încât nu poate fi urmărită decât de cei cari se dedică exclusiv ei. Nici chiar lucrările candidaţilor nu pot fi urmărite şi înţelese în întregime de cei cari nu lucrează în aceeaşi specialitate. Aşa că fiecare profesor tinde să judece pe candidat după criteriile specialităţii proprii, de pildă, profesorul de psihologie judecă pe un candidat la catedra de sociologie, nu după ce a făcut şi cunoaşte acesta în sociologie, ci după ce i se pare că nu ştie sau nu aplică din psihologie ş.a.m.d. De aceea Legea ar trebui să nu admită constituirea comisiei şi nici continuarea lucrărilor ei decât dacă participă cel puţin doi profesori de specialitatea catedrei. In schimb lipsa acestora să fie aspru sancţionată. Poate n'ar fi rău ca nota specialiştilor să fie hotărîtoare la anumite probe (cele ştiinţifice). Legea ar trebui să prevadă apoi şi pentru continuarea lucrărilor majoritatea comisiei. Din moment ce, împreună cu supleanţii, sunt 11 profesori delegaţi pentru un examen de agregaţie, să fie obligaţi prin măsuri severe cel puţin 5 să se prezinte şi să lucreze efectiv.

Un alt punct important în legătură cu comisia este preşedintele. Legea prevede: „Comisia este prezidată de cel mai vechi dintre profesorii titulari dela Facultatea unde este catedra vacantă" (Art. 23). Intenţia legiuitorului este şi de astă dată bună, pentrucă înlătură dela început orice discuţie cu privire la preşedinte, numai că măsura are alte consecinţe, mai puţin mulţumitoare. Preşedintele fiind dintre cei mai vechi din localitate, adică de acolo de unde se caută numirea unui specialist, în chip firesc nu este de specialitate. Astfel lucrările comisiei pot fi conduse cu totul arbitrar, împotriva intereselor specifice fiecărei catedre. La Cluj de pildă, a fost numit preşedinte pentru catedra de sociologie d-l Marin Ştefănescu, profesor de istoria filosofiei. D-sa cu toate străduinţele, pe cari probabil şi le-a dat, n'a pus nici o întrebare de sociologie şi nici la discuţii n'a căutat să dea ascultare specialistului din comisie, ca să se salveze cel puţin pe calea aceasta interesele specialităţii. D-sa s'a interesat cu totul de alte chestiuni: atitudinea politică, religioasă, cunoştinţele filosofice, vârsta candidaţilor, rudeniile lor, atitudinea studenţilor, a opiniei publice etc. A fost cu alte cuvinte un exponent al masselor, nu un reprezentant al ramurei particulare de ştiinţă despre care a fost vorba. Iar atunci când a riscat să pună singura întrebare de specialitate, examinatorul a făcut-o în spirit deadreptul antisociologic, cerând socoteală poliţienească unui candidat, pentru constatarea clăcii de furt de lemne din pădurile statului, ceea ce ar „compromite după, d-sa, ţara în străinătate" şi ar dovedi la cercetător o „concepţie primejdioasă de stânga". De aceea Legea ar trebui să desemneze ca preşedinte pe cel mai vechi dintre profesorii de specialitate. Acesta să nu aibă însă decât dreptul de a conduce examenul şi de a prezenta la sfârşit actele la Decanat.

Ce e mai grav, legea nu prevede precis atribuţiile preşedintelui, încât dă acestuia anumite libertăţi, pe cari le poate întrebuinţa împotriva unor candidaţi şi chiar împotriva comisiei şi nici nu prevede vreo sancţiune pentru un preşedinte abuziv, care calcă din neştiinţă sau din rea voinţă prevederile legale şi regulamentare. Legea prevede dreptul Senatului de a anula un examen pentru vicii grave de formă. Indeplinirea formelor e chemat să o respecte mai ales preşedintele. De aceea acesta poate proceda în aşa fel încât să facă anulabil un examen, împotriva întregei comisii, numai pentrucă n'a reuşit să-şi impună protejatul, sau să zădărnicească lucrările unei comisii din pură vanitate sau proastă dispoziţie. Cele întâmplate la Cluj sunt în privinţa aceasta deosebit de instructive. Preşedintele, care n'a reuşit să-şi impună punctul său de vedere comisiei, a refuzat la un moment dat să-şi mai îndeplinească îndatoririle. Din pricina aceasta majoritatea comisiei a cerut demiterea lui. Totuşi preşedintele n'a vrut

nici să demisioneze, nici să lucreze mai departe. Astfel d-sa a refuzat să iscălească ultimul proces verbal pe motiv că nu e de acord cu hotărîrea comisiei. Totuşi şi în asemenea împrejurări trebuia să iscălească, dar numai că iscălea cu opinie separată. Când i s'a lămurit acest lucru, a declarat că va iscăli.... a doua zi. Lucrările au fost încheiate astfel în prezenţa sa, dar fără iscăliturile regulamentare. Pentru ca lucrările să fie salvate, comisia a trebuit să consemneze toate acestea în procesele verbale. A doua zi preşedintele, în loc să iscălească, cum îşi luase angajamentul, a convocat comisia, *cu eliminarea tocmai a specialistului*, care nu a fost înştiinţat sub nici o formă, şi interpretând greşit legea (vezi memoriul către Senatul Universitar), a lucrat numai cu doi membri din comisie, faţă de cinci, şi a scos cu totul alt rezultat. Cum vom vedea îndată, acelaşi preşedinte a călcat regulat prevederile regulamentare, fără să-şi atragă nici o sancţiune legală. De aceea socotim că cea mai însemnată modificare ce trebue adusă Legii, este ca preşedintele, care calcă în mod abuziv dispoziţiile Regulamentului, să fie judecat de o comisie de judecată şi să poată fi pedepsit foarte aspru. Măsura trebue să privească în chip egal şi pe membrii comisiei, cu toate că ei au mult mai puţine posibilităţi de a călca Regulamentul. In orice caz, este inadmisibil ca cei chemaţi să asigure stricta aplicare a legii, să profite de insuficienţa acesteia şi să procedeze sistematic împotriva ei.

Concursul propriu zis constă din următoarele probe: a) Un raport alcătuit de un membru delegat de comisie pentru verificarea titlurilor, lucrărilor şi activităţii fiecărui candidat. Acest raport, întrucât e însuşit de întreaga comisie, poate înlătura dela concurs pe unii candidaţi. b) O probă de titluri şi lucrări, care constă în expunerea de către candidat, în public, a titlurilor şi lucrărilor sale personale. c) Un colocviu public asupra lucrărilor de specialitate ale candidatului, precum şi a oricărei chestiuni înrudite cu specialitatea. d) Două lecţii publice de câte o oră, după 24 ore de preparaţie, asupra câte unui subiect tras la sorţi, în prezenţa candidaţilor.... După fiecare lecţie se va ţine un colocviu... în legătură cu subiectul tratat. e) Două probe practice de seminar.

Aici iar constatăm câteva neajunsuri cari trebuesc înlăturate la o nouă legiferare. Raportul alcătuit de regulă de un specialist din comisie, deci în stare să aprecieze lucrările candidaţilor, în actuala Lege e aproape inutil. Pentrucă nu i se dă alt rost decât să înlăture pe unul sau mai mulţi candidaţi dela concurs, măsură ea însăşi greu de realizat, pentrucă se cere însuşirea raportului de către întreaga comisie (în loc de majoritate), ceea ce practic e aproape imposibil să se întâmple. Cei cari intră în concurs scapă complet de consecinţele (bune sau rele) ale raportului. In schimb se cere o nouă probă de titluri şi lucrări, făcută chiar de candidaţi, oral, despre propria lor activitate, care se notează şi intră în calculul mediei care hotărăşte de soarta catedrei. Iată cum o expunere scrisă, deci perfect controlabilă, făcută de un profesor de specialitate, membru în comisie, nu are nici o însemnătate, iar expunerea orală, imposibilă de controlat, chiar a candidatului, care stărueşte normal numai asupra laturei bune a activităţii sale, este proba cea mai însemnată. Pentru expunerea titlurilor şi a lucrărilor se dă unui candidat o singură oră, încât sunt mai avantajaţi în genere cei cu lucrări puţine, pe cari le pot arăta amănunţit, faţă de cei cu lucrări multe, cari trebue să le arate numai în linii generale. De sigur, comisia poate aprecia diferenţele, dar nu în măsura cea mai justă, pentrucă se apreciază mai mult expunerea decât lucrările propriu zise. In Raportul pe care îl publicăm în această revistă, noi socotim, de pildă, pe d-l Marica superior la lucrări d-lui Sudeţeanu, totuşi la expunere cel din urmă a reuşit să ia notă superioară, pentrucă şi-a expus mai îngrijit activitatea. De aceea socotim că ar fi bine să se desfiinţeze proba orală, adică expunerea de către candidat a titlurilor şi lucrărilor, şi să se noteze activitatea după Raport, întocmit obligator numai de către specialist şi adoptat de majoritatea comisiei. Acest Raport să se publice apoi în

Monitorul Oficial, pentru o mai mare răspundere. Notele dela lucrări, date de comisie în urma raportului, să fie eliminatorii şi să aibă preponderenţă la calificarea generală, după cum sunt în actuala lege cele dela expunerea orală.

Concursul mai are şi alte desavantagii. Numai două probe din cele cari se notează, sunt ştiinţifice, pe când celelalte patru sunt didactice. Totuşi Legea precizează în Art. 2. că Universităţile „sunt aşezăminte de învăţământ universitar teoretic şi aplicat, precum şi *instituţiuni de cercetări pentru progresul ştiinţei şi răspândirea culturii*". Un profesor universitar trebue să fie deci în acelaşi timp un om de ştiinţă, sarcina lui nefiind numai să predea cunoştinţele primite dela alţii, ca în învăţământul secundar, ci să creeze noi cunoştinţe, prin cercetări ştiinţifice personale. E drept deci ca într'un concurs să se ţină seama şi de cerinţele ştiinţifice şi de cele pedagogice. De aceea Legea ar trebui să prevadă două note, una la probele ştiinţifice, alta la probele didactice, media cărora să hotărască rezultatul. Altfel orice profesor cu experienţă, chiar lipsit complet de valoare ştiinţifică, poate obţine până la sfârşit o medie apropiată, dacă nu superioară, unuia care are netăgăduite însuşiri ştiinţifice. Recrutarea profesorilor universitari se face astfel după calităţi cu totul întâmplătoare, cari nu vor ridica cu nimic prestigiul culturii şi al ştiinţei.

După Lege toate probele depuse de candidaţi sunt publice. Intenţia legiuitorului a fost foarte bună. Fiind vorba de examene de mare interes obştesc, accesul publicului ar putea asigura printr'un control moral, o mai mare obiectivitate din partea comisiei. Dar măsura aceasta, practic, are desavantagii atât de mari, încât va trebui simţitor îngrădită. Publicul, lipsit de o pregătire ştiinţifică de specialitate, are în chip normal alte criterii de judecată decât comisia. Intervin astfel consideraţiile politice, regionale, locale, legăturile de prietenie, de rudenie şi chiar interesele personale ale unora dintre cei cari asistă. Faptul e cu atât mai primejdios când publicul, cum s'a întâmplat la Cluj, nu se mulţumeşte să asiste, ci caută să se substitue prin aprobări şi desaprobări, juriului legal. Candidaţii cari nu sunt din localitate şi nu pot să-şi invite prietenii la concurs sunt, se înţelege, şi mai nedreptăţiţi, Publicul nu are nici o răspundere, de aceea nu numai că nu judecă, dar nici nu vrea să judece obiectiv. La Cluj cei mai mulţi dintre cei cari se interesau de examenul de sociologie, nici nu asistau la toţi candidaţii, ca să-şi facă o opinie prin comparaţie, ci veneau numai la candidatul preferat, la care manifestau prin aplauze, felicitări şi îmbrăţişări destul de curioase pentru locul în care se petreceau. Ce e şi mai grav, manifestările acestea de massă, cari se poate presupune că fuseseră puse anume la cale, pot antrena şi pe unii din membrii comisiei şi le pot tulbura judecata rece. Am văzut la Cluj pe unii din colegi atât de impresionaţi de aceste manifestări, încât au început ă judece candidaţii după simpatia pe care le-o arătau cei din sală şi dădeau notele aşa ca să nu indispună „opinia publică". Se înţelege că în condiţiile acestea concursul nu mai are nici un rost, el se schimbă în alegere populară, în care criteriile ştiinţifice sunt complet eliminate. Legea va trebui cel puţin să oprească orice manifestare de aprobare sau desaprobare din partea publicului asistent; iar preşedintele să fie însărcinat cu respectarea acestei măsuri.

O ultimă chestiune importantă este aprecierea probelor de către juriu. Legea prevede: „Fiecare probă este apreciată de juriu prin note dela 0-20" (Art. 24), iar Regulamentul precizează: „Fiecare membru al juriului are dreptul să pună nota sa, după care comisia deliberează; apoi preşedintele face media care se va consemna în procesul verbal al şedinţei juriului, ca notă a probei. După terminarea fiecărei serii de probe, notările obţinute vor fi comunicate candidaţilor. Candidaţii cari nu au obţinut la proba titluri şi lucrări, sau la colocviu nota medie 16, nu pot fi admişi la celelalte probe. La sfârşitul probelor, preşedintele comisiunii face un tablou cu media obţinută de fiecare candidat la diferitele probe şi într'un proces-verbal de încheere, iscălit de toţi membrii cari au luat parte în comisie, se consemnează

rezultatul concursului. Când unii din candidaţi vor obţine medii egale, nota dela litera b. (lucrări) va avea precădere la clasificaţie" (Art. 58).

Se prevăd deci trei operaţii pentru darea notelor: 1. notele preliminare, date de fiecare examinator, 2. deliberarea şi 3. efectuarea mediei care se consemnează într'un proces-verbal. Regulamentul totuşi nu e suficient de lămurit. Trebue să se spună precis ce însemnează a delibera. In cazul dela Cluj, am interpretat deliberarea, cum se poate vedea din Memoriul de mai jos, în sensul că se pot schimba notele preliminare, după obiecţiile sau cererea motivată a comisiei. Un jurist de profesie, d-l avocat Mihail Mora, interpretează Regulamentul în acelaşi fel, într'un articol: „Legalitate şi dreptate", apărut în ziarul Universul (14 Martie 1936). D-sa nu admite schimbarea notelor după ce au fost consemnate în procesele-verbale, ceea ce credem că se înţelege dela sine, dar argumentează într'un sens care admite schimbarea până la această consemnare. D-sa scrie: „Se presupune că profesorii universitari cari compun aceste comisii, îşi cântăresc toate notele ce pun şi că, în orice caz, *au timp să revină asupra lor înainte de a fi consemnate în procesele verbale comunicate candidaţilor şi devenite publice*". La Cluj s'au comunicat în chip abuziv notele înainte de a fi consemnate în procesele verbale, ceea ce n'ar fi trebuit să se întâmple, dacă s'ar fi respectat întocmai Regulamentul. Confuzia a fost provocată deci de preşedinte, care n'a respectat nici de astă dată prevederile legale. Pe de altă parte, doi din membrii comisiei au interpretat Regulamentul, numai pentru ultima probă, în sensul că „a delibera" nu însemnează a schimba notele, ci numai a le justifica. Cele întâmplate la Cluj dovedesc cu prisosinţă necesitatea schimbării notelor în decursul deliberării, pentrucă altfel se dă putinţa unui singur membru, cel care dă nota la urmă, să falsifice complet părerea majorităţii, după cum se poate vedea din Memoriul de mai jos. Regulamentul va trebui să precizeze acest lucru şi să nu mai dea naştere nici unei controverse. Comisia să poată schimba prin deliberare colectivă notele, personale ca să se asigure o mai mare obiectivitate, fără dreptul, pe care nu-l cere nimeni, de a se mai schimba ceva după ce procesele verbale au fost încheiate şi iscălite. La Cluj, preşedintele, voind să scape de ori ce răspundere, fără să accepte legalitatea, a declarat la un moment dat, spre surprinderea comisiei, că nu mai comunică nota pe care o dă, ci o calculează direct în media generală. In felul acesta făcea inutilă comisia şi hotăra singur după cum voia. Regulamentul mai prevede ca notele să fie comunicate candidaţilor, nu publicului. Totuşi la Cluj preşedintele a socotit că poate să le comunice, de regulă studenţilor pe coridor, primind să fie aplaudat când rezultatul era cel dorit de ei. Ar trebui să se reglementeze şi procedura aceasta. In sfârşit, nu vedem nevoia notelor dela 0 la 20, când numai 4 sunt de trecere. Dimpotrivă, se dă putinţa ca printr'o notă foarte mică, dată de un membru pătimaş, să se scadă notele mari obţinute la ceilalţi profesori. La Cluj d-l Marin Ştefănescu a dat nota 6, pe care a schimbat-o în urma deliberării, unui candidat care a obţinut trei 20 şi un 18. Ar fi mai simplu să se dea numai cinci sau şase note, din cari majoritatea să fie de trecere. Tot aşa va trebui să se reglementeze, în cazul că nu se va admite schimbarea clasificării în decursul deliberării, felul în care să se dea notele, pentru ca fiecare profesor din comisie să le dea odată cu ceilalţi, nu pe rând. Altfel cel care dă nota la sfârşit poate să-şi calculeze nota, aşa ca să scoată pe cel protejat de el. Preşedintele tot timpul şi-a calculat notele prevalându-se de un drept, inexistent în Regulament, după care preşedintele ar da nota la sfârşit.

Ultima dispoziţie pe care ar trebui să o cuprindă Regulamentul, este încetarea oricărei atribuţii a preşedintelui după încheerea lucrărilor. Preşedintele să fie obligat să predea imediat dosarul Decanatului în prezenţa membrilor comisiei. Altfel se ajunge la abuzuri ca cel dela Cluj, unde Preşedintele a convocat, împotriva Legii, comisia, după încheerea lucrărilor şi a declarat cu doi din cinci

membri ai ei, un nou rezultat. Această convocare, întâmplată după plecarea mea şi necomunicată mie nici măcar „pro forma", însemna implicit eliminarea mea din comisiune, printr'o măsură ilegală a preşedintelui comisiei. E drept că nici Regulamentul actual nu permite acest lucru, mai ales că încheerea lucrărilor constă dintr'o simplă totalizare aritmetică, încât nu putem înţelege de unde s'au scos notele pentru o medie superioară, în favoarea unui candidat clasificat de comisie, cu o zi înainte, cu note inferioare. Chestiunea va lămuri-o de sigur Senatul Universitar din Cluj, dar din nou credem că este absolută nevoie de sancţiuni severe împotriva oricărei călcări a Legii şi a Regulamentului.

Legea şi Regulamentul mai cuprind şi alte ciudăţenii asupra cărora nu mai stăruim. Mai amintim numai Art. 25 din lege, după care dosarul oricărui concurs trebue să treacă la Senatul Universitar pentru verificarea formelor. Senatul poate anula pentru vicii grave de formă examenul. Măsura este absolut necesară. Ce e de neînţeles, e faptul că Senatul se compune excepţional şi din profesorii din localitate cari au făcut parte din comisie. *Astfel aceştia devin judecători în propria lor cauză.* Dimpotrivă, legea ar trebui să oblige întreaga comisie să asiste la şedinţa Senatului, dar numai pentru informaţii, la discuţie, nu şi la hotărîre, adică fără drept de vot. In caz că rectorul a făcut parte din comisie, să prezideze prorectorul. S'ar garanta mai mult obiectivitatea.

Iată cele câteva consideraţii, pe care le socotim necesare în legătură cu concursul de sociologie dela Cluj. Pentru lămurirea completă a cititorilor, publicăm şi memoriul înaintat împreună cu d-nii colegi Vl. Ghidionescu şi I. Lupaş, Senatului Universitar din Cluj şi raportul despre titlurile şi lucrările fiecărui candidat, pe care l-am întocmit cu toată obiectivitatea şi nu ne ferim să-l supunem judecăţii celor competenţi.

Ne rămâne să mai constatăm, cu titlu de curiozitate, faptul, că temperamentul nestăpânit al unui preşedinte ocazional şi lipsa totală de scrupulozitate şi atitudine colegială, au căutat să scoată vinovaţi tocmai pe cei cari apărau „legalitatea" şi „dreptatea". In lunga mea carieră universitară experienţa concursului dela Cluj este dintre cele mai penibile şi triste. Modificările Legei şi Regulamentului, care se impun cu necesitate din acest studiu, sperăm că vor asigura concursurilor viitoare acea seninătate ştiinţifică, prielnică alegerei de mare răspundere a candidaţilor cei mai calificaţi pentru o catedră universitară.

D. GUSTI

II

MEMORIU PRIVITOR LA LUCRĂRILE COMISIUNII PENTRU CONCURSUL LA CATEDRA DE SOCIOLOGIE A FACULTĂŢII DE FILOSOFIE ŞI LITERE DIN CLUJ, ADRESAT SENATULUI UNIVERSITAR AL UNIVERSITĂŢII „REGELE FERDINAND I", DIN CLUJ.

Domnilor Colegi,

Subsemnaţii, membri în Comisiunea pentru concursul la catedra de Sociologie a Universităţii din Cluj, ne simţim datori să înfăţişăm punctul nostru de vedere, cu prilejul discuţiunii în Senatul Universitar a lucrărilor pe care le-am îndeplinit, ca să apărăm până la capăt, atât dreptatea unui candidat, cât şi prestigiul învăţământului superior şi demnitatea autonomiei universitare.

Lucrările la care ne referim au decurs normal până în ziua de 26 Fevruarie a. c. La sfârşitul lucrărilor doi dintre candidaţii cari au obţinut notele cele mai mari, d-nii Traian Herseni şi Constantin Sudeţeanu, aveau aceeaşi medie, încât urma să decidă soarta catedrei, ultima probă (o şedinţă de seminar). In caz că notele erau egale, catedra ar fi revenit, conform legii, d-lui Traian Herseni, care

a obţinut la proba titluri şi lucrări nota 19,60, faţă de nota 18 a d-lui C. Sudeţeanu. In această şedinţă ultimă a Comisiunii s'au petrecut câteva incidente pe cari trebue să le punem în adevărata lor lumină.

In timp ce Comisiunea delibera asupra rezultatelor, preşedintele ei, d-l Marin Ştefănescu, cu totul abuziv şi împotriva Regulamentului, cu toate că a fost făcut atent asupra actului său anarhic de ceilalţi profesori examinatori, a comunicat studenţilor cari aşteptau pe sală, un rezultat pe care nu l-a acceptat decât d-sa, prin care declara ales pe d-l C. Sudeţeanu ca agregat la catedra de sociologie. D-l Ştefănescu-Goangă, rectorul Universităţii, membru în Comisiune şi d-l Drăganu, decanul Facultăţii de Filosofie şi Litere, chemat arbitru, au desavuat fapta d-lui Marin Ştefănescu, ca şi ceilalţi profesori examinatori, încât Comisiunea şi-a continuat lucrările, pentru stabilirea rezultatului definitiv. E uşor de înţeles că nu ne puteam lăsa înşelaţi de această atitudine neacademică, prin care se creia o confuzie regretabilă în opinia publică împotriva Comisiunii, care în realitate proceda conform Regulamentului. Ca rezultat al deliberării şi ca expresie a majorităţii Comisiunii, a fost clasat întâiul d-l Traian Herseni, rezultat pe care domnul preşedinte al Comisiunii s'a oferit să-l comunice candidaţilor, ceea ce a şi făcut, aducând la cunoştinţa candidaţilor şi studenţilor pentru a doua oară un alt rezultat, recunoscând deci implicit greşala anterioară şi ilegalitatea primului rezultat, comunicat tot de d-sa. La încheierea proceselor-verbale cuvenite, totuşi d-l Marin Ştefănescu a făcut opinie separată, interpretând Regulamentul cum i-ar fi convenit d-sale, că nu se pot schimba notele în decursul deliberării şi, deci, rezultatul provizoriu al notelor preliminarii, pe care l-a comunicat întâiu, ar fi cel valabil. Majoritatea Comisiunii a iscălit procesele-verbale fără nicio rezervă şi deci l-a declarat reuşit pe d-l Traian Herseni. Unul dintre membrii Comisiei a revenit abia a doua zi şi a adăogat opinia separată că notele nu pot fi schimbate, încât astăzi subsemnaţii, deci trei din cinci, reprezentăm punctul de vedere că legal catedra revine d-lui Traian Herseni, iar preşedintele Comisiei, reprezintă opinia că, dimpotrivă, catedra ar reveni d-lui C. Sudeţeanu. Acestea fiind faptele, urmează să arătăm acum, pe ce ne intemeiem convingerea noastră.

Art. 58 al Regulamentului general de aplicare a legii pentru organizarea învăţământului universitar, din 1933, prevede în privinţa notelor patru operaţii distincte: 1) „Fiecare membru al juriului are dreptul să pună nota sa" — 2) „după care Comisiunea deliberează" — 3) „apoi preşedintele face media care se va consemna în procesul-verbal al şedinţei juriului ca notă a probei". 4) „După terminarea fiecărei serii de probe, notările obţinute vor fi comunicate candidaţilor". Operaţiile acestea îşi au rostul lor. Ele n'au fost trecute arbitrar în Regulament, ci au scopul să asigure examenului o cât mai mare obiectivitate.

Rezultatul unui concurs nu este socotit de lege ca un act individual al membrilor din Comisiune, ci ca un act solidar, de răspundere colectivă. De aceea se prevede dreptul unor note personale, ca bază de discuţie, cari pot fi însă modificate în decursul deliberării ca media să exprime opinia reală a întregei comisiuni. De altfel Regulamentul precizează numai dreptul, nu şi datoria, membrilor de a da fiecare nota sa. Se poate foarte bine ca un membru din Comisiune să nu dea o notă personală, ci să se asocieze la rezultatul global, iscălind procesul-verbal, sau Comisiunea să hotărască deadreptul o notă pe care să o accepte în unanimitate. In cazul cel mai obişnuit, în care fiecare membru dă o notă, Regulamentul prevede în chip justificat: deliberarea. Rostul acestei operaţii e cât se poate de clar. Deliberarea e menită să asigure o apreciere comparativă a candidaţilor, să se dea deci notele în proporţie cu meritele fiecăruia, să se înlăture apoi putinţa de a se falsifica aprecierea majorităţii, ca şi putinţa unuia dintre membri de a zădărnici hotărîrea Comisiunii, prin şicane de tot felul. E destul de pildă, ca unul dintre membri să dea nota zero unui candidat, ca să îl pună în inferioritate faţă de ceilalţi, cari

altfel pot avea toate notele inferioare lui. Ca să se evite această posibilitate Comisiunea deliberează, cu dreptul firesc de a se schimba notele preliminarii, într'un spirit de mai mare dreptate. Fără dreptul unei noi hotărîri, ce ar putea să însemneze deliberarea? Aşa s'a procedat dealtfel la toate probele din concursul pentru catedra de sociologie, fără să fi protestat nici unul din membrii Comisiei şi nici preşedintele, care n'a desaprobat procedeul decât când nu i-a convenit personal. Astfel, ca să dăm exemple precise, la prima prelegere de probă, preşedintele Comisiunii, d-l Marin Ştefănescu, a mărit nota preliminară dată d-lui Herseni de la 17 la 18, în urma deliberării Comisiei. La a doua prelegere de probă, d-l D. Gusti a mărit nota personală, tot în urma deliberării şi la ameninţările cu părăsirea Comisiei de către d-l Marin Ştefănescu, pentru a salva prestigiul lucrărilor unei Comisiuni universitare, de la 17 la 19 în favoarea d-lui Sudeţeanu. Iată cum chiar d-l Marin Ştefănescu a recunoscut necesitatea deliberării şi a interpretat-o în sensul schimbării notelor. Atitudinea aceasta au avut-o deasemenea şi ceilalţi membri din Comisiune. Dar dacă o notă se poate mări în urma deliberării, ea se poate şi micşora. La ultima probă d-l Marin Ştefănescu prevalându-se de dreptul preşedintelui, de a da nota la urmă, fiind hotărît să-l scoată cu orice preţ pe d-l Sudeţeanu, fără nicio consideraţie faţă de Comisiune şi faţă de valoarea celuilalt candidat, pe care a recunoscut-o chiar public, a dat d-lui Traian Herseni nota 6 (şase) la aceeaşi probă (ultima de seminar) la care ceilalţi membri i-au dat trei 20 şi unul 18. Suspendându-se şedinţa, în continuare, după două ore şi după calcule prealabile d-l Marin Ştefănescu a revenit asupra notei, fără să-i facă totuşi dreptate deplină d-lui Herseni şi i-a urcat nota la 15, pentru a-l pune în inferioritate şi a falsifica şi mai departe părerea majorităţii. Cum d-sa n'a vrut să cedeze stăruinţelor îndreptăţite ale Comisiei, d-l D. Gusti s'a simţit obligat pentru restabilirea evaluării juste, să scadă nota d-lui Sudeţeanu de la 18 la 15. D-sa avea şi dreptul şi datoria morală să procedeze astfel, ca o măsură împotriva sabotării majorităţii de către un singur membru. S'a încheiat apoi cuvenitul proces-verbal, iscălit de toţi membri, cu opinia separată numai a d-lui Marin Ştefănescu şi s'a declarat reuşit, printr'un proces-verbal de încheierea lucrărilor, d-l Traian Herseni, ca având media cea mai mare. Rezultatul acesta definitiv şi deci singurul legal, a fost comunicat candidaţilor chiar de domnul Marin Ştefănescu. Cu aceasta sarcinile regulamentare ale Comisiunii au luat sfârşit şi urma ca dosarul să fie trimis spre cercetare Senatului Universitar. Totuşi d-l Marin Ştefănescu n'a înţeles nici atunci să intre în legalitate.

Intr'adevăr, după încheierea lucrărilor din 26 Fevruarie 1936, consemnată în procesul-verbal dela dosar, d-l Marin Ştefănescu o convocat din nou Comisia, ştiind că d-l Gusti e plecat la Bucureşti şi a cerut reluarea lucrărilor încheiate cu o zi înainte. Dealtfel în acest chip d-l D. Gusti a fost eliminat de d-l preşedinte din Comisiune, neavând delicateţa colegială de a-l convoca în termen util. D-nii I. Lupaş şi Vl. Ghidionescu au refuzat această propunere, arătând că din momentul în care Comisiunea şi-a încheiat lucrările, chestiunea concursului e de resortul Senatului Universitar. Totuşi d-l Marin Ştefănescu, împreună cu d-l Fl. Ştefănescu-Goangă, s'au constituit în comisiune şi au redactat un nou proces-verbal, potrivit căruia au declarat reuşit la examen pe d-l C. Sudeţeanu. Juridiceşte actul acesta este însă complet nul, pentrucă lucrările Comisiunei au fost încheiate cu o zi înainte de unanimitatea Comisiei, tot ce s'a făcut după această dată e fapta unor simpli particulari. Aliniatul 3 din art 55 al Regulamentului care prevede că „odată ce a început lucrările, Comisia lucrează cu oricâţi din membrii prezenţi de la începerea examenelor" — nu se referă şi la încheierea lucrărilor, în privinţa căreia acelaş regulament prevede alte norme. Aliniatul 5 al art. 58 dispune: „La sfârşitul probelor, preşedintele Comisiunei face un tablou cu media obţinută de fiecare candidat la diferitele probe şi într'un proces-verbal de încheiere, iscălit de toţi membrii cari au luat parte la Comisiune, se consemneează rezultatul concursului"

Aşa dar încheierea lucrărilor nu necesită o şedinţă specială convocată anume de preşedinte, ci se face, aşa cum s'a făcut în ziua de 26 Fevruarie, la sfârşitul lucrărilor. Operaţia aceasta constă dintr'o simplă totalizare a mediilor precedente, deci nici cum nu se poate scoate alt rezultat decât cel din procesele-verbale anterioare. Insfârşit, pentru încheierea lucrărilor se cere semnătura membrilor cari au luat parte la Comisiune, ori condiţiunea aceasta o îndeplineşte, ca majoritate, numai procesul-verbal din 26 Februarie, prin care se declară reuşit d-l Traian Herseni, toate lucrările ulterioare fiind în afară de însărcinările legale. S'ar creia un ciudat precedent, dacă s'ar recunoaşte Comisiunii dreptul ca după încheierea lucrărilor cu toţi membrii, să revină după placul unora, şi să se anuleze hotărîrea majorităţii.

Aducem la cunoştinţa Senatului Universitar faptele de mai sus şi interpretarea lor legală, fapte săvârşite de preşedintele Comisiunii, menite, după noi, să atingă grav prestigiul Universităţii, cum s'a ilustrat şi prin atitudinea studenţilor induşi în eroare, cari s'au dedat la acte condamnabile, — şi cerem cea mai deplină lumină şi reintrarea în legalitate. Dacă Senatul Universitar confirmă alegerea d-lui Sudeţeanu, trece peste voinţa majorităţii Comisiunii, care îl socoteşte vădit inferior celuilalt candidat. Rugăm să se citească în această privinţă raportul specialistului din Comisiune, care arată obiectiv valoarea ştiinţifică a d-lui Sudeţeanu. In acelaşi timp s'ar nesocoti toate formele legale pe cari Senatul Universitar e menit tocmai să le impună.

Dacă se casează examenul, din nou se creiază un precedent primejdios, pentrucă se dă posibilitatea preşedintelui sau minorităţii Comisiei să anuleze examenul prin călcarea voită a formelor, oridecâteori nu-şi pot impune preferatul. Dreptatea nu poate fi decât a majorităţii care a declarat în conformitate cu Legea şi Regulamentul Universitar, reuşit pe d-l Traian Herseni. De aceea vă rugăm să confirmaţi desemnarea d-lui Traian Herseni pentru Catedra de sociologie, d-sa dovedind în examen calităţi deosebite de om de ştiinţă şi de profesor, având convingerea că o va ilustra cu vrednicie.

VL. GHIDIONESCU, D. GUSTI, I. LUPAŞ

III

RAPORTUL PENTRU VERIFICAREA TITLURILOR, LUCRĂRILOR ŞI ACTIVITĂŢII CANDIDAŢILOR LA CATEDRA DE SOCIOLOGIE A UNIVERSITĂŢII DIN CLUJ

Domnilor Colegi,

Sunt 17 ani de când, împreună cu mult regretatul meu coleg şi prieten, Vasile Pârvan, am primit greaua sarcină a face recomandările pentru ocuparea catedrelor de la Facultatea de Litere şi Filosofie din Cluj, în scopul naţionalizărei ei.

Nu fără emoţie încep deci a redacta raportul de faţă, căci după 17 ani sunt iarăşi chemat a-mi da părerea asupra ocupării unei catedre la Universitatea, care mi-a devenit atât de scumpă prin legăturile amintirii şi care este atât de preţuită prin prestigiul pe care l-a câştigat în lumea ştiinţifică şi prin afirmarea naţională a acestui prestigiu în Clujul privirilor hipercritice şi pătimaşe ale minoritarilor.

La răspunderea, ce o simt, faţă de Universitatea şi Faculatea de Litere din Cluj, se mai adaugă şi răspunderea faţă de Ştiinţa căreia i-am consacrat cei mai buni ani ai vieţii mele şi pe care, spre mare bucurie, am văzut-o la noi din ce în ce mai înfloritoare.

Larga mea experienţă de profesor şi cercetător îmi impune a vă comunica

criteriile sigure şi hotărîte, după care voi încerca a-mi da avizul cerut de D-voastră asupra valorii candidaţilor la catedra de Sociologie, vacantă la Facultatea de Litere din Cluj.

Dacă, fireşte, pentru ocuparea oricărei catedre se cere o calificare ştiinţifică specială, apoi pentru o catedră de Sociologie, care este o ştiinţă încă discutată şi disputată, deşi pentru cunoscători de mult definitiv constituită, cu atât mai mult criteriile de selecţie trebuesc să fie cât mai riguroase.

Fără îndoială suntem cu toţii de acord, că un candidat la o catedră universitară trebue mai întâiu să fie stăpân în mod suveran pe datele bibliografice ale ştiinţei şi să aibă o orientare cât mai completă şi bogată în literatura problemelor, aşa cum ea se resfrânge în munca ştiinţifică mondială; el trebue apoi, în al doilea rând, să ştie a se situa personal şi critic în această lume ştiinţifică şi să posede o concepţie sistematică proprie a doctrinei ştiinţei ce o reprezintă; şi, însfârşit, el trebue să dea dovada că poate mânui o metodă de cercetare, care să ducă la rezultate ştiinţifice noui şi personale, contribuind astfel activ la creaţia ştiinţifică, punctul culminant al adevăratului rost al oricărei activităţi ştiinţifice.

Să păşim acum la analiza activităţii ştiinţifice a candidaţilor.

D-l Constantin Sudeţeanu este docent al Universităţii din Cluj, în specialitatea „Sociologie", din Iunie 1926 şi suplinitorul catedrei de Sociologie din Decemvrie 1931.

Faptul a fi fost nouă ani docent în specialitatea Sociologiei şi cinci ani suplinitor al catedrei de Sociologie, este de sigur o mare onoare şi poate chiar avea unele privilegii faţă de ceilalţi candidaţi, el implică însă în acelaşi timp şi mari îndatoriri faţă de ştiinţă. Să cercetăm deci mai departe, care a fost activitatea ştiinţifică a d-lui Constantin Sudeţeanu în acest răstimp, dela 1926, data numirii de docent, şi până la 1935, data publicării concursului?

1) In ajunul ţinerei concursului, abia în 1935, a apărut o mică broşură: *Opinia publică*, analiza condiţiilor şi aspectelor ei (Cluj, 1935, pag. 54, format mic).

Lucrarea m'a interesat, pentrucă eu însumi am publicat un volum: „Die Grundbegriffe des Pressrechts" 1908, apărut în Berlin, la editorul Guttentag, în care lucrare unul din cele mai importante capitole este consacrat problemei opiniei publice.

Lucrarea d-lui Sudeţeanu dovedeşte o lipsă totală de informaţie. Autorul spune în prefaţă: „Chestiunea pe care am tratat-o a atras atenţia de multă vreme „şi a fost la început o preocupare, legată mai ales de un domeniu oarecum deo„sebit. Ea se încadrează într'o mişcare de idei, care pornită cu Sighele, Rossi, Le „Bon şi Tarde — spre începutul secolului XX — intra mai ales în domeniul de „studiu delimitat ca psihologia mulţimei şi psihologie colectivă. Mişcarea aceasta „de idei era în primul rând, cum observă şi Dupréel, italiană şi franceză".

Această afirmare a d-lui Sudeţeanu este cu totul eronată. Se cunosc foarte multe lucrări despre opinia publică, apărute înaintea lucrărilor datorite celor patru gânditori citaţi (şi cari aparţin sfârşitului veacului al XIX-lea, nu începutului veacului al XX-lea, cum se afirmă!), cari ne dovedesc pe de o parte că problema s'a tratat mult mai înainte de începutul veacului XX, că ea era văzută apoi ca o preocupare independentă multă vreme înainte de tratarea psihologiei mulţimei şi că ea, însfârşit, nu e o preocupare în primul rând franceză şi italiană.

Este suficient să cităm lucrările; F. J. *v. Hendrich* „Ueber den Geist des Zeitalters und die Gewalt der öffentlichen Meinung", încă din anul 1797, apoi, *Karl von Gersdorff* „Ueber den Begriff und das Wesen der öffentlichen Meinung", din anul 1846; sau, *F. von Holtzendorff* „Wesen und Wert der öffentlichen Meinung", din 1880, care oferă o minunată expunere a problemei, o bogată informaţie bibliografică până în 1880 şi care mai are avantajul să fie tradusă şi în limba română; totuşi, nici sub această formă lucrarea nu este cunoscută de autor.

Dar chiar în Italia, cum se cunoaşte prea bine din istoria ideilor sociale şi po-

litice, problema opiniei publice era cunoscută cu mult înainte de preocupările de psihologia maselor!

Incă în 1780 *Gaetano Filangieri*, în vol. I al lucrărei sale „La scienza della legislazione", tratează despre puterea opiniei publice, apoi asemenea vezi și: *G. D. Romagnosi*, în „Dell' indole e dei fattori dell' incivilimento", 1835, — ori, *Giuseppe Pecchio*, în „Un' elezione di membri del parlamento in Inghilterra", 1826, sau, *Livio Minguzzi*, în „La teoria della opinione publica nello stato constituzionale", 1893.

D-l Sudețeanu nu amintește nici una din lucrările acestea, d-sa ignorează însă și lucrări mai noi, devenite clasice și care tratează în mod special problema opiniei publice. Sunt lucrări cari nu pot scăpa unui cercetător, preocupat în chip serios de o problemă științifică.

Cităm, în primul rând, voluminoasa lucrare a lui *Ferdinand Tönnies*, decanul sociologilor: Kritik der öffentlichen Meinung, apărută în 1922. Apoi: *H. Kraus* „Prolegomena zum Begriff der öffentlichen Meinung (in Festschrift, Fr. v. Lizt z. 60. Geburtstage); *W. Bauer*: Die öffentliche Meinung und ihre geschichtlichen Grundlagen, 1914. Același autor a mai scris: Der Krieg und die öffentliche Meinung, 1915; *G. Münzner*: Oeffentliche Meinung und Presse. Eine sozialwissenschaftliche Studie, 1928. Asemenea, nu se citează autorii consacrați, cunoscători ai „opiniei publice" și ai raportului dintre ea și viața publică anglosaxonă, americană și engleză, cum ar fi, pentru a ne mărgini la două nume din cele mai cunoscute: Bryce și Dicey!

In ce privește tratarea problemei, ea nu cuprinde nici o idee proprie și nici cel puțin o înfățișare desvoltată a ideilor altora, cu autoritate, reducându-se numai la o expunere de compilație a unor lucrări de valoare inegală, dintre cari cele ale lui Le Bon și Sighele sunt astăzi cu totul depășite.

Nu găsim în scrierea d-lui Sudețeanu niciun ecou mai adânc al lucrării lui Tarde (de altfel citată de autor) „L'opinion et la foule", căci nu întâlnim nicăeri o analiză a noțiunei fundamentale de „public". „Opinia publică" nu poate fi înțeleasă fără o astfel de analiză. Numai așa se explică de ce autorul definește greșit opinia publică, drept o opinie a majorității.

Regret, dar sunt nevoit să constat că lucrarea d-lui Sudețeanu despre „Opinia publică" a fost publicată de d-sa ca docent și profesor suplinitor la o catedră de specialitate, în plină maturitate de profesor.

2) A doua lucrare publicată de d-l Sudețeanu între anii 1926 și 1936, se intitulează: *Durkheim și doctrina școalei sociologice franceze*, Cluj, 1936 (211 pag.), o lucrare apărută în ultimul moment al concursului, prezentată după ce a trecut termenul de înaintare a lucrărilor, conform Legii și Regulamentului.

Această lucrare oferă o mare surpriză pentru cititor, și anume că titlul nu corespunde conținutului ei. Intr'adevăr, lucrarea despre Durkheim și doctrina școalei sociologice franceze, nu cuprinde mai nimic privitor la „școala sociologică franceză"!

Dar ceea ce este mai curios, e că autorul însuși mărturisește la începutul ultimului capitol: „Spre a da acestei lucrări toată desvoltarea necesară, ar fi tre- „buit să ne ocupăm de activitatea școalei sociologice franceze, așa cum s'ar putea „prevedea mai ales din introducerea acestei lucrări și din capitolul II. Dar cu aceasta lucrarea ar depăși mult întinderea ei actuală, care și așa e destul de mare".

Așa dar, iată un caz, cred unic în publicistica mondială, al unui autor care, de teamă să nu depășească 200 pagini (— acestea sunt paginile volumului — cu propriile-i cuvinte „întinderea actuală și așa destul de mare"!), renunță a trata despre obiectul pe care și-l propusese a-l desvolta în titlul lucrărei și în „introducere".

Față de confesiunea autorului, dela sfârșitul lucrărei, care stă în contrazicere cu declarația programatică de la începutul ei, nu ne putem aștepta ca „școala sociologică franceză" să fie analizată.

Justificarea nouă, pe lângă grija de a nu mări paginile volumului, că „școala

aceasta are o doctrină unitară", care însă nu se poate preciza pentrucă „opera continuatorilor lui Durkheim nu este încă încheiată, căci aproape toţi sunt în viaţă", iarăşi nu se poate susţine. Pentrucă se cunosc doar atâţi savanţi şi atâţi sociologi cari şi-au făurit doctrina lor ştiinţifică cât erau în viaţă.

Dealtfel ar fi foarte greu ca o astfel de doctrină să se închege după moartea cercetătorului! Şi iată un exemplu luat tocmai din tabăra şcoalei sociologice franceze. *Marcel Mauss*, cel mai cu autoritate reprezentant al acestei şcoli, publică în *Annales sociologiques* (collection de l'Année sociologique, fondateur : E. Durkheim), Série A. Sociologie générale, din 1934, un program ce rezumă experienţa şcoalei şi indică directivele ei de lucru, sub titlul *„Fragment d'un plan de sociologie générale descriptive"*. In 56 de pagini acest studiu, publicat în fruntea fasciculei, prezintă o importanţă capitală, el înseamnă o adevărată profesie de credinţă ştiinţifică a şcoalei. *Este chiar doctrina şcoalei.*

Şi oare pentrucă Marcel Mauss se află încă în viaţă, la o vârstă înaintată, doctrina lui nu se poate studia şi nici expune? Dar se poate face o astfel de afirmare?

D-l Sudeţeanu nu cunoaşte acest studiu. D-sa citează în cartea sa o singură lucrare, mai veche, a lui Mauss, din 1927, publicată în L'Année Sociologique, sub titlul „Divisions et proportions des divisions de la Sociologie". Deşi ar fi fost interesant de citat şi o altă contribuţie a şcoalei lui Durkheim, de o însemnătate programatică, datorită lui Mauss şi urmaşului lui Durkheim la catedră, Fauconnet, în articolul faimos *„Sociologie"* din „La grande Encyclopédie".

Nesocotirea lucrărilor dintre cele mai reprezentative ale şcoalei Durkheimiene reduce în mod simţitor valoarea lucrării d-lui Sudeţeanu.

Astfel, când autorul tratează problema raporturilor dintre Sociologie şi Psihologie, după şcoala franceză, nu găsim nicăeri vreo referinţă la *G. Davy*, La Sociologie (în Traité de Psyhologie publicat de Dumas, 1924), ori *C. Blondel*, Les volitions (în acelaşi tratat), ori mai ales, *Mauss*, Rapports réels et pratiques de la Psychologie et de la Sociologie (în Journal de Psychologie, 1924). Asemenea nu se iau în considerare lucrări meritoase şi caracteristice, ca: *G. Davy* „Eléments de Sociologie, I. Sociologie politique" (1921); *D. Moret* et *G. Davy*, Des clans aux empires (1923); *Halbwachs*, Les causes du Suicide: *Maunier*, L'économie politique et la sociologie (1930); *Simiand*, Le salaire, l'évolution sociale et la monnaie, etc., etc., etc.

Pentru a ilustra şi mai bine informaţia fragmentară a lucrării, este destul să amintesc că studiile, cunoscute şi desbătute de toate seminariile de sociologie, ale lui *Lévy-Bruhl*, se reduc pentru d-l Sudeţeanu numai la: „Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures", şi nu se consultă celelalte lucrări fundamentale: La mentalité primitive (1921); L'âme primitive (1927); Le surnaturel et la nature de la mentalité primitive (1931); şi, însfârşit, ultima publicaţie: La mythologie primitive (1935).

Evident că întreaga problemă a „primitivului", o problemă centrală a sociologiei franceze contemporane, nu este deloc atinsă, deşi ar fi fost un prilej fericit să se confrunte teoria lui Lévy-Bruhl cu contradictorii săi eminenţi: *Allier* (Les non-civilisés et nous) şi *D. Leroy*, La raison primitive.

Dar, dacă lucrarea d-lui Sudeţeanu cuprinde o expunere, cu totul incompletă şi plină de lacune regretabile, a şcoalei franceze de sociologie, ea, în acelaşi timp, nu este decât o simplă dare de seamă a gândirei lui Durkheim, şi aceasta incompletă.

Durkheim nu este înfăţişat decât prin sistemul său de sociologie generală, lăsându-se la o parte toată partea, de o egală valoare, a sociologiei sale speciale: a sociologiei religiei, cunoştinţei, familiei, dreptului, educaţiei, ş. a. m. d., tot atâtea ramuri de preocupare pe cari le-a ilustrat Durkheim prin lucrări considerate, unele dintre ele, cu drept cuvânt clasice.

Astfel, studiile cunoscute ale lui Durkheim: Introduction à la Sociologie de la famille (1888), La prohibition de l'inceste et ses origines (1898), Deux lois de l'évolution pénale (1901), Sur le Totémisme (1902), Sur l'organisation matrimoniale des sociétés australiennes (1905), ca să nu citâm decât pe acestea, nu sunt utilizate tocmai într'o monografie asupra doctrinei lui Durkheim!

Lucrarea despre „Durkheim", ca şi cea despre „Opinia publică", nu e numai neinformată, dar nu aduce nimic nou în lămurirea problemelor, ea nu oferă decât o expunere fragmentară atât asupra sistemului lui Durkheim, cât şi asupra şcoalei creată de el; din această lucrare nu se desprinde nicio idee personală; iar cap. VI, cu care autorul trebuea, însfârşit, să-şi arate părerea personală şi să ia atitudine faţă de doctrina expusă, este cel mai scurt şi mai lipsit de idei din toată cartea.

Singura preocupare ştiinţifică a d-lui Sudeţeanu în cariera sa de publicist sociolog a fost: Comte, ca precursor al lui Durkheim şi, apoi Durkheim.

In 1924, din însărcinarea acelui ce face acest raport, a apărut traducerea „Regulilor metodei sociologice", făcută de d-l Sudeţeanu. La această traducere d-l Sudeţeanu a scris o introducere asupra „Sociologiei lui Emil Durkheim" (24 pag.),

Iar un an mai târziu, în 1925, în biblioteca de popularizare „Semănătorul" din Arad, d-l Sudeţeanu a scris „Introducere în sociologia lui Aug. Comte" (o broşură de format foarte mic, de 116 pagini).

Lucrarea sa ultimă, din 1935, „Durkheim şi şcoala sociologică franceză", care cuprinde un prim capitol despre „Auguste Comte", vedem că nu se dovedeşte a fi nouă nici faţă de propriile sale lucrări anterioare.

Această lucrare, scrisă în vederea concursului, şi pe temeiul căreia s'ar putea crede autorul îndreptăţit să ocupe o catedră universitară, nu atinge o valoare ştiinţifică elementară.

O comparaţie oricât de superficială între studiul d-lui Sudeţeanu asupra lui Durkheim, prezentat pentru concurs, şi între tezele de doctorat ale altor candidaţi, asupra aceluiaşi subiect, a d-lui Lupu şi, mai ales, a d-lui Marica, ne întăreşte şi mai mult în părerea noastră. Faţă de ceilalţi candidaţi este de amintit că d-l Sudeţeanu, neavând teza sa de doctorat tipărită, nu a prezentat-o, de sigur nu din vina sa, căci pe vremea când a dat d-sa doctoratul nu se cerea publicarea lucrărei. Constatăm numai un fapt.

D-l Sudeţeanu, un distins profesor secundar şi un talentat popularizator şi pedagog (vezi colaborarea sa vioaie şi variată la revistele „Noua revistă română", „Ideea europeană", „Studii filosofice", etc.), nu a dovedit până acum, şi mă îndoesc că ar putea să o facă în viitor, că posedă o informaţie ştiinţifică sigură şi completă, că are păreri personale, ori că mânueşte o metodă de cercetare, care să producă rezultate noui, activitatea sa ştiinţifică reducându-se până acum, la lucrările analizate mai sus, studii apărute şi acestea din motive de oportunitate şi nu din o preocupare continuă şi constantă ştiinţifică.

D-l Ioan Lupu, profesor la liceul internat din Iaşi, prezintă teza sa de doctorat „Die Grundlagen der Gesellschaft, das Recht und die Religion in der Durkheimschule. Ihr besonderer Widerhall in der Janenser Jerusalemschen Soziologie", Iaşi, 1931; apoi două broşuri: Mystisches Denken bei den Rumaenen, Die Träume, Soziologische Beiträge, Cernăuţi, 1926 şi Lumea de dincolo, o problemă de sociologie, Iaşi, 1931, — scrieri în care se aplică teoria lui Lévy-Bruhl, privitoare la gândirea mistică, la un material românesc. In „Die Träume" autorul culege, în 62 de pagini, visuri şi interpretări mistice ale lor, dar nu adaugă nimic nou la concepţiile în deobşte cunoscute. In posesia unui material mai mare, dar asemănător, Allier, de pildă, a făcut o critică foarte serioasă lui Lévy-Bruhl şi a ajuns la concluzii cu totul personale, în lucrarea „Les non-civilisés et nous". Se înţelege de la sine că nu pretindem d-lui Lupu să atingă valoarea cercetărilor unui Allier, dar ne gândim numai la străduinţele şi năzuinţele legitime ale ştiinţei.

Lumea de dincolo este reluarea, sub o formă uşoară, a temei de mai sus, în legătură cu cartea lui Visarion: Lumea ceilaltă, şi nici ca întindere (15 pag.), nici ca valoare nu aduce nimic nou, chiar faţă de sine însuşi.

Lucrarea d-lui Lupu, pe care o prezintă pentru ocuparea catedrei de sociologie, este: *Vina şi procesul ei la Români*, Iaşi, 1934, 456 de pagini, — o lucrare de istoria dreptului, în care se colecţionează preţioase şi variate documente, privitoare la răspunderea colectivă şi procesul de individualizare.

Lucrarea aceasta ar fi putut fi interesantă şi pentru sociologie. Dar d-sa nu încearcă nici o teoretizare, oricât de timidă, a materialului, nici cel puţin o privire a lui în lumina concepţiei clasice a lui Fauconnet (aşa cum a expus-o în „La responsabilité"). Socotim lucrarea d-lui Lupu ca o foarte interesantă strângere de material de istoria dreptului, care abia de acum îndreptăţeşte o teorie sociologică a dreptului românesc. De altfel, pe lângă reproduceri de texte, d-l Lupu dă scurte relatări istorice, fără a se referi însă la alte lucrări, cari au cercetat problemele în mod special, cum ar fi: P. Negulesco: Etude sur le protimisis dans l'ancien droit roumain (în Nouvelle Revue Historique XXIII 1899, pg. 213—224); I. Peretz: Histoire de la vente en droit roumain (Teză), Paris, 1903; G. Fotino; Contributions à l'étude des origines de l'ancien droit roumain (Teză), 1926; E. Văcăreano: La protimisis en droit roumain (Teză), Paris, 1909; Marcel Emerit: La solidarité du clan dans l'ancienne Roumanie (în „Mélanges" de l'Institut des Hautes Etudes en Roumanie, 1928); Mototolescu-Vădeni: Gesamtbürgerschaft im rumänischen Rechte verglichen mit anderen Rechten, Praga, 1928.

D-l Lupu este un foarte merituos profesor secundar. D-sale i se datoreşte o frumoasă traducere a admirabilei opere a lui Fr. Paulsen, Introducere în filosofie, în colaborare cu Puschilă, străduinţele sale de a publica „Cercetări sociologice" îi fac cinste, dar n'a ajuns încă să desfăşoare o activitate mai cuprinzătoare, care să-l îndreptăţească a reprezenta prin scrierile sale ştiinţa sociologică.

D-l George Marica, doctor dela Universitatea din Colonia, în afară de excelenta sa teză de doctorat: *Emil Durkheim, Soziologie und Soziologismus*, Iena, 1932, n'a publicat decât o singură lucrare, care merită a fi luată în seamă: Problema culturii moderne în sociologia germană, Bucureşti, 1935. Aceasta cuprinde trei studii, despre Tönnies, Simmel şi Max Weber, cu un capitol de încheiere, în care autorul se referă şi la alţi autori germani, între alţii, la Alfred Weber şi Freyer.

Studiile d-lui Marica sunt bine informate, dar ele nu cuprind decât expuneri corecte, dări de seamă mai mari despre opera sociologilor amintiţi, ceea ce este, de sigur, de un real folos pentru publicul românesc, necunoscător al limbei germane.

Dar d-l Marica nu încearcă nici încadrarea ideilor înfăţişate în problematica generală a sociologiei culturii şi nici nu ia vreo atitudine critică, din care să reiasă o părere personală faţă de ele. Din cele două lucrări ale d-lui Marica, d-sa poate fi privit cu încredere pentru viitor, ca o frumoasă promisiune. Vezi şi conştiincioasa dare de seamă a lucrărilor monografice româneşti, cuprinse în vol. X. din 1932, al „Arhivei pentru ştiinţa şi reforma socială" din Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie (Jahrg XII, Heft 2), sub numele de „Dorfsoziologische Untersuchungen in Rumänien" (11 pg.).

Sperăm că d-l Marica va continua să activeze în sociologie şi că, după cele două lucrări despre gândirea altora, va încerca să desbată şi o problemă personală. Abia atunci am putea să ne dăm o părere definitivă.

Notăm însă că drumul pe care pare a fi înclinat să-l apuce, după cum ne lasă să bănuim prefaţa la „Problema culturii moderne", nu este în niciun caz un drum fecund. D-sa pretinde că studiile sociologice comparative constitue „nu numai o necesitate ştiinţifică, ci şi una naţională". D-sa afirmă chiar că „singur un astfel de studiu" (adică al sistemelor sociologice din străinătate) „ne poate ajuta să vedem

ce noţiuni pot fi aplicate şi ce rezultate pot fi întrebuinţate în studiul realităţii româneşti".

Cercetarea realităţii româneşti se face numai direct, prin metoda vie, ce pune în contact activ pe omul de ştiinţă cu realitatea românească.

O astfel de metodă este preconizată şi aplicată de *d-l Traian Herseni.*

D-l Traian Herseni, doctor în sociologie, este de 5 ani asistent pe lângă catedra de Sociologie, Etică şi Politică de la Bucureşti.

D-l Herseni a desvoltat în aceşti 5 ani patru forme de activităţi:

a) *ACTIVITATEA DIDACTICĂ.* In calitatea sa de asistent a fost însărcinat cu conducerea Seminarului de Sociologie generală (1931—1932) şi de introducere în sociologie (1932—1935) cu studenţii Anului I de specialitate şi apoi, potrivit Regulamentului Facultăţii, şi cu studenţii dela Geografie şi Istorie obligaţi a trece unul sau două examene de sociologie.

D-l Herseni a reuşit să dea o excelentă pregătire seminarială studenţilor. Rezultatul s'a putut constata la examenele de sfârşit de an, când profesorul titular cerând neapărat pentru admitere la examen, lucrări seminariale, studenţii seminarului d-lui Herseni erau printre cei mai bine pregătiţi.

Dar dovada cea mai bună o oferă „Cercul studenţilor în Sociologie", pe care d-l Herseni l-a întemeiat, dintre membrii ce i-au frecventat Seminarul, cu următoarele lucrări în curs: comunicări privitoare la doctrinele sociologice, întocmirea unui fişier la Seminar al tuturor publicaţiilor de ştiinţe sociale (cărţi şi reviste) din bibliotecile din Bucureşti şi întocmirea unui vocabular de sociologie, pentru începători.

D-l Herseni a întreprins cu Seminarul său anchete sociologice, astfel în anii 1934 şi 1935 a organizat o astfel de anchetă privitoare la grupările de copii, adunând un material bogat, ce aşteaptă să fie redactat.

Activitatea didactică a d-lui Herseni s'a completat prin publicarea, împreună cu titularul catedrei de Sociologie din Bucureşti, a unui manual pentru Clasa 8 a învăţământului secundar, cu titlul: *„Elemente de Sociologie, cu aplicări la cunoaşterea ţării şi a neamului nostru".*

D-l Herseni, ca fost profesor suplinitor de Filosofie şi Drept la liceul „Gh. Lazăr" din Bucureşti, şi ca profesor de Etică socială la „Şcoala de asistenţă socială" din acelaşi oraş, a putut să constate din propria-i experienţă necesitatea publicării unui astfel de manual, care însă prin felul cum este conceput şi redactat, depăşeşte cadrul unui simplu manual de şcoală, fiind utilizat de studenţi şi de oricine doreşte o primă iniţiare în problemele sociologiei.

B) ACTIVITATEA DE ISTORIC AL DOCTRINELOR SOCIOLOGICE. In studiul său, de o largă informaţie critică: Sociologia contemporană (p. 96 — 128) din Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială, An. 1934), d-l Herseni scrie (p. 98): „Grija noastră „de căpetenie va fi să expunem cât mai exact, deşi succint, concepţiile generale; „notăm apoi în treacăt variantele şi le stabilim critic insuficienţele şi aportul lor „pozitiv la ştiinţă. Vom obţine astfel la sfârşit bilanţul aproape complet al activităţii „sociologice de până acum, cu indicaţia precisă a câştigurilor, cari vor trebui păstrate şi a lipsurilor, cari vor trebui împlinite. Dela istorie vom păşi astfel spre sistematizare".

D-l Herseni analizează astfel: 1. *curentele individualiste* (Mecanicismul, Contractualismul, Psihologismul şi Relaţionismul); 2. *curentele integraliste* (Naturalismul, Istoricismul, Sociologismul şi Universalismul); 3. *dincolo sau dincoace de individualism şi integralism* (Noologismul şi Fenomenologismul).

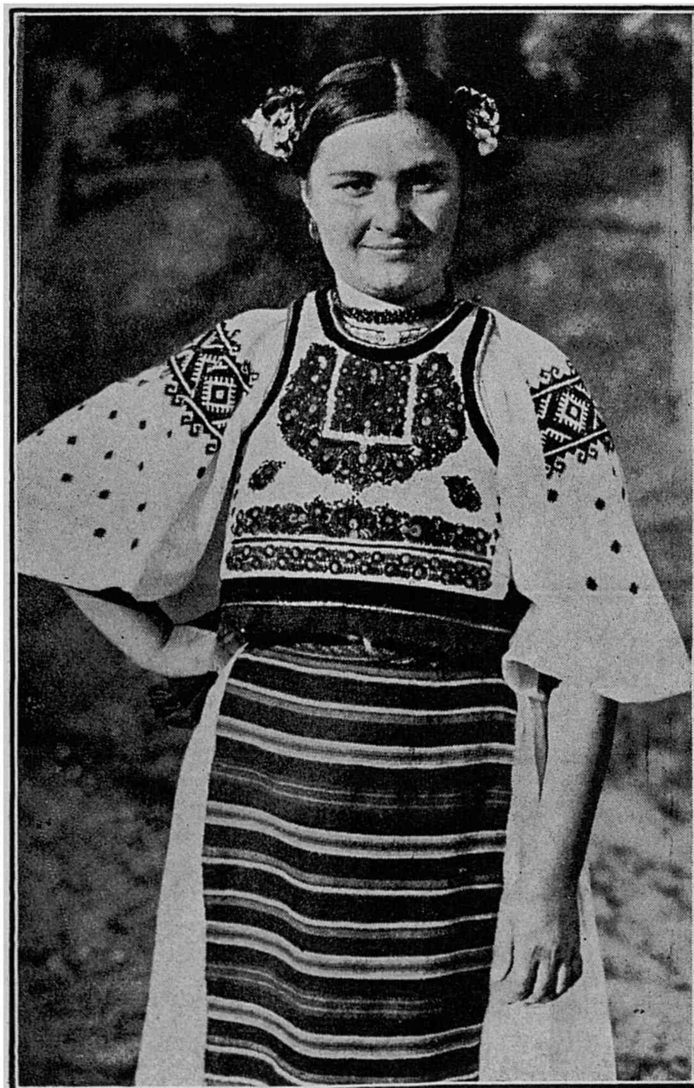
D-l Herseni ne oferă astfel o preţioasă contribuţie la clasificarea doctrinelor sociologiei contemporane.

D-sa a tratat aceste doctrine şi prin alte studii, bunăoară: Tendinţe noi în Sociologia contemporană (Societatea de mâine, 1933); Socialul ca obiect de preocupare ştiinţifică în universităţile germane (Arhiva 1930); apoi prin nenumărate





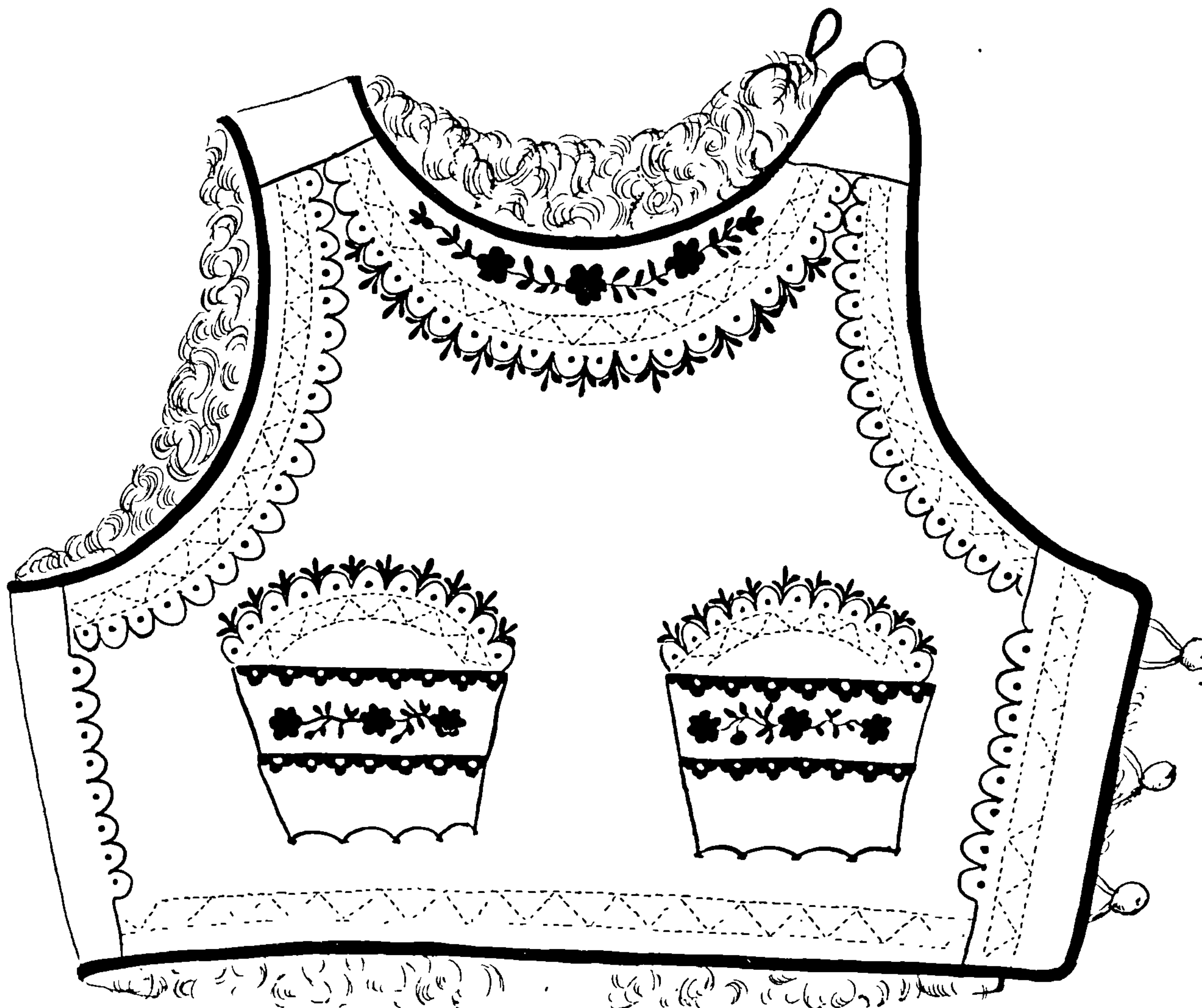
Anisia Maxim, îmbrăcată cu un cojoc cumpărat la Bistriţa, acum 25 de ani.



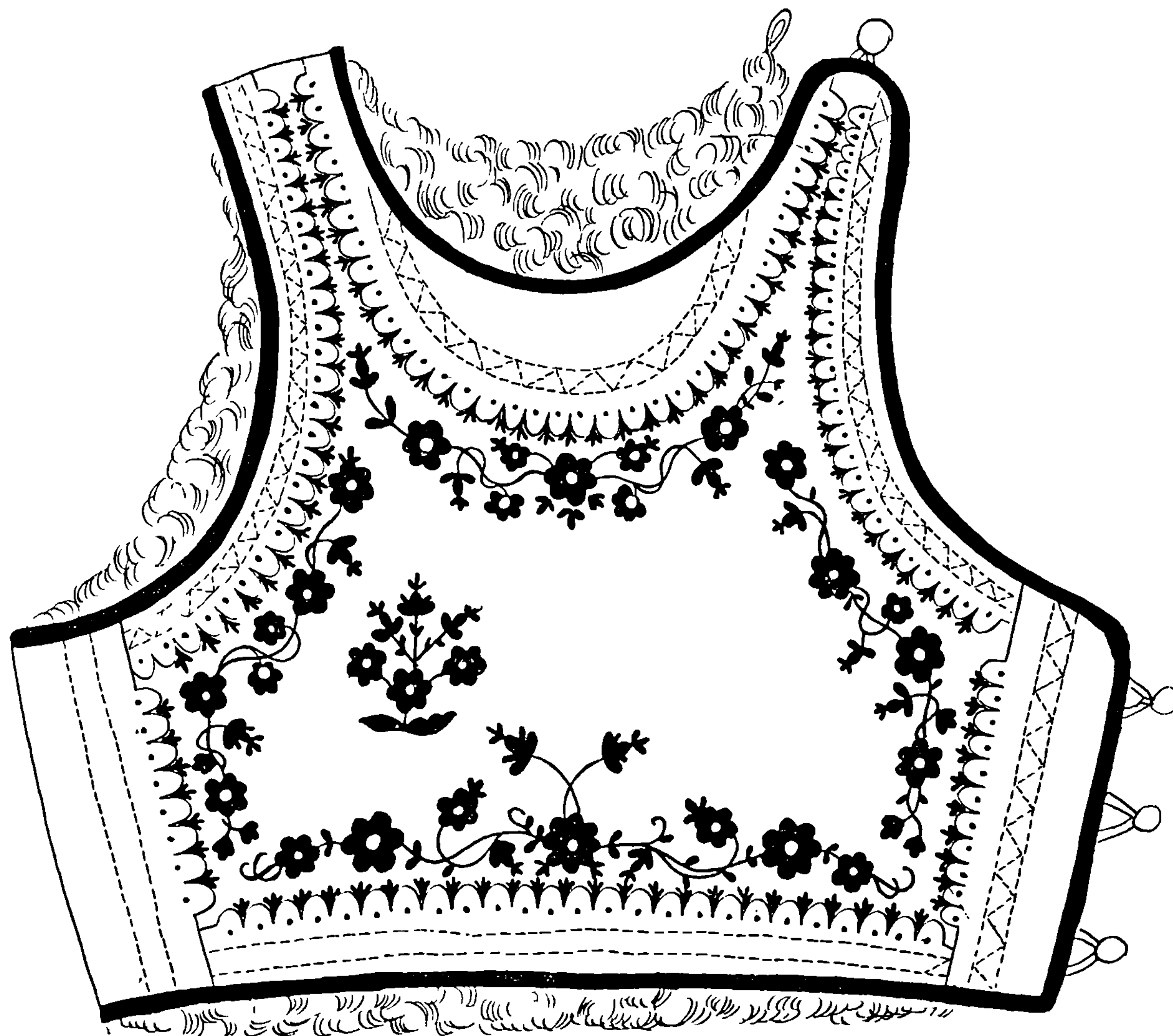
Pieptar brodat cu modelul numit „cronăr", cumpărat, în 1935, la Rodna.



Pieptare cumpărate la Rodna.



Pieptar (de toate zilele) aparţinând Varvarei Guşe. Lucrat de ea acum 2 ani.



Pieptar (de toate zilele) aparținând Corneliei Pop. Lucrat acum 3 ani de Varvara Gușe, cu 150 lei.

recenzii asupra celor mai noi apariţii în câmpul Sociologiei, publicate în „Arhiva" şi, de curând, în revista „Sociologie Românească".

C) ACTIVITATEA ŞTIINŢIFICĂ PENTRU O SOCIOLOGIE SISTEMATICĂ. Dela început trebue accentuat că toate lucrările d-lui Herseni formează părţi integrante dintr'un *program dc lucru personal.* D-sa cere ca „să se aibă în vedere gândul „nostru întreg, realizat numai fragmentar în lucrările de până acum, dar cuprins, „ca situaţie logică şi ca năzuinţă de înfăptuire", în acest program.

Pentru a fi drepţi cu d-l Herseni, trebue deci să vedem în ce constă acest program de lucru.

„Pornim, zice el, de la constatarea că Sociologia este o ştiinţă realizată în „foarte multe multe şcoli şi curente, şi prin urmare, cunoaşterea ei nu este posibilă „decât pe cale *istorică*".

Dar, adaugă d-sa, „prin cercetarea critică a stadiului istoric în care se află „Sociologia, trecem pe nesimţite la problemele *sistematice* ale ei, şi anume la pro„blema realităţii sociale, a constituirei soc ologiei ca ştiinţă autonomă şi a studiilor „directe de sociologie".

Iată programul de lucru al d-lui Herseni, cu propriile sale cuvinte:

„Intâia sarcină sistematică a Sociologiei", precizează d-sa, este „înfăţişarea „realităţii sociale ca o *regiune existenţială* proprie, cercetarea omului, a culturii şi „a societăţii în ce au ele specific". Acestei probleme d-l Herseni i-a consacrat lucrarea „Realitatea Socială. Incercare de Ontologie regională",Teza sa de doctorat,1935.

„Obiectul singur, afirmă d-l Herseni, în continuare, nu asigură însă totdeauna „constituirea unei ştiinţe... De aceea se impune o cercetare de *teoria ştiinţei,* ca „să se stabilească locul pe care îl ocupă Sociologia în sânul celorlalte discipline, „aşa dar să se stabilească unghiul ei propriu de vedere din care priveşte realitatea „socială".

Pentru a dovedi aceasta d-l Herseni a publicat „Problema Sociologiei" în Revista de Filosofie, 1934 (26 pagini).

Dar mai departe, d-l Herseni găseşte că „odată Sociologia constituită, se „ridică în chip firesc problema cunoaşterii, în sens restrâns. Raportul dintre subiect „şi obiect nu este acelaşi în ştiinţele sociale ca în ştiinţele naturale... Cunoaşterea „sociologică cere altă *teorie* decât a ştiinţelor nesociale (problema trăirii, a expe„rienţei, a înţelegerii, etc.)".

Tot în domeniul cunoaşterii d-l Herseni socoteşte şi *mijloacele* de cercetare, de unde nevoia unei *metodologii sociologice.*

Acestor probleme d-l Herseni le-a închinat lucrările: „Teoria Monografiei Sociologice", 1935; „Sociologie Experimentală"; „Ştiinţa Naţiunii" (în „Revista Fundaţiilor Regale", N. 9 şi 12, 1934); „Rostul Monografiilor Sociologice" (în „Sociologie Românească". 1936, Nr. 1).

D) ACTIVITATE DE MONOGRAFIE SOCIOLOGICĂ. D-l Herseni trage acum concluziile necesare: „abia după lămurirea acestor probleme... integrate organic în „problematica totală a sociologiei, ne putem socoti stăpâni pe ştiinţă şi putem „trece la cercetarea propriu zisă a realităţii sociale. De astădată e vorba de studiul „societăţii aşa cum se găseşte ea în realitate, adică de cercetarea ştiinţifică şi „directă a unităţilor concrete de viaţă socială".

In acest scop d-l Herseni a participat la 8 campanii monografice, întreprinse de Institutul Social Român şi de Seminarul de Sociologie din Bucureşti, în satele româneşti.

In 1927 a lucrat 4 săptămâni, ca membru al echipei economice şi spirituale, la monografia sociologică a satului *Nereju* (Vrancea, Putna), depunând în Arhiva monografică de la Seminarul de Sociologie, materialul cules privitor la gospodăriile ţărăneşti şi la stânele vrâncene.

In 1928 a lucrat 4 săptămâni, ca membru în echipa psihologică şi economică,

în satul *Fundul Moldovei* din Bucovina, depunând materialul privitor la stâne şi gospodăriile ţărăneşti.

In 1929 a lucrat, ca şef al echipei cadrului cosmologic, 6 săptămâni pentru monografia sociologică a satului *Drăguş* (Făgăraş); materialul redactat şi depus.

In 1930, a lucrat 5 săptămâni în satul *Runcu* (Gorj) ca şef al echipei cosmologice.

In 1931, 3 săptămâni, ca şef al echipei cosmologice şi al echipei unităţi, relaţii şi procese sociale, în monografia satului *Cornova* (Basarabia).

In 1932, 6 săptămâni, vara, şi o săptămână de Crăciun, ca şef al echipei de unităţi, relaţii şi procese sociale, în campania de completare a monografiei satului Drăguş.

In 1933, ca membru în comitetul de redactare, în campania de redactare definitivă a monografiei satului Drăguş. Redactor responsabil pentru volumul, partea III a monografiei, Unităţi, Relaţii şi Procese sociale.

In 1934 a luat parte la campania monografică întreprinsă de gruparea „Gând Românesc", în cadrele Astrei, în satul *Măguri* (Munţii Apuseni), 3 săptămâni, ca delegat al I. S. R. pentru tehnica lucrărilor şi studierea vieţii sociale în Măguri. Membru în comitetul de redactare.

Şi, însfârşit, în 1935 d-l Herseni a participat la campania monografică a Institutului Social Român conducând lucrările privitoare la unităţi, relaţii şi procese sociale, în satul Şanţ (Năsăud).

Din această simplă expunere se vede cum d-l Herseni, an de an, a lucrat pe teren în sate româneşti pentru cunoaşterea directă şi nefalsificată a realităţii româneşti.

Materialul cules şi redactat de d-l Herseni n'a putut fi încă publicat în întregime, fiindcă membrii echipelor monografice au obligaţia a remite Institutului Social Român contribuţiile lor. Iar Institutul Social Român n'a putut încă găsi fondurile necesare unor astfel de publicaţii costisitoare, bunăoară, numai monografia satului Drăguş ar costa, trei volume, fiecare de peste 1000 pagini, aproape un milion şi jumătate lei.

Totuşi, d-l Herseni a dat la iveală, din materialul redactat, dar nepublicat, cinci contribuţii de valoare ştiinţifică originală:

1. *Categoriile sociale cornovene* (Arhiva, 1932), cu discuţia mai ales a trei probleme, descoperite în satul Cornova, în timpul cercetărilor monografice: conştiinţa de categorie, distanţele sociale şi mecanismul de opinie publică.

2. *Individ şi societate în satul Fundul Moldovei* (Arhiva, 1932), studiind: individul în viaţa de familie şi viaţa de stat; conformism şi inovaţie (analiza obiceiului); individualizare şi socializare (analiza vieţii religioase) şi concluzii pentru teorie.

3. *Observaţii sociologice privitoare la copiii din Drăguş* (în Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma socială, Nr. 1—4, 1933), în care se analizează pe larg grupările şi jocurile de copii şi se completează teoriile biologice şi psihologice existente, cu o teorie proprie, sociologică. Studiul a fost analizat şi de D. Warnotte in „Revue de l'Institut de Sociologie (Solvay), Nr. 2, 1934, pg. 425—427.

4. *Stâna din Munţii Făgăraşului* (Boabe de Grâu, 1934). Aşezarea geografică, oile şi întreţinerea lor, ciobani şi ciobănit, mânzările şi economia lor, celelalte animale din jurul stânei, sterpele şi sterparii, viaţa spirituală a ciobanilor şi relaţiile lor sociale. Concluzia studiului este caracteristică pentru programul de lucru al d-lui Herseni: „Aşa dar, o sociologie românească va trebui să desluşească, în „primul rând, cele două chipuri de viaţă socială etnică, stâna şi satul, stabilind „atât însuşirile lor curate, cât şi cele amestecate".

Cred că studiul d-lui Herseni asupra stânei este prima cercetare sociologică în această materie.

5. *Clubul Husarilor* (Arhiva, 1935), unde se cercetează o interesantă organizare socială sătească, „un club" de ţărani din Drăguş.

La Congresul Internaţional de Sociologie, ce a avut loc în August 1935 la Bruxelles. *d-l Herseni* reia şi pune la punct problema Stânei româneşti în studiul său: *„L'organisation pastorale en Roumanie".* unde dă şi bibliografia problemei.

Comunicarea d-sale a determinat biroul Institutului Internaţional de Sociologie să-l proclame membru asociat al său.

Mişcarea monografică, în sensul şcoalei sociologice din Bucureşti, a prins rădăcini şi în Cluj, în cadrul studenţilor unguri, cari îşi propun, după metoda preconizată de Institutul Social Român, să cerceteze satele ungureşti din Ardeal (vezi amănunte în revista „Sociologie Românească", Nr. 1 şi Nr. 2).

Asemenea, această metodă a găsit un deosebit răsunet şi în Ungaria (vezi aceleaşi numere ale revistei citate).

Universitatea din Cluj are nevoe, poate mai mult decât orice altă universitate, de o catedră de sociologie vie, care să fie ocupată de o personalitate dinamică şi în plină desfăşurare şi care să poată să se impună printr'o muncă ştiinţifică continuă, de pe catedră, în seminarii, pe teren ori în publicaţii.

Domnilor colegi,

Dacă sunt de părere ca toţi candidaţii să fie admişi la probele examenului, prevăzute de Regulament, vă rog ca în urma analizei făcute în acest referat asupra activităţii lor ştiinţifice, să trageţi concluzia necesară. Adică cine este candidatul care prezintă acel complex de însuşiri, indispensabile pentru o catedră universitară, de cari am vorbit la începutul acestui referat: informaţie completă şi critică, concepţie personală şi mânuirea unei metode proprii de cercetări, în domeniul atât de complex şi variat al realităţii sociale.

D. GUSTI

Cântec ritual la sfârşit de clacă

Găzdiţă, găzdiţă
Ia'n ieşi în portiţă,
Te uită pe sus
Stelele s'au dus;
Te uită pe cer
Că stelele pier.
Găzdiţă, găzdiţă
Tortu ce l-am tors
Fie-ţi de folos
Că-i de noapte tors.
Dumneata să-ţi faci
Tot mâneci bătute
Să umbli prin munte
Tot rochiţe creţe
Să umbli 'n ospeţe.
Sara bună gazda noastră
Să nu rămâi mânioasă
Că ţi-am făcut pusderie prin casă.

Inf. Sofia Ermolae Codrea, 55 ani

Cules de: *Prof. C. BRĂILOIU*
Drăguş, August 1929

CONSECINȚE PEDAGOGICE ALE SOCIOLOGIEI COPILULUI

Temeiurile teoretice, în deosebi sociologice, ale consideraţiilor cari urmează, le-am înfăţişat în studiul *„Observaţii sociologice privitoare la copiii din Drăguş"* (în Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială 1933), împreună cu arătările cuvenite despre ce s'a făcut în străinătate şi despre cărţile mai de seamă în legătură cu problema. Acum indicăm numai câteva din aplicaţiile pe cari le poate avea sociologia copilului în materie de educaţie şi învăţământ.

I

Se pierde adeseori din vedere caracterul colectiv, de grup, al învăţământului public. De aceea s'a studiat cu multă atenţie individualitatea copilului şi s'a dat o largă întrebuinţare psihologiei în îndrumarea învăţământului, dar s'au nesocotit grupările şi foloasele pe cari le poate aduce sociologia în cunoaşterea şi mânuirea acestora. Invăţământul e colectiv în sensul obişnuit că învaţă mai mulţi copii laolaltă, constituţi în clase. Faptul acesta înlesneşte din multe privinţe educaţia, dar o poate şi împiedica. O clasă este o unitate socială, care, prin firea ei, este totdeauna ceva mai mult decât simpla adunare a celor cari o compun. Ca atare, clasa are legile ei de funcţionare, pe cari educatorul e bine să le cunoască. Ea îşi are conştiinţa ei şi deţine o adevărată opinie socială, deci o coeziune interioară şi o putere de constrângere destul de însemnată. Opinia clasei poate veni în conflict cu opinia profesorilor şi să zădărnicească acţiunea acestora. De pildă, clasa nu socoteşte ca elemente de valoare şi ca însuşiri vrednice de câştigat aceleaşi elemente şi însuşiri ca profesorii. „Premianţii", cari pot fi priviţi de profesori ca fruntaşi, pot fi socotiţi de elevi ca „tocilari", ca muncitori fără nici o însuşire deo ebită. Dimpotrivă, clasa apreciază pe cei cari ştiu să înfrunte pe profesori, pe cei cari se întemeiază numai pe inteligenţă, pe cei care „ştiu fără să înveţe" sau „ştiu să ducă" pe profesori, ca să nu le dea note rele. Se înţelege că opinia aceasta, dacă ia proporţii, devine tiranică şi influenţează în rău pe cei mai slabi de voinţă (de regulă partea cea mai însemnată dintre elevi) şi pe cei cu simţul solidarităţii mai desvoltat. La fel, clasa poate socoti supunerea la regulamentele şcolare ca o slăbiciune, ca o lipsă de curaj, şi elevii pot cu greu să se opună acestui curent de opinie care îi târăşte cu el, chiar împotriva voinţei. Clasa îşi are apoi conducătorii ei fireşti, cari nu coincid întotdeauna cu cei socotiţi de către profesori. Şeful nominal al clasei, impus de diriginte după criterii personale, de cele mai multe ori nu are nici o putere asupra tovarăşilor. Se înţelege ce însemnătate are faptul unei potriviri, când este cu putinţă, între şeful nominal şi un şef real, în aceeaşi persoană.

Clasa nu se înfăţişează întotdeauna ca o realitate perfect unitară. Se ivesc adeseori mai multe grupe, „partide", înlăuntrul ei. Acestea vin, nu odată, în conflict şi sunt îndreptate spre scopuri diferite. De pildă, se strâng laolaltă elevii muncitori şi serioşi, în altă grupă cei „deştepţi" şi „şmecheri". Conflictul capătă o oarecare gravitate când intervine o erarhizare a grupelor şi cea a elevilor răi câştigă o mai mare valoare în ochii clasei. Mulţimea celor indiferenţi şi chiar cei mai uşor de influenţat din grupa adversă trec în tabăra acestora. Intâmplările de acest fel sunt frecvente în orice clasă şcolară. Ce este însemnat pentru educaţie şi trebue, prin urmare reţinut, este faptul că întâmplările acestea se opun

adeseori rostului pe care-l are şcoala. Se formează grupări de-a-dreptul potrivnice educaţiei şi cu cât sunt mai numeroase şi mai întinse, cu atât sunt mai primejdioase şi mai greu de desfăcut. Imprejurarea este cu atât mai gravă, cu cât gruparea are întotdeauna un caracter amestecat, de atracţie şi constrângere în acelaşi timp, provocând schimbări de seamă în firea părtaşilor. Elevi cari, individual, sunt uşor de educat, opun în masă o rezistenţă neaşteptată. Indărătnicia şi chiar destrăbălarea aparentă a unor elevi sunt în cazul acesta de obârşie socială, nu le aparţin organic, ci le sunt impuse de gruparea din care fac parte. Când influenţa acesteia încetează, elevul îşi revine dela sine, dacă n'a apucat să câştige deprinderi de cari nu mai poate scăpa cu uşurinţă. De aceea, cum vom vedea şi mai încolo, educatorul nu trebue să cunoască numai sufletul elevului, ci şi viaţa lui socială, clasa şi grupările cari se încheagă înlăuntrul acesteia.

II

Grupările de copii iau fiinţă şi îşi desfăşoară activitatea şi în afară de şcoală. Se dă prea puţină atenţie vieţii copilului desfăşurată alături de înrâurirea adulţilor, vieţii în afară de şcoală şi în afară de familie. Elevii în orele lor libere, pe cari le au sau şi le fac, se întâlnesc, se grupează, şi din nou activitatea lor poate să însemneze o piedică pentru educaţie. La sat, de pildă, sunt foarte bine cunoscute cetele de copii constituite în vederea furtului (mai ales poame de prin grădini). Tot aşa se ivesc cete de fumători, de hoinăreală, etc. Ele sunt cu atât mai primejdioase, cu cât sunt lipsite de orice control şi se constituesc pentru scopuri oprite de şcoală şi părinţi. Şi în cetele acestea apare o opinie socială adeseori potrivnică educaţiei, opinie care îşi prelungeşte puterea şi în şcoală. Apar apoi conducătorii, de regulă elemente rele (cei mai bătăuşi, cei mai răi de gură, mai batjocoritori), cari terorizează şi împing la fapte urîte pe cei mai slabi de voinţă. Aşa, există opinia printre elevi că cel care nu fumează e încă „mucos" (sau, cu expresiile unui grai special, tot de natură socială, transmis fiind din generaţie în generaţie: „cu caş la gură", „abia eşit din găoace", „umed încă după urechi" etc.). Şi pentrucă acest soiu de calificative nu se suportă cu uşurinţă, cei mai mulţi elevi fumează, cu toate că nu le place, numai să nu fie ţinuţi departe şi densconsideraţi de camarazii cu autoritate. La fel se răspândesc în adolescenţă viciile „celor mari": sexualitatea, beţia, etc.. Casele de toleranţă şi cârciumile sunt frecventate tot în ceată. Cei vechi şi cu experienţă târăsc după ei pe cei mai mici şi îi silesc adeseori prin aceleaşi mijloace. Iată cum, în fond, sentimente bune, cum e nevoia aprobării faptelor noastre din partea semenilor, se pot opune educaţiei şi o pot zădărnici. Apar câteodată chiar epidemii sufleteşti, cari cuprind mai toate grupările de copii. E vorba tot de vicii (onania, beţia etc.). E drept că nu întotdeauna cetele de elevi sunt îndreptate împotriva şcolii Se constituesc şi asociaţii de lectură, de producţie şi critică literară, dar mai ales asociaţii de sport. Acestea nu pot dăuna educaţiei decât prin caracterul lor exclusiv. Se cunosc cazuri de elevi cari îşi nesocotesc cu desăvârşire îndatoririle şcolare pentru sport sau pentru o singură materie de învăţământ (de regulă pentru literatură). In orice caz, dacă grupările de copii n'ar veni în conflict cu educaţia, pedagogic nu ne-ar interesa. Cum de regulă faptele se petrec aşa, educatorul trebue să urmărească pe elevi şi în viaţa socială spontană a lor, să intervină prin mijloacele cele mai potrivite ca să le îndrepte în folosul educaţiei.

(Stăruim mai puţin asupra acestei părţi, în nădejdea că vom putea reveni cu date proaspete. Intreprindem cu Seminarul de Sociologie al Universităţii din Bucureşti o anchetă mai mare privitoare la grupările spontane şi neatârnate ale copiilor, pe întreaga ţară, după chestionarul publicat în numărul întâi al revistei. Rezultatele obtinute până acum, ştiinţific, sunt satisfăcătoare).

III

Activiatea copiilor nu este întoteauna potrivnică educației. In privința aceasta s'a remarcat, cu drept cuvânt, rolul educativ al jocurilor. Din punct de vedere sociologic prezintă un interes mai mare jocurile pe echipe și cele instituționale, adică cele cari își au regulele stabilite mai dinainte, pe cari jucătorii le primesc de-a-gata, fără să le poată schimba cu ușurință. Jocurile de acest fel ajută nu numai educația individuală, ci și educația socială și morală. Prin ele copilul se obișnuește să primească fără nici o împotrivire și să îndeplinească o seamă de reguli cari îi vin din afară, precum tot din afară îi vor veni, treptat, mai toate regulele de viață în societate. Fiind apoi jocuri de grupări și nu odată cu un număr anumit, jucătorii trebue să se aleagă, iar selecția se face după criterii obiective. Jocurile cer o anumită iuțeală, o anumită istețime, o anumită agerime trupească și sufletească, cuprind apoi o seamă de greutăți (se primesc pumni palme, și alte lovituri, bătae cu zăpadă, cu pământ etc.). Cei cari nu le pot răbda, se îndepărtează singuri sau sunt îndepărtați cu sila de ceilalți. Aceleași jocuri presupun o conducere și în același timp supunere din partea celorlalți. Mai cuprind diferite erarhii: stăpân și slugă, căpitan și ostaș, rege și supus etc. Iată cum virtuțile și funcțiunile cetățenești de mai târziu își găsesc formal exercitarea în jocurile copilăriei. Jocurile pe echipe cer o integrare desăvârșită în echipă, o solidaritate cu grupul, persoana jucătorului ca atare dispare, câștigul nu se asigură decât prin coordonarea tuturor mișcărilor, insul ca atare e neputincios, persoana jucătorului, ca existență de sine, dispare, el devine parte dintr'un întreg, la fel ca în multe împrejurări ale vieții sociale de mai târziu. Copiii cunosc și sancțiunile. Nu numai imediate și spontane, ca batjocura și bătaia, dar și organizate și de lungă durată: copiii ocoliți, neprimiți în ceată etc., pentrucă au călcat regulele jocului, au stricat jocul, nu știu să se poarte.

In privința jocurilor, sarcina educatorului este mai ușoară. Nu are decât să aleagă și să răspândească jocurile în stare de o mai mare și mai statornică înrâurire educativă.

Concluzii

Din considerațiile de mai sus, oricât sunt ele de sumare, reese în deajuns nevoia cunoașterii nu numai psihologice, dar și *sociologice* a școlarilor. In afară de fișele individuale, va trebui să se întocmească fișe despre viața socială a școlarilor, ceea ce a numit *Lochner*: sociograme. Pe temeiul lor profesorul poate să intervină cu folos în configurația clasei și să îndrumeze după voie opinia socială a elevilor. Va trebui, la fel, să se urmărească viața socială independentă (extrașcolară) a elevilor și să se răspândească jocurile după valoarea lor educativă. Așa cum psihologia prin *psihotehnică* s'a pus dela o vreme în slujba școalei, sociologia va trebui să procedeze la fel, constituindu-și chiar o ramură specială, pe care am pute-a o numi, prin analogie, *sociotehnică școlară.*

TRAIAN HERSENI

PESCUITUL LA ŞANŢ (NĂSĂUD)

Peştii din regiune. Peştii din regiunea Şanţ aparţin la şapte specii şi anume: *Bota* sau *Sglăvoacea* (Cotus gobio L.), *Boişteanul* (Phoxinus laevis Agass), *Grindelul* (Nemachilus barbatulus L.), *Păstrăvul* (Trutta fario L.), *Păstrăvul american* (Trutta iridea L.), *Lipanul* (Thymallus vulgaris Nils.), *Chişcarul* (Petromyzon planeri L.).

Repartiţia speciilor. Bota trăeşte în Someş şi Cărţibav, în asociaţie cu Boişteni şi Grindei, în apă şipotoasă, spumoasă, rece, ascunsă pe sub bolovani şi pietre, neeşind decât dacă scormonim cu un băţ sub bolovani sau mişcăm bolovanii. Acolo Botele stau la pândă şi cum văd prada se aruncă asupra ei cu mişcări bruşte. Boişteanul trăieşte în Someş, la apă limpede, cu fund prundos. Grindelul trăieşte deasemenea în Someş, la apă repede, cu fund pietros sau prundos, ascunzându-se ca şi Bota, sub bolovani. E peşte răpitor mâncând, ca şi Bota, viermi, larve de insecte, insecte şi chiar ouăle altor peşti. Lipanul trăieşte şi el tot în Someş, la apă limpede, cu fund pietros, hrănindu-se cu viermi, insecte, musculiţie, pe care le prinde sărind afară din apă ca păstrăvii. Mai mănâncă şi ouăle altor peşti. Ii plac locurile umbrite de vegetaţia malurilor. Păstrăvul trăieşte în Someş, dela Valea Mare în sus, mai ales în pârâul Smeului, spre Rotunda, apoi în pârâul Necitaş, Preluci şi isvorul Gagilor; în Cobăşel, dela băi în sus, în jos de băi dispărând din cauza ruginei ce se scurge în acest pârâu dela minele de pirită (sulfură de fier). Ii plac şipotele unde stă ziua ascuns la fund. Preferă locurile umbrite cu arbori, care-i procură insecte, hrana sa preferată.

Păstrăvul american e specie colonizată, crescută în Păstrăvării sistematice şi eliberată apoi în Someş.

Chişcarul trăieşte în Someş, sub pietre, atacând peştii de care se lipeşte cu gura sa circulară, în formă de ventuză, rozându-le pielea şi sugându-le sucurile organice, fiind astfel animal foarte vătămător pentru celelalte soiuri de peşte din Someş — şi mai ales pentru Păstrăvi şi Lipani.

Folosinţa peştilor din regiune. Dintre cele şapte specii de peşti care există în regiune, 6 se mănâncă; a 7-a, Chişcarul, nu se mănâncă pentru că seamănă cu un vierme, înfăţişarea sa producând repulsie.

La aceasta se mai adaogă şi obiceiurile Chişcarului de a se fixa cu ventuza sa de ceilalţi peşti şi de a-i suge chiar şi după ce aceştia au murit. Şi din cauză că nu se mănâncă şi nici nu se distruge într'un chip oarecare, devine un animal foarte stricător pentru ceilalţi peşti pe care-i atacă, contribuind şi el, în mare măsură, la împuţinarea peştilor folositori, dat fiind că în Someş se află în cantitate mare.

Dintre cele 6 specii comestibile, Păstrăvul şi Păstrăvul american, colonizat, sunt în fruntea listei, având carnea cea mai delicată.

Imediat după ei vin la rând Lipanii („Lipenii"), rude de-ale Păstrăvilor.

Carnea Boiştenilor e şi ea gustoasă, bună pentru borş.

La fel carnea Botelor, care atunci când e fiartă devine roşietică, se'ntrebuinţează tot pentru borş.

Deşi peştii din regiune nu se găsesc aici într'o cantitate atât de mare încât să formeze o bază a alimentaţiei, totuşi ei se pescuiesc şi astăzi din când în când, altădată probabil mai mult.

Este sigur că altă dată administraţia avea mai multă solicitudine pentru înmulţirea peştelui şi desvoltarea pescuitului în această regiune.

Suntem informaţi că în dreptul „Arinului" a existat înainte de război, o Păstrăvărie sistematică din care se înpopulau apele Someşului şi ale păraielor sale,

Această instituţie, azi dispărută, a colonizat şi Păstrăvul american ce se mai prinde din când în când aici.

Azi, o „societate de pescuit dela Rodna-veche", se căsneşte a restabili vechea situaţie şi a repopula cu peşti apele de munte ale ţinutului.

„Societatea de pescuit din Rodna-veche". E formată din 30 membri, preşedinte fiind Prim-pretorul *Emil Dumitru.* Societatea numără şi câţiva membrii dela Şanţu, printre care şi notarul comunei.

Investiţiile acestei societăţi sunt slabe. Instalaţiile lipsesc. Se simte mai ales lipsa unei păstrăvării, în genul celei a Direcţiei Silvice din dreptul „Arinului", azi dispărută. Rolul societăţii se reduce doar la arendarea dreptului de pescuit şi supravegherea pescuitului.

Condiţiile de viaţă ale Cărţibavului ar fi excelente pentru creşterea Lipanilor. La fel condiţiile Cobăşelului în sus de mine — şi ale Someşului în sus de Valea mare, pentru Păstrăvi. Dar neexistând Păstrăvărie sistematică (artificială) nu se poate face nimic.

Mai ales că cu toată supravegherea societăţii, la Şanţu dăinuesc încă metodele cele mai primitive de pescuit, care fac mare rău faunei ichtiologice a regiunii, ce tinde să dispară chiar şi din păraiele comunei, precum a dispărut în mare parte în Someş.

Metode de pescuit. Pescuitul păstrăvului. In epoca depunerii icrelor, când păstrăvii urcă spre isvoare, fiind plini de icre, grei şi la apă mică, ţăranii *îi prind cu mâna,* în modul cel mai simplu posibil, înainte ca peştii să-şi fi depus icrele. Inţelege orcine că metoda aceasta de pescuit duce direct la stârpirea păstrăvilor din păraiele Şanţului.

Stăvilarele prea înalte, greu de sărit, opresc deasemenea păstrăvii să urce spre isvoare pentru a-şi depune icrele. Un stăvilar mai oblic, pentru o scurgere mai lentă a apei, nu ar duce la acest inconvenient.

Pe Cobăşel, în sus de mine, sunt multe puncte cu mici ostroave, unde se poate *răstoci,* adică seca apa pe una dintre cele 2 ramuri ce curg de-o parte şi alta a ostrovului. Secarea apei unei ramuri se face cu ajutorul a 2 stăvilare de cetină, dintre care cel din amonte este umplut cu brazde de pământ. pentru ca să nu mai treacă apa.

Prin stăvilarul din aval apa se poate uşor scurge, nefiind întărit cu brazde de pământ.

Cum simt că se imputinează apa în răstoacă, păstrăvii urcă în sus pe ramura secată a pârâului, rămânând astfel nu numai la apă foarte mică dar chiar direct pe uscat. Atunci ţăranul îi culege cu mâna, cu cea mai mare uşurinţă.

Această metodă, pe cât de ingenioasă este dintre cele mai barbare pentrucă la un răstocit pier foarte mulţi pui de păstrăvi, fără nici un folos, lăsaţi neculeşi şi murind prin asfixie, deoarece ţăranul uită sau neglijează a ridica stăvilarele şi a da drumul apei în ramura secată a pârâului.

Alt mijloc de pescuit, tot atât de barbar, este *pescuitul cu dinamita,* la „hârbură" (groapă cu vâltoare, a pârâului). Noroc că păstrăvul se ţine vara şi toamna din sus de hârbură.

Punându-se dinamita chiar în hârbură, aşa cum obişnuiesc sătenii la Şanţ, explozia omoară prea puţini păstrăvi (3 — 5). oricât de mare ar fi hârbura.

Dealtfel metoda pescuitului cu dinamita este şi prea costisitoare, din care cauză nici nu prea se obişnueşte.

Deaceea asemenea explozii se provoacă cu alte substanţe mai ieftine cum este de pildă *carbidul.*

Se ia o sticlă şi se umple cu bucăţele de carbid care, după cum se ştie, în contact cu apa desvoltă acetilenă, un gaz care comprimându-se e capabil de a face o puternică explozie.

Sticla odată umplută se astupă cu un dop de plută în care s'a introdus în prealabil o ţeavă de pană, care ajunge cu un capăt la carbid.

Astfel pregătită, sticla se pune în fundul hârburii.

După câtva timp, intrând apa prin ţeavă, se produce explozia ca în cazul dinamitei.Dar răutatea omului merge şi mai departe, cu metoda *varului.*

Doi oameni pleacă la pescuit cu o cantitate oarecare de var nestins (3 — 10 kg) şi cu un sac.

Se alege o porţiune a pârâului bogată în repezişuri şi bine populată cu păstrăvi. Această porţiune are o lungime de 300 — 500 m.

Un om fixează sacul în aval, la o strâmtoare.

Prin sac trece apa mai departe şi rămân peştii care ar veni în jos.

Al 2-lea om se duce cu varul nestins în amonte şi-l aruncă în pârâu la 300—500 m. de primul.

Venind în contact cu apa, varul nestins se transformă în hidrat de calciu (var stins), o substanţă foarte caustică, ce irită şi atacă branchiile peştilor.

Atunci păstrăvii o iau nebuneşte la fugă, dar nu în sus cum le e obiceiul şi de unde vine pericolul — ci în jos, căzând aproape morţi în sac.

Pescuitul cu mâslad (gogoşi de peşte) se uzitează nu numai pentru păstrăvi ci şi pentru celelalte soiuri de peşte. fiind o metodă tot atât de barbară, oprită ca şi precedentele de Ministerul Agriculturii dar încă în practică la Şanţ.

Mâsladul (cuvânt de origine maghiară), este fructul unei plante tropicale *(Menispermum cocculus* L.), liană indo-malaeză şi din Africa tropicală, fruct ce se vinde în comerţ, la farmacii. Când e proaspăt acest fruct (drupă) este roşu şi de mărimea unei mici alune. Sâmburele acestui fruct conţine o otravă foarte puternică, numită *picrotoxină.*

Pericarpul conţine un alcaloid *(menispermina).*

In farmacii fructele de mâslad se vând uscate, scorojite.

Pisat şi amestecat cu miez de pâine, mâsladul este aruncat în pâraiele de munte, ca hrană pentru peşti. Cum mănâncă din acest periculos aliment peştii ameţesc şi chiar mor. Peştii morţi de măslad pot fi primejdioşi ca aliment pentru om.

Ameţiţi, păstrăvii şi lipenii încep să plutească la suprafaţa apei parc'ar fi morţi, când se pot culege uşor cu mâna.

Se înţelege dela sine că şi acest mijloc de pescuit este de condamnat pentrucă se distruge tot peştele dintr'un pârâu, atât cel bun de mâncat, cât şi cel care fiind prea mic n'are nici-o valoare alimentară.

Mai rar se prinde păstrăvul cu *undiţa,* ca dealtfel şi ceilalţi peşti din ţinut.

Pescuitul lipenilor. Lipenii se pescuesc cu ajutorul *vârşelor,* aşezate la gura *hăitaşelor* (stăvilarelor) de pietriş, spre care se goneşte peştele din amonte, cu ajutorul bâtelor cu care se scormoneşte pe sub pietre şi se face sgomot ca să se sperie peştii. Această metodă se foloseşte mai ales în Someş, la vaduri de apă.

Pescuitul botelor. Botele sunt peştii cei mai uşor de prins şi care nu necesită nici instrumente şi nici amenajarea albiilor pâraielor. E suficient ca cineva să dea într'o parte o piatră pentruca să vadă imediat o botă ieşind stângaci din locul în care era aşezată piatra, mişcându-se greoi la fundul apei.

Se prind *cu mâna, cu furca* (ostia) şi cu *furcuţa* (furculiţa). Cu acest din urmă mijloc se îndeletnicesc mai ales copiii. Dealtfel *împunsul cu furca* (ostia) — fără a se arunca instrumentul din mână — se foloseşte nu numai pentru bote ci şi pentru păstrăvi, lipani şi grindele.

Pentruca botele, să se prindă mai sigur se întrebuinţează şi un *sac* aşezat într'o prăjină, care se pune lângă piatră şi în care intră botele deranjate prin mişcarea pietrelor. *Pescuitul boiştenilor* se face cu *sacul, leasa* şi la *gărduţ.*

RAUL CĂLINESCU



CRONICI

DEFINIŢIA EUROPEI

Cine vorbeşte astăzi despre cultura europeană ascunde deobiceiu sub acest cuvânt reprezentări atât de palide şi imprecise, încât trebue să fim recunoscători oamenilor şi împrejurărilor care pot aduce aci puţină lumină. Pentru clarificarea noţiunii Europei mari servicii au adus discuţiile care au avut loc în cadrul Congresului convocat de Academia Italiană. S'au adunat acolo personalităţi excelente din toate ţările europene, specialişti ai felurîtelor discipline politice şi morale şi rapoartele care s'au citit, obiecţiile care s'au ridicat şi răspunsurile cari li s'au dat, constituesc azi două volume, însumând laolaltă peste o mie de pagini, grele prin substanţa lor de o neegalată importanţă *(Convegno di Scienze morali e storiche,* 14—20 Novembre 1932—XI, Tema: *L'Europa).* Aceste lucrări au ajuns în puţine mâni. Socotesc însă că nu este om cultivat pe continentul nostru care, străbătându-le, să nu obţină impresia că cele discutate la Roma interesează soarta lui într'un chip aproape dramatic. Organizatorii Congresului, în fruntea căruia stăteau personalităţi ca marele fizician Marconi filosoful Orestano, secretarul secţiunei de ştiinţe morale şi istorice a Academiei italiene, au pornit dela îngrijorări care trebue să fie vii în sufletul oricui. Prestigiul Europei este sdruncinat, mai întâiu pe frontul colonial, apoi prin însăşi incertitudinea subiectivă a europenilor cu cu privire la valoarea culturii lor. De aci nevoia de a obţine o vedere limpede despre caracterele specifice ale culturii europene, considerate ca o unitate, asupra funcţiunei Europei în lumea contimporană, asupra crizei care o zgudue acum şi asupra posibilităţii unei solidarităţi active în Europa. Printre rapoartele depuse însemnăm şi două contribuţii româneşti remarcabile, acele ale d-lor. N. Iorga şi M. Manoilescu. Ne este cu neputinţă să istorisim în cadrul acestei dări de seamă imensul conţinut al volumelor publicate de Academia italiană. Substanţa lor ar putea forma materia unui tratat. Din bogăţia ideilor expuse in cele peste 60 de referate, vom izola problema „definiţiei Europei", problemă de cadru şi de indicaţii generale care oglindesc bine spiritul în care s'au desfăşurat lucrările acestei importante şi savante adunări.

Invăţaţii întruniţi la Roma au fost în majoritatea cazurilor de părere că Europa nu este propriu zis o noţiune geografică. Vorba lui Valéry că „Europa este o peninsulă a Asiei" s'a bucurat de un succes deosebit. Ea nu este nici o realitate antropologică, linguistică sau politică. Europa este mai de grabă — cum a spus-o profesorul Hellpach dela Heidelberg — produsul unei „individuaţii etice şi istorice". Formată pe o bază, comună, în care putem distinge ştiinţa greacă, dreptul roman şi religia creştină (Gaxotte). Europa s'a păstrat totdeauna ca o comunitate de experienţe" (Erlebnisgemeinschaft). Expresia este a istoricului E. Bran-

denburg, profesor la Universitatea din Leipzig, care a arătat că din comunitatea europeană fac parte toate popoarele părtaşe la procesul care a condus dela Imperium Romanum, prin feudalism, organizaţie de bresle şi absolutism, la parlamentarismul modern; toate popoarele implicate în procesul de formaţie al capitalismului şi care au participat pe rând la cultura Evului-mediu, a Renaşterii, Reformei şi Contra-Reformei, a iluminismului veacului al XVIII-lea, a romantismului şi a realismului care i-a urmat. Menţinându-se tot pe terenul unei definiţii genetice, sociologul Alfred Weber a procedat însă mai sintetic, distingând în structura dinamică a culturii europene două elemente: unul antic şi aristocratic, apărut odată cu primele popoare călări, orientat către expansiune şi cucerire, celălalt de origine iudee, antiaristocratic, obţinut prin interiorizarea vechilor instincte cuceritoare şi orientat către aprofundarea vieţii sufleteşti. Oricare ar fi însă varietatea influenţelor care se încrucişează în ceeace numim noi azi „Europa", o unitate centrală care le-a absorbit şi le-a iradiat se poate recunoaşte cu siguranţă. Vorbitorii—un Hellpach un Carcopino, un Zielinski—au arătat în această privinţă rolul hotăritor pe care l-a jucat Roma. Fără ea, este sigur că nici cultura grecească, nici secta religioasă ivită în Palestina n'ar fi obţinut importanţa lor universală de mai târziu. Intr'acestea, d-l N. Iorga, care şi-a trimes referatul, reconstitue înţelesul Europei din etimologia ei probabilă. Cuvântul *Europa* derivă poate din *Arip* (cp. şi *Erebul* mitologiei greceşti), ţara umbrelor în idiomele orientale şi—mai târziu—ţara „des gens de l'Erèbe bouillant, qui ne reçoit pas la lumière, mais qui la crée" (II, pg. 87).

Independenţa Europei de suportul ei geografic e atât de mare, în cât o regăsim pretutindeni unde oamenii au dus cu ei valorile care o caracterizează, în cele două Americi, în Australia sau în Africa de Sud. In adevăr, o altă notă specifică a culturii europene este puterea ei expansivă (Einzig). Imperialismul Europei nu se desvoltă dealtfel numai în spaţiu, dar şi în intensitate. Spiritul european se desemnează prin îndoita tendinţă de a cunoaşte şi stăpâni natura şi de a cunoaşte şi modifica istoria. Europeanul nu suportă niciodată în chip pasiv condiţiile fizice şi sociale ale mediului său; el le trasformă, utilizând în sensul său energiile naturii şi dând un curs voit mersului istoriei. Din această pricină, desigur, Europa se concepe pe sine ca o valoare şi se opune oricăror tendinţe de nivelare absolută (Beckerath). O componentă individualistă şi aristocratică recunoaşte în cultura europeană şi cunoscutul publicist francez Daniel Halévy. Totuşi lucrările Congresului, în totalitatea lor, au pus mai puţin în lumină latura individualistă a culturii europeene, procesul de eliberare a omului, intensificarea conştiinţei de sine şi a valorii originale a fiecărei individualităţi, care creează un contrast atât de isbitor între omul european şi cel asiatic, de pildă. In această privinţă, sunt de notat numai precizările lui Brandenburg, care atrage atenţia asupra paralelismului dintre desvoltarea personalităţii individuale şi a celei colective, naţionale. Liberarea europeană a omului n'a mers însă niciodată până la anarhie. Caracteristic pentru Europa este mai degrabă, după cum a arătat juristul Bonfante, echilibrul dintre libertate şi autoritate, care, dacă a împiedicat anarhia, a făcut în acelaş timp imposibil despotismul, limitând puterea politică în unităţi minuscule sau de mărime potrivită, cum ar fi cetatea sau naţiunea.

Intinderea puterii şi stăpânirii sale o datoreşte europeanul desvoltării, neîntrecute până la el, a ştiinţelor pozitive. Şi de fapt Bonfante a remarcat aci o nouă particularitate europeană, spre deosebire de alte civilizaţii în care filosofia transcendentală s'a bucurat de o preponderanţă niciodată sguduită. Istoria ştiinţelor arată însă cât a datorat desvoltarea lor în Europa altor culturi, ca d. p. celei egiptiene, assyro-babiloniene sau arabe. Astfel de împrumuturi se pot recunoaşte dealtfel nu numai pe terenul ştiinţific, dar şi pe acel al instituţiilor sociale, apoi în filosofie sau în artă şi poate că puterea proprie Europei este tocmai extraordinara ei facultate de a asimila şi transforma. O împrejurare care îl face pe istoricul P. Gaxotte să privească cu îngrijorare nevoia actuală a europeanului de a se opune şi limita, „o dovadă suplimentară că forţa sa de „digestie" sufere un declin". In sfârşit, la acest tablou, cu atâtea nuanţe, D. Halévy a adăugat independenţa europeană dintre temporal şi spiritual, o circumstanţă care a permis ca cel din urmă să se desvolte şi afirme chiar în timpuri când cel dintâiu suporta înfrângeri şi cunoştea retogradări. Această independenţă a spiritualului lasă trează o speranţă chiar pentru cazul unei posibile diminuări a puterii temporale a Europei, neînfrânte atâta timp.

TUDOR VIANU

UN PLAN DE CERCETARE LINQUISTICĂ

Domnul Iorgu Iordan şi-a precizat altă dată (: cf. *Der heutige Stand der romanische Sprachwissenschaft. Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft. Festchrift für Wilhelm Streitberg. Heidelberg 1924* şi *Introducere in studiul limbilor romanice. Evoluţia şi starea actuală a linquisticii romanice. Iaşi 1932* :) poziţia faţă de orientările linquisticii contimporane. Programul pe care îl publică în fruntea primului volum al Buletinului Institutului Al. Philippide, (: *Programul nostru. Buletinul Institutului de filologie romînă Alexandru Philippide v. I, Iaşi 1934 p. 3—18* :) este numai o scurtă şi sistematică expunere a poziţiei principale cunoscute. El este însă deosebit preţios pentru aplicarea principiilor la studiul total al limbii române şi pentru planul de cercetare schiţat.

Continuând linia istorică a catedrei de literatură şi filologie română dela Universitatea din Iaşi, D-l Iorgu Iordan, leagă gândul înfăptuirilor sale de înfăptuirile lui Alexandru Philippide. Ca şi acesta este linquist nu filolog, dă însă preferinţă „aspectelor linquistice actuale" şi caută să cuprindă „întreagă viaţa limbii romîneşti" (p. 4).

Integrând cercetările sale linquisticii şi opunându-le celor filologice, împreunează într'un tot structural pătrunderea profundă pe care o cere faptul viu, cu amploarea pe care o impune descrierea totală a limbii, păstrând totuşi rigorile criticii filologice şi raportând continuu faptele actuale la categoriile istoriei.

Studiul limbii române aşa cum îl vrea D-l Iorgu Iordan, se va desfăşura deci, pe mai multe planuri. Domnia-Sa aminteşte cercetarea orizontală şi verticală a limbii şi vorbeşte despre studiul limbii dupe categoriile gramaticii şi de nevoia cunoaşterii relaţiilor intralinquistice.

„Cercetarea linquistică verticală înseamnează luarea în consideraţie a tuturor nuanţelor deosebitoare dela o clasă socială la alta şi dela o categorie culturală la alta" (: p. 5 :) Cea orizontală ţine seamă de deosebirile geografice.

Este o limbă comună românească, mijloc de înţelegere generală. Un aspect al acestei limbi comune este limba comună scrisă, care la rândul ei, cuprinde limba literară, limba literaturii, şi limba scrisă propriu zisă, limba gazetelor, corespondenţii, etc. Deasupra limbii literare este dialectul iar intermediar între dialect şi limba comună este limba mahalalelor. Pe acelaşi plan sunt şi limbile speciale, argot-urile (p 5-9).

D-l Iorgu Iordan dă o deosebită atenţie cercetărilor verticale şi subliniază necesitatea studierii limbii comune româneşti, neglijată până acum în favoarea dialectelor.

Numai, făcută din punct de vedere descriptiv, încercarea de a deosebi aspectele graiului după clase sociale, categorii culturale şi geografic, nu epuizează problematica. Descriptivul sincronic sau istoric, chiar atunci când ţine seama de geneza fenomenelor, nu poate fi singur criteriu de diferenţiere. El trebueşte coordonat cu teleologicul, graiul fiind un tot structural în care fiecare element îşi are funcţiunea dictată fie de structura internă, fie de funcţiunea însăşi a totului.

Astfel în ansamblul graiului românesc, avem o limbă comună mijloc de înţelegere obştească, indiferent de clasa socială, de gradul de cultură sau de apartenenţa locală. Faţă de aceasta, limba literară, este limba comună a clasei culte, mijloc de comunicare zilnică prin vorbire sau prin scris. Limba poetică, limba literaturii, cea juridică, tehnică sau medicală, sunt limbi speciale, aspecte specifice ale limbii literare, expresiile unei creaţii culturale speciale.

Dialectele faţă de limba comună generală, sunt aspecte deosebite geografic.

Funcţiunea lor este diferenţiatoare şi exprimă aspectul specific al fiecărei regiuni prin grai. Limba comună generală ca mijloc de înţelegere obştească deci şi interdialectală, este deasupra lor. Inlăuntru dialectelor sunt ca şi înlăuntru limbii literare, limbi speciale. Deosebit de interesantă este azi acea limbă „politică", ce s'a creat înlăuntru dialectelor româneşti ca mijloc de comunicare a chestiunilor politice, sociale şi economice de interes obştesc, expresie a formei politico-sociale moderne a statului românesc. Este şi o limbă poetică în fiecare dialect, limba poeziei populare din regiunea respectivă, cu funcţiune bine precizată şi cu problematică proprie. Studiile dialectologice bazate pe poezie populară au un viciu iniţial, nu prezintă dialectul ci numai o formă specială a lui.

Limba mahalalelor se deosebeşte de limba comună, de cea literară şi de dialecte, nu atât prin situaţia ei geografică şi socială, cât prin funcţiunea ei intermediară. Augot-urile deşi limbi speciale şi ele, constitue totuşi o categorie aparte prin caracterul lor de limbi secrete.

Dacă fiecare aspect social sau cultural al

limbi, să reflectă în unitățile linquistice diferențiate geografic, apoi fiecare deosebit după criterii de adâncime sau de răspândire, conține elemente gramaticale, trebue deci supus cercetării potrivit categoriilor gramaticale.

Pe lângă fonetică și morfologie îndeajuns studiate, D-l Iorgu Iordan cere să se studieze lexicul și sintaxa. O deosebită atenție acordă stilisticii pe care o consideră o disciplină pur linquistică premergătoare sintaxei.

Fenomenul linquistic expresiv și spontan, produs al afectului sau fanteziei, deci de origine individuală și de natură psihologică, aparține stilisticii până la gramaticalizarea lui. Odată gramaticalizat el devine element sintactic. (:p. 9-10:)

Insă, gramatical limba este un *sistem* de norme general valabile pentru toți membrii unei comunități linguistice care se servesc de ea ca mijloc de înțelegere. Aceste norme sunt de natură fonologică, morfonologică, sintactică și lexicală. Astfel privită gramatica este un sistem noetic, criteriile ei sunt criteriile teorii cunoașterii. Graiul oferă însă fapte extra gramaticale în fonetică, morfologie, sintaxă și lexic, fapte ce sunt expresia spontaneității sau afectivității individuale deci sunt de natură psihologică și servesc la marcarea deosebirilor dintre indivizii aceleași comunități linquistice, sau dintre deosebitele comunități. Toate aceste deosebiri stilistice față de gramatica limbii comune sau chiar a unei limbi speciale, dau în limbă, stilurile individuale și supraindividuale. Astfel stilistica constitue un domeniu aparte și nu poate fi considerată una din categoriile gramaticii.

Studiul cuvântului, etimologia, este „o adevărată piatră de încercare pentru linquist" căci îl silește „să-și dea la iveală stiința ca și ignoranța cu privire la istoria și viața actuală a limbii" (p. 11): Pentru cercetarea cuvântului trebue să fie utilizate toate datele pe cari poate să le ofere linquistica. Pluralitatea de planuri pe care o cercetare linquistică se face, trebuește coordonată într'un tot sistematic căci numai astfel putem avea siguranța că analiza unui cuvânt sau a oricărui alt fenomen linquistic, s'a făcut complet și totodată numai astfel putem obține un studiu sintetic al unei limbi.

Totalitatea cuvintelor unei limbi sau a unui grai constitue vocabularul, domeniu de cercetare aparte. D-l Iorgu Iordan propune pentru cercetarea vocabularului, metoda „cuvinte și lucruri" (p. 10), legând prin aceasta faptele de limbă de cele sociale și de cele de cultură. Studiul vocabularului pune cel mai evident problema împrumuturilor dela o limbă la alta. Relațiile intralinquistice nu se mărginesc însă numai la vocabular. Ele pot fi tot așa de bine, fonetice, morfologice, sintactice și lexicale. Ba mai mult, relațiile intralinquistice trebuesc privite pe toate planurile cercetărilor linquistice nu numai pe cel al categoriilor gramaticale. Pentru limba română relațiile intralinquistice sunt de două feluri: acelea cu limbile romanice și acelea cu limbile popoarelor vecine, cu cari uneori limba română constitue prin comunitatea anumitor fenomene, uniuni linquistice (p. 13-15).

D-l Iorgu Iordan subliniază posibilitățile de lămurire reciprocă dintre linquistică, folklor și etnografie, arătând foloasele pe cari studiile linquistice le pot avea dela cele două discipline învecinate. (p. 15-16): Sfera putințelor de lămurire reciprocă dintre linquistică și alte discipline, trebue lărgită, căci știm câte probleme de linquistică au fost rezolvate cu contribuția sociologiei și a istorii culturii.

Expunerea sa principală și planul de lucru, le completează D-l Iorgu Iordan, cu câteva observațiuni tehnice pentru cercetători.

Orice cercetător trebue să aibă o bună pregătire teoretică. Metoda pur empirică nu poate duce la nici un rezultat. Totuși nu însemnează că realitatea linquistică să fie neglijată în favoarea teoriei pure.

Linquistul trebue să cunoască toate domeniile disciplinei. Specializarea într'un singur domeniu, este ca și empiria pură.

Precum se cere respectarea rigorilor criticii filologice tot așa se cere o pregătire filosofică oricărui cercetător și o serioasă cultură generală, căci limba fiind un fenomen cultural, linquistică în sine și pentru sine nu poate să existe. Ea nu este decât o contribuție la studiul culturii.

Această complectare pe care D-l Iorgu Iordan o dă programului său, este o frumoasă profesiune de credință științifică a unui intelectual român.

Ea arată ca și programul întreg, lărgimea de vederi și adâncimea gândului romanistului dela Iași.

Programul Buletinului Institutului Alexandru Philippide, este un frumos eveniment în linquistica românească și o mare mulțumire pentru toți cei ce să gândeau cu grije la atmosfera științifică a Universității din Iași.

MIHAI POP

DOCUMENTE

NEMEŞI ŞI RUMÂNI IN CLOPOTIVA

Clopotiva — satul cel mai mare, şi unul din cele mai vechi, — din istorica Ţară a Haţegului, stă pitulat sub straşina de nord a Retezatului, ca un cuib de rândunică sub straşina ocrotitoare a unei case de ţară.

E, Clopotiva, cuib de veche viaţă românească. Un document din 1360 menţionează, între alţi români haţegani, şi pe următorii doi: *Zampa de Clapatina* şi *Baija, filius Buz de Clapatina.* Vecinul de peste apa râului mare al Clopotivei: satul Râu-de-mori, (sau, cum spune poporul: Râ-di-moare) este atestat într'un document şi mai vechi: din 1351. Iar amândouă aceste sate sunt numai la câţiva km. depărtare de Grădiştea Haţegului, satul care odihneşte pe ruinele Ulpiei Traiane Auguste, fosta capitală a Daciei Fericite. Din toate trei se vede spre apus, la numai 10 km. depărtare, curmătura Porţii de Fer transilvane, cu munţii Poiana Ruscăi pe dreapta şi cu masivul Ţarcului pe stânga. Pe după grumazul ei suia, în primăvara anului 102, împăratul care avea să fie ctitor al Daciei romane, în fruntea armatelor sale, biruitoare la Tapae.

Dacă este adevărat, aşa cum spune un gânditor francez, că *patria nu este altceva decât un imens cimitir de înaintaşi autochtoni* — atunci, sigur, colţul acela, de sud-vest, al Ţării Haţegului, este o *bucată de patrie.* In adevăr: „aici tot locul e stercuit de sângele vitejiei romane şi al belicoşilor daci"—scrie în 1853, în *„Foaia pentru minte, inimă şi literatură"*, cărturarul vicar al Ţării Haţegului — Ştefan Moldovanu, după cum aproape la fel ni spunea pe vară părintele octogenar al Zăicanilor (sat vecin cu Grădiştea): „Aici, în *áretul* ăsta al Porţii de Fier, nu găseşti loc unde, săpând, să nu dai de oseminte omeneşti: aşa de multe lupte au fost, în toate timpurile".

Vrem să spunem că ţinutul este extrem de interesant, în trecutul ca şi în prezentul lui.

Şi Clopotiva este tocmai unul din principalele lui focare de viaţă omenească.

•

Iată cum începe a vorbi despre ea învăţatul vicar Iacob Radu, în cunoscuta lui carte: *Istoria vicariatului greco-catolic al Haţegului* [1]:

> „Unul din cele mai mari şi mai puternice sate din acest ţinut... Locuitorii, voinici şi vânjoşi, dar stăpâniţi de patimi şi aplecaţi spre crime... Clopotiva mai este şi un sat foarte vechi şi *leagănul mai multor familii nobile...* între cari mai mult s'a ridicat familia Pogány de Nagy-Clopotiva"...

Nobilii de cari aminteşte aici Iacob Radu nu sunt, însă, aşa zişii *nemeşi* de care vrem să vorbim. Nemeşii aceştia, numeroşi cândva în multe din satele Haţegului, erau şi ei *un fel* de nobili: *nobili rurali.* Adică ridicaţi din ţărani, dar nu săltaţi prea cu mult peste aceştia. Erau ţărani învestiţi cu anumite privilegii şi drepturi, răsplată a faptelor de arme. Erau „ţărani nobilitaţi pentru vitejia lor în luptă, mai ales din partea lui Ioan Huniade"... [2]) Iată ce spune despre nemeşi un învăţat român, originar din aceleaşi locuri ale Haţegului:

> „In istoria Transilvaniei aceşti păstori (români haţegani) au avut un rol însemnat în luptele ce s'au dat împotriva celor ce ameninţau hotarele ţării. Mulţi dintre ei au luat parte la războaele cu Turcii şi ca răsplată pentru vitejia lor regii Ungariei i-au ridicat printre nobili. Ei au format clasa *nemeşilor* hăţegani şi unii şi-au uitat cu vremea legăturile de sânge, trecând la Unguri. Maghiarizarea câtorva familii nemeşeşti apare în documentele din primele timpuri"... [3])

Sunt, nemeşi, în multe din satele Haţegului: *Silvaşul de jos, Sălaşele, Zăicanii, Clopotiva,* etc.

Adică, mai bine spus, *au fost.* Azi, nu-i desparte de gloata poporului decât numele acesta de nemeş — care, însă, mai mult doare decât bucură, pe acela căruia i-te adresezi, numindu-l aşa. Intr'adevăr doare: „Păi când mi-aduc aminte Domnule, de ce eram odată şi când văd ce sântem astăzi, mă dor *foalele* [4]), nu alta" — ne spu-

1) Lugoj, 1913, p. 183.
2) Iacob Radu, op. cit. pag. 37.
3) *Ovid Densuşianu,* Graiul din Ţara Haţegului, p. 5.
4) Burta, stomacul.

nea astă vară, cu nostalgie în glas, nemeşul *Ioja Fărcaş* din Clopotiva.

Să mergem în gând la Clopotiva şi să retrăim vizitele de astă vară, făcute lui Ioja Fărcaş şi alor lui.

Mai întâi, era primejdie dacă te simţia că-l bănui a fi de neam ungur [5]):

„Să mă feară Dumnezău, Domnule. Noi am fost tot rumâni. Mama mea era dintre *Pogani* şi o chema *Pógan Roji*, iar tatăl meu o fost Fărcăşon şi-l chema Fărcaş Ianăş. Şi uite cum o fost cu neamul nost': Bunul meu după tată o fost din Băeşti şi s'o ginerit în Cârneşti, iar tatăl meu o venit din Cârneşti şi s'o ginerit aici, la mama, în Clopotiva. Fărcăşoni nemeşi mai sunt şi acum în Cârneşti. Iar Poganii nemeşi din Clopotiva să ştiţi c'or fost şi ei tot Rumâni, de lege românească greco-catolică; numai *domnii* Pogani or fost unguri, că sânt — cum vezi — două rânduri de Pogani: *unii domni şi unii nemeşi.* [6]).

„Şi iată cum o fost cu Rumânii şi cu Nemeşii. Nemeşii or avut averile lor, înainte vreme [7]), numai ei — că Românii n'or avut loc. Şi Nemeşii or mers totdeauna de buna voie a lor la armată nu ca Rumânii care fugeau de armată ca de moarte... Când o fost Avram Iancu, tatăl meu o şezut o lună de zile la Simeria, că o luptat, vezi dumneata, pentru averile lui [8])... Românii or fost *zileri*, haia o fost averea lor; numa când *o ieşit* iobăgia în 48, numa atunci or intrat şi ei în ceva drepturi şi averi... Domnii, numa ei, or fost maghiari [9]), dar nemeşii or fost rumâni greco-catolici. Noi dela Mária Tereza şi dela Leopold am avut averi.

„Care sântem nemeşi în Clopotiva? Iaca: eu, *Ioja Fărcaş;* apai *Munean Ioje* (tatal lui o fost maghiar [10]); apăi *Búghiul Elek* (ăsta e ungur şi el; tatăl lui e venit de pe la Călan), apă, *Bora Arpad*; apăi Pógan Jiga (ăsta e rumân); apăi Noághi Elek (ăsta e ungur şi e venit ginere din Peşteana — o venit ginere la *Munean Işvan*, care era nemeş ungur aici în Clopotiva şi care o murit); apăi *Pălcău Cároi*; apăi *Pógan Ioje Bogăt* (hala e rumân, ca cum îs eu). Or mai fost şi alţi nemeşi, dar li s'o stâns sămânţa [11])....

„Noi nu mărităm fetele după rumâni; noi le facem nemeşoane, le mărităm după nemeşi, că nu ne mestecăm unii cu alţii"....

Intră în vorbă, la un moment dat, una din fiicele lui Ioja Fărcaş, măritată după un fecior de nemeş, adus ginere în casă dela Sălaş. O rugăm să ne spună câte ceva despre *deschilimirile* [12]) dintre nemeşi şi rumâni:

„Cămeşa la nemeş e albă, cu guler înalt şi îndoit şi are pumnaşi [13]) la mânecă — şi mâneca e lată pogan [14]). La rumâni cămeşa are mâneca îngustă şi pe mânecă ei poartă *pui* [15]), iar nemeşii nu poartă *pui*, ei au cămeşa albă, fără nimic. Din *bătae* [16]), s'or mai schimbat şi rumânii. Acum au şi ei mâneca o ţâră mai largă ca înainte. Şi cămeşa le mergea până la obeală, aşa era de lungă — că puteau umbla fără izmeană —, dar acum e mai scurtă. Scurtă, de tot nu ca a nemeşilor. Şi ei au *chetori* la cămeşă, nu *bumbi* — ca noi"....,

Şi, pe încetul, fiica de nemeş lunecă fără să bage de seamă pe firul sentimentelor şi consideraţiilor nemeşeşti despre *rumâni*:

„Vai de capu' lor; în iobăgie *or umblat doi pe-o şubă, şi-acuma* au *căpút* [17]) de piele. Ei în casă nu cumpără un pat *fain*, un *scamn* fain; au în casă ca în cocine. Fac o ţâră mămăligă, mâncă, şi ies din casă fără să curete. D'aia noi n'avem de unde lua o fată pentru un ficior şi umblăm prin alte părţi, unde-s

5) Aşa cum susţin istoricii unguri, şi ungurii în genere, despre toţi nemeşii şi aşa cum crede, despre mulţi din ei, însuş poporul românesc.

6) Dacă va fi fost aşa cum spune Farcaş, înseamnă că nemeşii Pogani şi-au împrumutat numele dela *nobilii unguri Pogeni*, atunci când au fost făcuţi nemeşi.

7) Au fost, prin urmare, după spusa lui Farcaş ca şi după a documentelor, *ţărani cu pământ şi cu drepturi.*

8) Nemeşii, deci, deşi Români, făceau parte din trupele care trebuiau să înăbuşe revoluţia. Şi făceau aceasta din convingere şi din voinţa lor, ca unii cari, luptând împotriva lui Iancu, „îşi apărau averile". *Nemeşii-Rumâni*, deci, luptau împotriva *Rumânilor-rumâni.*

9) *Domnii*, deci, erau nobilii mai presus de nemeşi.

10) Ioja Fărcaş a uitat că adineaori spunea că nemeşii sunt toţi, rumâni de neam.

11) Din înşiruirea de mai sus s'ar părea, după nume, că toţi nemeşii au fost cândva unguri, pe când în realitate lucrurile stau aşa cum e scris în pasagiul reprodus mai sus din Ovid Densuşianu.

12) Deosebirile.

13) Manşete.

14) Tare, foarte.

15) Cusături

16) Bătae = războiu; în speţă: răsb. mondial

17) Haină.

nemeşoane de-a noastre. Ei, preţ pe *orânditura* din casă nu pun. La ei, numa *pui* şi *fală*..... Femeile lor poartă iie; noi purtăm *ciupeag*. Femeile lor, în tot postul Paştelui, şapte săptămâni şi d'abea gată o iie: aşa o 'ncarcă de mult cu *pui*, că la ele haia e: fala. Şi d'aia nu fac curat nici în casă. Noi iarna purtăm catrânţă de lână făcută în casă şi vara purtăm rochie de *cartún*[18]). Ele poartă şi iarna şi vara numa catrânţe. Inainte vreme purtau la spate opreg, ca în Bănat; acum nu mai poartă...,. Noi nu umblăm după fală: *ciupeagu* nost e cu puţâni pui, numai la grumaz şi la mână o ţâră"...„

Intervine din nou Ioja Fărcaş, cu o expresie ale cărei prime două vorbe nu ştim ce înseamnă: *„Bucti Barato, că mă doare la foale de ce văd, domnilor.* Innainte, din „Jupâne" nu mă scotea, numi zicea altcum. Acum, numa ce-l auzi: *Mă Iojo, mă*..... Acum *mulg ei vaca.* Din *bătae* încoa, o pierit cinstea"..... Şi nemeşul Ioja, spunând aceste cuvinte, se scutură plin de revoltă şi de ură împotriva vremii noastre, care i-a făcut pe toţi o apă — nemeşi şi rumâni.....

Şi iar vine la rând fiica lui, care continuă cu *deschilimirile* în ordinea pe care o găseşte ea mai bună, sau, mai bine spus, care-i vine ei la gură:

„Rumânele încalţă opinci şi *papuci*[19]) şi *scarpeţi*[20]) d'eia de *dârză*[21]). Iar nemeşoanele poartă papuci, hăle tinere, şi cizme — hăle bătrâne. Nemeşii şi nemeşoanele nu şi-or lăsat portu; îl ţin cum l-or apucat din bătrâni, — dar rumânii şi rumânele s'or mai dat după noi.

Românele or purtat mai demult *jolji* (giolg, = un fel de maramă) de câte doi meteri şi jumătate şi or purtat *coarne*[22]), da nemeşoanele n'or purtat nici odată coarne. Noi ducem păru înapoi şi-l legăm şi-l punem în ace sau pieptene, împletit în coade. Rumânele să pieptenau câte o jumătate do zi, cu *sucituri* în două fire, cât de subţiri — care le avea mai subţiri, haia era mai făloasă — şi le da după urechi, făcute una, şi le băga în conci. La noi e lucru puţân şi bun. La ele e umplutură şi înfloritură multă, degeaba. Ele să ţin dă cheltuială să fie făloase. Dar acu s'or lăsat de coarne: „ Când s'o 'nceput bătaia (răsb. mond.), s'or dus unele din ele să-şi vadă bărbaţii, la Deva, la Orăştie şi-apăi acolo le-or bătjocurit: „iată caprele măăă, or venit caprele". Şi-or mers şi la Viena cu coarne. Unele le-or lepădat chiar acolo, la Viena: le-or fost râzând soldaţii şi le-or fost trăgând de cap, că în alte părţi nu să poartă aşa. *Şapsele* le lucrau în câte 2-3 zile şi trebuiau tot altele mereu, la Paşti, la Crăciun... O fost port urât hăla. Numa baba Sânziana Simonesc nu vrea să le lepede şi toate râd de ea, că le vine *şod* când să uită la Sânziana şi să gândesc că or purtat şi ele la fel.....

„Şi să-ţi mai spui de *ine* şi de *ciupeag*: ciupeagu nost'e fără pui şi fără poale, dar inea lor e totdeauna cu *poale* şi cu *pui*. Eu, dacă pui puţini *pui*, îi pun la tivitură şi numai la ciupeagu de umblare, la hăle de sărbătoare nu punem"

Cam aşa vorbesc nemeşii despre rumâni— şi aşa-i privesc. Aşa s'a ţesut istoria, că a despărţit frate de frate multă vreme, săpând prăpastie între ei. Să vedem, şi ce spune şi crede o *rumână* daspre nemeşi şi nemeşoane:

Inf. Băbăn Măriuca, măritată: Tomoni Pătru Măriuca, de ani 70.

„Dintră nemeşi sânt unii şi Rumâni, da hăi mai mulţi sânt Unguri. E deschilimire între ei şi Rumâni pentru cămeşile astea din cârcă. Nemeşii le poartă simple albe şi cu guler întors şi cu pumnaşi iar întorşi, fără pui, fără nimic, dar au dedesubt bumbi. Nemeşoanele poartă tot numa papuci; pe ele le batjocuresc cân' să 'ncalţă cu opinci. Da' noi purtăm mereu opinci şi nu e nici o ruşine. Iacă Ioje Fărcaş e nemeş, da' nu e ungur; el e rumân. Iară Munenii-s doi şi ei îs Unguri; şi mai este hăla de lângă şcoală: Nandi —, hăla iar e ungur. Mai toţi nemeşii-s unguri".

Precum se vede, vorbeşte mai puţin şi nici aşa de pornit, cum vorbesc nemeşii despre rumâni. E şi explicabil: primii se socot *decăzuţi din vechi şi însemnate drepturi şi privilegii*. în timp ce ultimii apar favorizaţi de împrejurările de după unire.

---

18) Pânzeturi de târg.
19) Ghete.
20) Ceea ce în alte părţi se chiamă cipici: papucii — pantofi făcuţi din cârpe şi bucăţi de stofă de lână.
21) Ţoale vechi.
22) Despre pieptenătura femeească cu *coarne*, cu *conci*, cu *şapse*, v. *Ovid Densuşianu*, op. cit. pg. 8-9.

Dar e mai interesant ce ne spunea un *bătrân rumân*, de ani 60, care însă ne-a rugat să nu-i dăm în niciun caz numele.

„Da şi-acu-s otravă, Domnule; 's otravă ca şi 'nainte, sub Unguri. Să nu-mi dea mie Dumnezeu ce doresc ei pentru Ţara Românească. Toţi îş naţie ungurească. 'Nainte, când îi agrăiam, trebuia să le spunem: *jupâne*. Acu... s'a dus. Acu le spunem *pe nume*, iac'aşa".

ION CONEA

CUM ŞI-A FĂCUT MOŞ BACIOC, DIN DRĂGUŞ, VIAŢA'NTREAGĂ, O GOSPODĂRIE CUM NU SE AFLĂ ALTA

Moş Bacioc avea, moşie, meşteşugurile lemnului. Înalt şi puternic la trup, de câştiga rămăşaguri de necrezut, blând şi cuminte ca un copil bun, erea totuş ros de o patimă: gospodăria lui. Pentru ea nici-o jertfă nu era prea mare şi nici-o nebunie. Mai râdea puţin, satul, când îl vedea, om trecut de 80 de ani, ridicându-şi pălanul, înalt de 3 metri, tot din stejar, ca să-şi îngrădească ograda ca o cetate. Dar el era mulţumit. Mi-a povestit viaţa lui, în ziua de 8 August 1933, cum steteam amândoi pe-o buturugă, alături de crucea pe care singur şi-o făcuse din vreme, pentru mormânt. Împăcat de vremuri, mai fremătau totuş în el, durerile trecute, din pricina „hoţilor de comitet" silvic, care-l opreau de la pădurărit în voie, sau a feciorilor lui, care nu-i înţelegea dorinţa. Dar îl mai lumina şi o rază din bucuria trufaşă a izbânzilor.

Foarte curând după aceia, moş Bacioc a murit după cum voise, înaintea babii lui, aşa că a avu cine să-l îngroape şi să-i facă, cu cinste, cele de cuviinţă.

„Meşteşugu, numai dela ăi bătrâni, l-am tot furat aşa. Am tot furat dela ăi bătrâni.

Uite aici! (îmi arată casa). Apoi am lucrat mult, Domnule! Trei căşi am mai făcut, cu asta. Am făcut. Care mi-a dat-o bătrânii, am prefăcut-o, i-am pus ţiglă. Nu mi-o plăcut şi am pălit-o odată cu umăru', am dat cu săcurea de grindă şi am svârlit-o la nevoia.

M'am dus în pădure, că era lumea slobodă, tot ce vreai să faci; să fi tot sosit şi Duminică prin pădure şi nu te oprea nimeni, de loc! Şi apoi am făcut una şi asta nu era decât, uite, de acolo încoa. Am, făcut-o şi am făcut-o rău şi n'am lăsat-o. Şi eu de grabă am umplut desagii cu pită, am luat trei copuri de rachiu cu mine, acolo, şi în şase zile, 60 de bârne mi-am făcut mie, ca de aici până în uliţă acolo, de lungi. Şi tot pe patru feţe le-am făcut. Şi puneam câte 10, câte 12 într'o zi gata, acolo unde cădeau jos. Şi le-am lăsat până cât toamna. S'au uscat. Şi apoi aveam patru boi; ba şease aveam: doi erau dela bătrâni şi patru ai mei. Şi apoi m'am dus tot singur. Umblam singur cu şease boi, ca un zmeu, pe acolo. Şi le-am adus până o vinit toamna. Apoi am făcut-o. Asta e a treia.

Apoi am făcut şi pentru meşteşug. Uite: aici lucram, aici am tot lucrat. De unde este chiotoarea aia încoace, aia este numai pentru meşteşug (adică atelierul lui).

Apoi o vint vremea că m'o oprit hoţii de comitet, că eu prădez pădurea, că fac şi eu, şi că tot am adus la alţi oameni. Că în toată vara aducem de o casă, cu şase boi, singur, singur ca un zmeu. Părea că sbor în nour, aşa sburam.

Iştia care merg la işcoală — că n'am avut soţ pe faţa pământului — şedea cu curu pe faţa palmii şi uite aşa îi dam în sus, că s'a mirat toată suflarea, cine vedea: mă ce-o fi cu românu ăla? Par'că-i de hier. Uite aşa, uite aşa şedea şi uite aşa îi dam. Râdea ca la comedie.

Apoi a venit vremea că m'a oprit; să nu mai mă duc prin pădure, la brad, acolo. De la fag nu. Fagu era mai ici, mai jos. Şi o zis că'n 15 ani să nu mă mai prinză, că ori îmi dă glonţu, ori mă închide în temniţă pe viaţă. Era uite vecinu ăsta de peste uliţă. Era rudă. Şi vine într'o seară şi-mi spune: „mă vecine, uite îţi spun o veste cam rea".

— „Apoi spune, că nu-i bai nimic. Ce-o fi acuş".

— „Uite te-o oprit dela comitet; că, în pădure, la brazi, să nu te mai prinză nimeni, că te închide ori îţi dă glonţ de-ţi stinge lumina".

— „Ori chiar aşa-i? D'apoi care-s ăia, să mă duc să le dau eu de lucru lor, să le fac eu de dus pe-acolo".

— „Ba nu vecine.

— „Am să le pui foc. O să-l aprind în 5-6 locuri.

— „Ba nu vecine, aia să nu te audă nimenea

că de te-o auzi că faci dumneata lucru ăla, te închide de nu mai vezi soarele".

Eram învățat de mai de mult, că eu de când am fost de 15 ani, eu am început a vinde roate pe la oameni. Aşa lucram de vrăjmaş. Părea că îmi dă Dumnezeu sănătate tot din zi în zi şi putere mare. Aşa a dat Dumnezeu de am mers tot sănătos, tot sănăt s, până am fost de 18 ani. No! atunci eram apucat de putere, de făceam ce vream. Mă ducem la plug cu patru boi, singur aram. Şi făceam ca un zmeu.

Cum zic, m'a oprit dela brazi, nu mai m'am dus. Aşa m'a desgustat, că a trecut vreo două săptămâni, trei; m'a desgustat de acolo. Că mă duceam cu o pereche de opinci noi şi seara părea că-s merse'n foc: erau tot sparte; se rupeau, că erau tot pietre ascuţite acolo şi bieţii boi erau cu lanţurile rupte.

Şi vecinu ăsta zice:

— „Hai vecine, vecine. Ai pădurit destul, ai lucrat destul. Dă-o focului să arză. Aşază-te acolo pe meşteşugu ăla, că vei vedea dumneata că întinereşti al doilea".

Am venit în 32 de ani. Da eram tot june. Şi m'am desgustat de pădure şi nu mai m'am dus. O zis că în 15 ani să nu mai mă duc, da eu nu m'am dus nici peste 30 de ani. Şi m'am apucat, aici, de meşteşug. Apoi veneau roţi din toate satele de nu mai puteam birui.

Apoi m'am aşezat la piatră şi am început a aduce piatră. Am făcut-o casa asta dintâi, şi după ce am gătat-o, mi-am făcut eu de seamă să-mi fac un grajd după putere, să-mi bag vitele acolo. Să nu le mai bag acolo. Imi era tot frică de focuri, ştii! Că-l pălea câte o nevoie pe român. Că era tot asigurat şi dator. Şi apoi punea foc, să zică ca să capete bani de acolo dela siguranţă şi mai plătea din datorie.

Nu ştiu ce să mă fac! Na. Am pornit la piatră. Apoi am adus-o, în vre-o 7-8 ani. Am tot cărat piatră şi am făcut şi-o ţâr' de cărămidă şi am făcut toate astea. După ce am avut casa făcută, după ce am avut o fântână, no, acu să-mi fac şi grajd, să am băgate vitele în grajd Că numai se întâmplă un foc mare în uliţa aialaltă, la capătu de dincolo, Dar bătea o ţâr de aier, dela răsăritu de iarnă, de aici. Şi aducea scântei şi toamna era culeasă şi cucuruzu strâns şi erau şi nişte frasini mari ca scorbura aia, cât o fântână, acolo, după şură, dincolo, Am ieşit acolo şi am stat. Toamna este noaptea mare. M'am încins în bubou ăl slab. Da nu venea scântăi către şură, că aveam două şuri de piatră. Tot mergea încolo. Tot aşa pe acolo, către miază noapte. Am stat până către ziuă. No, când am venit în casă, focu era potolit. Toamna-s pline toate de fân, de bucate, de ce-ţi trebue. Uite acum oamenii de aici: adună toţi acum. Şi apoi am venit în casă. Zic către bătrână: tu bătrână. acum mi-au intrat năduşelile morţii în kiele. Cată să mă apuc să încep a aduna câte ceva. Eram om sărac, nu aveam bani. Da meşteşugu era bun, nu găteam lucru cât e lumea. Lucram ca pe mama focului.

Am apucat şi s'a ridicat fetişoara mai mare Era ca de 15—16 ani. Aveam doi boi, cai şi căruţă. Nu erau boi ca ai mei, în tot satu. Şi băiatul mergea la şcoală. Eu m'am aşezat apoi la meşteşug şi numai am pornit cu şura şi am adunat în cinci ani, Domnule, uite tot! Să mergi în şură, să vezi lucru de ela ce nu ţi-au mai văzut ochii. Am cheltuit şi 900 de zloţi. Ştii dumneata cum erau zloţii atunci? Erau zloţi cu spor, când erau coroane de elea ungureşti, ştii! Şi am făcut-o în cinci ani. Uite am tot lucrat la ea, tot câte ceva, câte ceva. In toată Dumineca, mai tăiam acolo la grindă să văd ce mi s'a adunat pe săptămâna asta? Şi am avut şi o muiere vrednică şi grijitoare. Dumnezeu s'o ţie să mă îngroape ea, că a grijit şi ea: ce-i dam, punea acolo, şi găseam în toată Dumineca. Şi numai o ieşit şura la cinci ani. Uite-o cum o vezi, că asta merge înainte şi este de stejar toată, e pe stâlpi de stejar, vânturile de stejar, cuiele în curmeziş, totul de stejar.

Apoi am făcut 30.000 de cărămizi şi am adus ca vre-o 15 stânjeni de piatră şi am închis-o. Că uite-o: este toată închisă cu zid, nu cu scândură, cum are alţi oameni.

Şi apoi a venit vremea că mi s'a dus ficioru, la bătaie şi eu am rămas. Eram de 60 ani, atunci când s'a dus el la bătaie. Şi lucram ca un balaur. Şi venea lucru de nu se mai găsea cât este lumea din 6—7 sate. Venea gloată. Erau toate grămadă aici, bietele muierile, că erau oamenii duşi toţi şi nu mai era nimeni pe acasă, oameni de ăia de care lucră. Apoi lucram ca un zmeu. No, ce să mă fac eu? Că ar fi bine podit acum cu stejar. Să mergi domnule să vezi, că nu vorbesc fleacuri şi să minţ, să te uiţi cu ochii, că-s aşezate acolo. Şi a dat Dumnezeu şi am adunat bani mulţii 100—200 de zloţi. No, zic eu acum, că feciorul' meu mă opreşte! Că ştii, să fi fost acasă, nu mă lăsa să cheltui aşa, banii. Dar eu eram singur; numai mă duceam cu pită în traistă pe sate şi unde vedeam stejar mare pentru grindă, pe aici

încolo! Uite ca scorbura de pe fântână, de joasă; şi lungă, ca din poarta uliţii până acolo dincolo de gunoi şi uite aşa de groasă. Pe două care de abia puneam unu, cu câte patru bivoli. Şi am adus vre-o 6 buşteni de ăia mari, uite ca ăia după fântână. Cu oameni cu plată, că singur nu aveam ce face. Câte 65, 75 de zloţi dam pe rădăcini de ălea. Şi am adunat. Când a venit aici şi a fost aici în curte: „Tată, tată ai grijă că te găseşte moartea o dată: ce nebunii faci dumneata?" „Taci mă, că acum este de mine. Acum pot face ce vreau eu". Eram de 60 de ani atunci. Şi am adus. Zicea că mai bine să-i vindem, că căpătăm o mână de bani". Ba, că zic, aia nu se poate. Să podobim aria şurii, acolo unde îmblătim", că îmblăteam cu îmblăcia: ţi-oi arăta eu o îmblăcie cu care am vecuit eu, cu un hăla ca un băţ aşa lung şi legată o nuia aşa de lungă, cu nişte oblăji de kiele. Cu ele băteam grâu. Toată iarna şedeam în şură, cu bubou încins şi tremuram acolo şi nu mai puteam găta. Acum să ai o sută de kile, mai mult: o sută cinzeci de kile, mergi într'o zi şi ţi-ai băgat-o în şură, ciuruită gata, în cof şi te-ai scăpat într'o zi de tot lucru. Acuş îi lucru de minune, acum; aşa merge de iute cu maşinile. Atunci îmblăteam acolo pe podină. Şi am făcut-o domnule, uite aşa de groasă în dungă şi aşa de lată, coastele elea de stejar! Eu am făcut un car la un Român din Cincul Mare. N'ai umblat pe la Cincu Mare, pe acolo pe Ardeal? Şi mi-a dat vre-o 7 grinzi de elea mari, cât de aici în uliţă. uite mai groase ca asta, şi le-am băgat acolo dedesupt şi apoi am pus podinele elea groase pe ele. Am făcut la un om două roţi şi mi le-a aşezat acolo. Poţi da cu limba pe ele, aşa-s de întomnite, ca pe masă. Să vezi ce lucru frumos este. Par'că ţi-e de drag.

Zice fecioru: „tată nu avem ce mai face cu lucru ăsta, că uite acum nu mai îmblătim pe el E tot degeaba". — „Mă, zic, de ai îmblăti numai o ţâr de fasole toamna şi ţi-e drag să îmblăteşti acolo, că nu se bagă nimic pe acolo, nu poate să spargă nimic, nici şoarecii, nimic. Este cum e fieru". Am băgat tot bolovani şi le-am bătut cu maiul sub podinele elea. Nu am pus nisip mărunt ca să putrezească, aşa este un lucru de frumos. Aia m'a scos mult: ca vre-o şase, şapte sute, podina aia. No, să mergi numai la şură să vezi ce pălan am făcut. Acum un an numai l-am isprăvit. Apoi pălanu ăla, nu mai este pe sub soare un lucru de ăla. Şi ţot eu cu kielea mea, tot eu. Nu aveam fecior nici să aducă un stâlp şi sunt tot din Cincşor aduse: stâlpi de stejar ca ăi de şură, am băgat la pălanu ăla. E de trei metri de sus dela pământ până deasupra acolo Şi scândurile pălanului tot de stejar îs. Aşa lucru bun. Ala încă mă costă vre-o 12.000 uite-aşa.

Am gândit că să mănânc nouri, aşa eram de vrăjmaş. Acum nu am ştiut până astă toamnă ce-i boala. Nu m'a durut măcar odată capu'. Capu-i ca hieru. Nici acum nu mă doare, mulţumesc lui Dumnezeu.

Uite toate astea cu mâna mea le-am aşezat, eram când cu bătaia şi atunci am isprăvit (pavajul din curte) tot cu mâna mea le-am bătut, cu maiu' Şi pe acolo prin baltă este făcută. Numai unde este gunoiu' nu; încolo dearându'. Şi noaptea pe lună încă lucram, în genunchi jos. Da' acum a venit vremea de nici nu mai văz cumsecade. Mi s'o început a se pierde vederea. De abia văz că untră cineva în curte, acolo pe portiţă, aşa am slăbit.

Şi acum mi-a venit o nevoie mai mare decât toate şi caută să mă prăpădesc".

H. H. STAHL

VARVARA GUŞE, SUŞIŢA DIN ŞANŢ

Pieptarul sau „tseptarul" în graiul satului, face parte nelipsită din îmbrăcămintea şănţenilor, atât bărbaţi cât şi femei sau copii.

Din piele albă de oaie, sau din piele neagră, numindu-se atunci pieptar roşu, cu blana pe dinăuntru, scurt până'n brâu şi fără mâneci, pieptarul este împodobit cu broderii multicolore de influenţă săsească.

Pe vremuri, „în bătrâni" cum spun şănţenii, femeile purtau haine lungi de piele albă, cojoace, cu broderii de lână şi mătase în tonuri foarte bogate şi cu „burgălăi" (ciucuri) de mătase lungi de câţiva centimetri, cusuţi printre florile broderiei. Cojoacele erau tivite cu o fâşie de blană.

Mădălina Nistor o bătrână de 70 de ani mai poartă încă la biserică, în zilele de sărbătoare un astfel de cojoc. Bărbaţii purtau cojoace mai scurte tot atât de brodate ca şi ale femeilor. Astfel de cojoace au mai purtat astă vară doi,

trei bătrâni la biserică, în ziua celebrării unei cununii şi chiar vreo doi flăcăi care luaseră cojoacele dela părinţi.

Aceste cojoace „se cumpărau dela meşteri saşi din Reghin, că apoi Românii noştri nu ştiau să facă aşa frumos" (*informator Părintele Grapini*). Se mai găseau şi la Bistriţa unde se duceau şănţenii la târguri. „Erau foarte scumpe.— spune *Mădălina Nistor* —, numai care era gazdă mare purta". Cei care nu erau „gazde mari" purtau ca şi acum haine de dimie şi se vede că din cauza preţului lor mare, aceste cojoace au dispărut încetul cu încetul din comerţ. Cele câteva existente au fost cumpărate acum 20-30 de ani. Mădălina Nistor spune: „Eu l'am cumpărat la Bistriţa cu vreo cinci ani înaintea bătăii".

Pieptarele sunt scurte şi fără mâneci, uşor de purtat sub hainele de iarnă şi din cauza frumoaselor broderii, ele se poartă şi pe vreme mai caldă ca o podoabă a îmbrăcăminţii. Se găsesc două modele de pieptare:

„Pieptarul deschis în faţă se numeşte pieptar despărţit, cel închis într'o parte se numeşte înfundat" (*inf. Varvara Mihai, 1*' *ani, 5 clase*).

Pieptarul deschis în faţă nu se prea poartă: „La pieptare înainte se purtau deschise ca la sas, în timpul mai nou se fac înfundate, să ţie răceală la piept iarna" (*inf. Gheorghe Moisil, 83 ani*).

„Pieptarul înfundat ţine mai cald la piept" (*inf. Lucreţia Domide, 61 ani, 7 clase*).

Un şănţean trebue să fie foarte sărac ca să nu aibă două pieptare: unul de sărbătoare, celălalt de toate zilele. „Trebue s'ai două pieptare c'aici sunt oamenii cârtitori, că dacă ai numa unu te râde lumea" (*inf. Leontina Pop, 42 ani*).

Pieptarele de toate zilele sunt foarte simple, mai puţin brodate ca cele de sărbătoare; broderia este măruntă şi cu puţine culori.

Cu toate că pieptarul este o parte a îmbrăcăminţii foarte solidă, şi deci trec mulţi ani până să aibă nevoe omul să-şi cumpere altul, totuşi schimbătoarea modă intervine şi aci şi de unde până acum câţiva ani se brodau pe pieptare în multe culori buchete de flori stilizate, acum este la modă modelul numit „cronăr". Acest model îl găsim mai mult la fetele tinere care şi-au cumpărat pieptarele de curând. „Cronărul este o broderie într'un singur ton, foarte deasă, şi care formează ca o coroană lată pe partea superioară a pieptarului. „Modelul tineresc la pieptare este cu broderie albastră, cu pene (firoi) albastre, de vreo doi ani" (*inf. Maria Câmpan, 19 ani, 6 clase*).

Docia Şot (40 ani) poartă pieptar nou roşu. adică pe fond negru, cu decoraţie cafenie, „Asta-i cu pene braune, e modă bătrânească" socotindu-se bătrână la 40 de ani şi purtând totuşi modelul nou, cronăr, dar într'o culoare închisă.

Aceste broderii, albastre, roşii, sau cafenii sunt de multe ori potrivite cu culoarea pânzăturilor (fotelor).

Foarte puţine puncte de alte culori sunt presărate pentru a da un aspect mai viu broderiei. Pieptarele au mai întotdeauna unul sau două buzunare mai mult pretext pentru ornamentaţie decât în scop, utilitar, şi câte odată sunt tivite în partea de jos cu o făşie de catifea neagră de patru-cinci centimetri. „De 25 ani a ieşit moda cu braşon (catifea) la pieptare" (*inf. Cornelia Cotu, 36 ani*).

Mai toate aceste pieptare se cumpără acum la Rodna cu preţuri variind între 300 şi 600 lei.

„Sunt şi în Şanţ suşi (cojocari) dar nu lucrează aşa fain" (*inf. Reghina Olari, 17 ani, 6 clase*). Mai corect este să spunem că erau în Şanţ suşi, pentrucă la Rodna se găsesc suşi care au ateliere şi nu se ocupă decât cu această meserie ajungând astfel la o dexteritate care lipseşte suşilor Şănţeni, ce se ocupă cu pământul celau, şi care încetul cu încetul nu mai au deloc de lucru. Astfel; *Nistor Şot* fratele *Varvarei Guşe*, de care vom vorbi mai mult, a plecat la Bucureşti din lipsă de lucru. *Nistor Cotu* nu are nici el de lucru şi e aproape muritor de foame, pentrucă nu mai are nici pământ din cauza unui proces.

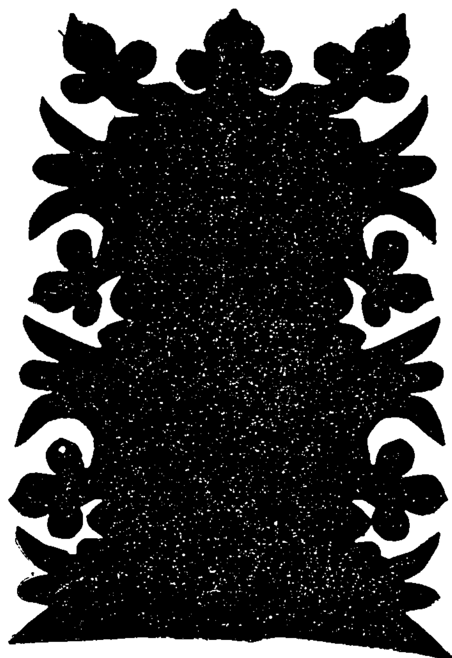
Suşi mai este şi *Alexandru Plumbu* venit din Rodna de puţin timp şi care s'a aşezat în capul satului. El are mai mult de lucru fiind venit cu modele mai noi. In fine Varvara Guşe dela care am cules mai multe date privitoare la meşteşugul ei.

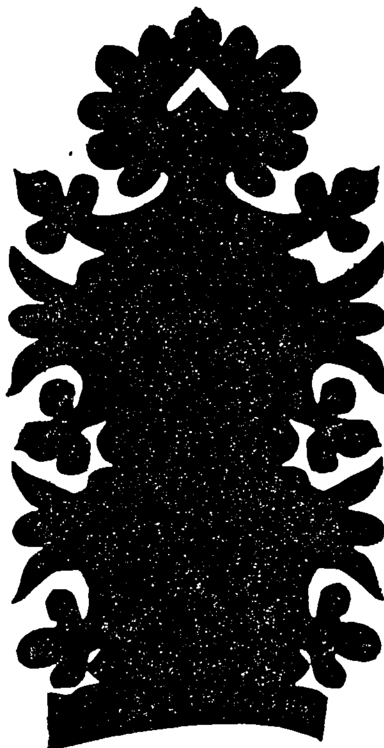
*

Varvara Guşe are 37 de ani. A urmat la şcoală 6 clase şi a mai urmat 3 ani cursuri de sărbătoare.

„Io am avut un frate suş, io am fost băiată (fetiţă) micuţă, umblam la şcoala mică de repetiţie şi noi am avut o casă în câmp şi părinţii miei stau acolo şi ieu cu fratemieu stam jos. Şi aşa că cu frate mieu m'am deprins şi ieu cu lucru aista. Fratele mieu ie în Bucureşti acuma. Ie Nistor Şot. Pe urmă o început războiul, dumnealui a rămas în război, şi io am rămas cu mult lucru şi m'am diprins şi m'am învăţat".

Varvara Gușe păstrează între foile unei cărți de școală niște tipare de hârtie numite „țifre" care i-au rămas dela fratele ei. După aceste tipare taie bucăți de piele de altă culoare decât a pieptarului pe care le coase în diferite feluri pe pieptar. Cele de mai jos se așează în partea de sus a pieptului pieptarului, la mijloc și de împrejurul lor se brodează flori, „pene".





„Penele sunt din capu meu, fratele avia altfel di modele atuncia, iel avea 'forme, mustre' țifre, i-o m'am diprins altminteri, fără mustre. Iel avia mustrele dila sușiu di-unde o învățat, di pe a lui mi-am disenat și ieu, ca să am și ieu. O așez frumos și disenez cu foarfecile după disin"

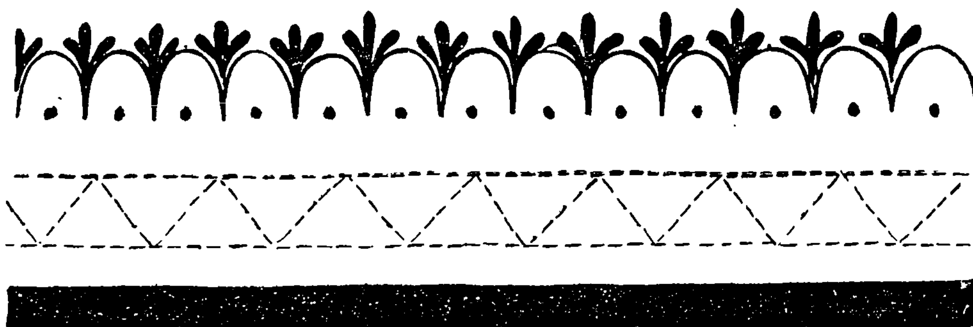


Figura 2.

Varvara lucrează mai mult pieptare de zile de lucru și doar pentru vreun om mai sărac sau vreun copil un pieptar de sărbătoare, prețurile ei fiind mai mici decât ale sușilor din Rodna.

„Cam tineri, vecini și niamuri vin să le faç

Din alt cap al satului nu vin, că-s şi alţi (suşi). Vasile Roman încă-i suşi şi un Roknian, nu ştiu cum îl chiamă, i venit nou; o lucrat şi Cotu Nistor da s'o lăsat".

Pieptarele bune se cumpără în Rodna şi Varvara recunoaşte singură că nu ştie lucra decât ce-i mai simplu şi mai uşor.

„Oamenii dau mai mult în Rodna, ieu îs o cârpâlaucă, mai mult dacă aduce unul rău eu îl cârpesc. Totuşi aş putea să mă'nvăţ şi cronăr da nu mi-a plăcut, mai bine îmi place simplu".

Pieptarele făcute de Varvara sunt mai toate albe şi brodate cu modele puţine şi mici. Pieptarul este tivit cu piele neagră împrejurul gâtului, la răscroiala mânecii şi jos. Această tivitură poartă numele de ierhă neagră. După această ierhă vine o garnitură, compusă din diverse linii cusute la maşină cu aţă neagră, numită ierhă albă, apoi un rând de feston brodat cu acul, numit merişoare. In fiecare cerc al festonului este brodat câte un punct şi între festoane sunt brodate trei mici frunze, numite frunzuţe (vezi fig. 2).

Merişoarele şi frunzuţele sunt brodate cu negru. Apoi vine „pana" propriu zisă care diferă dela pieptar la pieptar, fiind desenată de Varvara pe fiecare pieptar deadreptul, fără model, dar mai întotdeauna reprezentând o ghirlandă de mici floricele.

„Florile, penele, le fac din a mia socotială, văd ceva şi-mi place, şi le fac, numai ţifrele le-am luat dila fratele. Tot felul ştiu să fac din cap".

Varvara Guşe este ajutată la desene de cumnata ei *Lisaveta Guşe*, de 37 ani, care stă în aceiaşi casă cu ea.

„Lisaveta, cumnata mia disamnă bine, ie îmi mai disemnează unde nu ştiu eu ş'apoi de cusut le cos eu".

Odaia în care stă Varvara Guşe este spoită cu albastru deschis şi decorată cu flori vopsite de Lisaveta Guşe cu albastru închis. După acest model Lisaveta a făcut desenul următor:



Lisaveta Guşe spune: „când umblam la şcoală m'am apucat de aiste treburi, făciam pe petece numai pene. Care nu pot şi altele". Rugată ţotuş să deseneze un cap de om, codindu-se ea face un desen foarte copilăresc.

Lisavetii Guşe îi plac modelele depe pieptarele aduse din Bucovina şi a desenat pe un pieptar la care tocmai lucra Varvara un astfel de model.

„Modelele le-am luat de pe un pieptar din Bucovina; n'am fost acolo, numai din videre; un ficior, Cornel a fost la un boldăş din Coşna şi o avut un pieptar di aista şi mi-o plăcut şi l'am făcut şi io". *(inf. Lisaveta Guşe).*

Pieptarele din Bucovina sunt brodate cu flori mult mai puțin stilizate decât cele din Transilvania. (Vezi fig. 4).

Și mai jos iată un alt desen făcut de Lisaveta și reprezentând un buchet de flori numit „trandafir" și care se brodează pe cojoc în locul buzunarului când acesta lipsește.

(Vezi fig. 5).

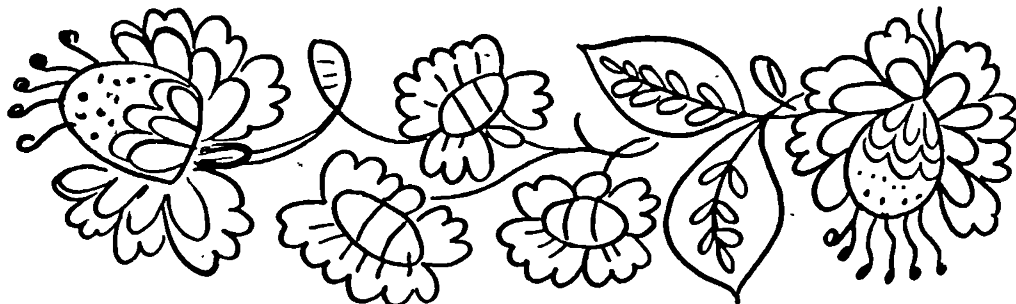


Figura 4.

Varvara lucrează cu piei dela oile ei sau cu piei aduse de cei ce fac comanda. „Își aduce pielea nelucrată și i-o lucru și i-o dau gata. Am și ieu piei, fac și cu pielea mea: dacă-i din pielea omului se socotește pielea și se scade".

Dar Varvara nu lucrează tot timpul anului: „numai cam trei luni lucrez la suție, Novembăr, Dețembăr, Ianuarie, că mai mult în an lucrez la economia noastră, la cărat și altele".

Nu știe să spuie exact cât câștigă pe an: „io

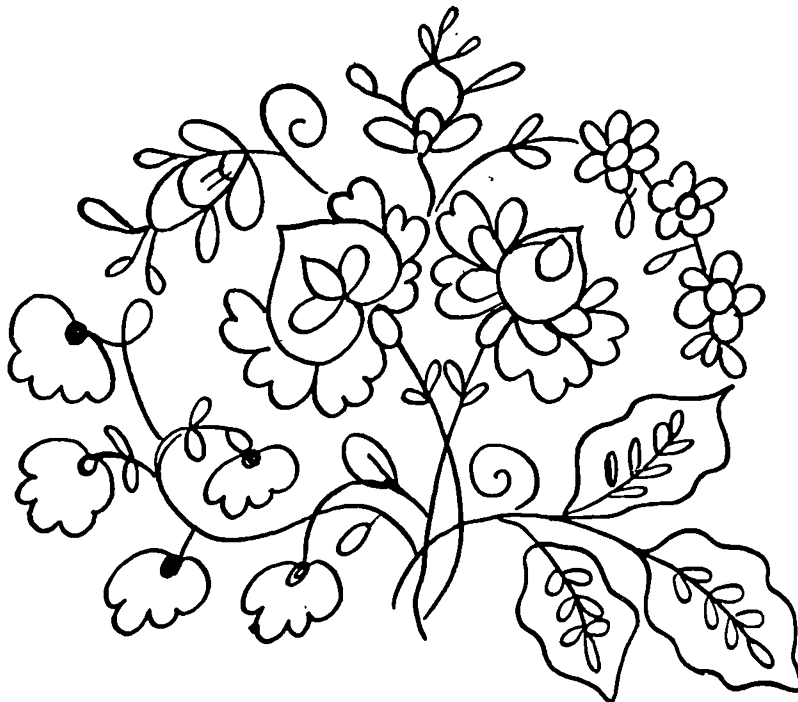


Figura 5.

m'am sămăluit să vă spun curat cât câștig, cam vo 1200 lei formal". I se plătește „după țifră, așa daca are mai multe flori îi trei sute, cu puține îi numa o sută șinzeci" sau mai bine zis Varvarii Gușe, care având o meserie nu e totuși deloc o negustoreasă, i se plătește, cum o spune singură „după cum vrea omul".

LENA CONSTANTE

UN APOCALIPS MARAMUREŞAN: CUVÂNT DE ARĂTARE PENTRU VIAŢA PATRIARHULUI AVRAAM

In vecinătatea Cuhei lui Dragoş în care activa, cu dragoste şi mult suflet tineresc, o echipă regală — din care noi înşine făceam parte — şi anume în comuna Dragomireşti, am aflat, după cât ştim, cel dintâi apocalips al lui Avraam în Maramureş — proprietatea familiei Dr. Gavrilă Iusco.

Genul acesta de literatură îşi face apariţia la noi odată cu literatura religioasă. Sub aceeaşi influenţă şi în aceeaşi epocă se începe traducerea ei din slavă în româneşte. Locul acestor traduceri se fixează în Maramureş. (v. N. Cartojan: Cărţile populare. Buc. 1929).

Cea mai veche legendă apocaliptică a lui Avraam, a fost copiată de Popa Grigore din Măhaciu în Codex Sturdzanus — provenită dintr'o versiune bizantino-slavă.

Dacă într'adevăr legenda Codicelui nu se poate despărţi de un prototip bizantino-slav, apocalipsul maramureşean presupune un alt prototip, probabil de origine grecească, cum par a fi copiile manuscrise dela Ac. Română.

Manuscrisul, nedatat este un format în 8⁰ cu 22 de pagini având imprimat pe hârtie numele Sibiului — Kronstadt — şi ca filigrană o coroană, un cerb s'au un câine, o roată cu spiţe lipsindu-i cam a treia parte din circonferinţă şi alte două forme nedesluşite. Deşi n'am putut stabili încă până acum epoca în care s'a fabricat această hârtie, manuscrisul pare a fi de pela sfârşitul secolului al XVII-lea sau începutul celui al XVIII-lea. Nici copistul nu se ştie. Cerneala din următoarea notiţă: „scris'am eu Oşan Nechita această carte", e dintr'o epocă mai târzie.

Subiectul, în linii generale este cam acesta. Lui Avraam, care trăise 175 de ani la Driia cé négră, primind cu dragoste pe streini şi săraci, pe cei slabi şi bolnavi, îi ajunse vremea a gusta din paharul morţii. In acest scop arhanghelul Mihail e trimis la el de Dumnezeu şi fu găsit alături de sat, cu două slugi. Văzându-l Sara şi Isaac, i se închină, iar pe când Avraam îi spăla picioarele şi plângea, începură toţi să plângă. Dar lacrimile străinului se prefăceau în pietre fără preţ. Două paturi fură pregătite pentru seară, iar 7 candile luminau odaia. Şi pe când stau la masă, îngerul iese afară la preumblare şi se urcă la Dumnezeu spunându-i că unui asemenea om nu-i poate pomeni de moarte. Totuşi el se întoarce — iar Dumnezeu va arunca peste noapte poména morţii asupra lui Isaac. Visul, arhanghelul Mihail i-l desleagă astfel: soarele care stătea de-asupra capului lui Isaac era chiar Avraam, iar bărbatul care a răpit soarele şi luna este însăşi Mihail care îi va lua sufletul. Dar Avraam răspunde: nu-ţ voi pristăni. Din nou îngerul se urcă la Dumnezeu. După ce primeşte povaţă pentru patriarh, se coboară. Acesta cere însă mai întâi să vadă făpturile omeneşti. Mergând prin nori, în carul Heruvimilor, el vede fără de legi, pământul se deschide la ruga lui şi-i înghite pe cei ce fac aceste lucruri. Mergând la poarta cea dintâi pe calea cea strâmtă, zăreşte pe Adam care se bucură când vin suflete pe ea şi se vaetă când merg pe cea largă; iar la uşa cea largă, unde era judecata de apoi, îl vede pe Avel la o masă de pietre scumpe şi mărgăritar, având în dreapta un înger care scrie dreptăţile în stânga altul care scrie nedreptăţile, iar unul având o cumpănă cu care cumpănea faDptele. ra sfârşitul lui Avraam se apropie. Carul se întoarce după ce se roagă pentru iertarea sufletelor blestemate. Din nou refuză să-şi facă tocmelele. Atunci Dumnezeu cheamă pe moarte. Refuzând şi moartea — care după porunca lui Dumnezeu îşi lepădase urâţenia ei — aceasta ia chipul adevărat „faţa asorbitoare de sânge şi capul ca de zmeu... ca un val de mare şi ca o gârlă ce vine repede... încât „atunce au muritu feţi şi féte, pentru a căror înviere Avraam se roagă. Discuţia între moarte şi el, e destul de lungă până ce, după iertarea robilor şi roabelor, Avraam înşelându-se să sărute mâna morţii, îşi dă sufletul.

Sufletul lui e prins de îngeri şi de arhanghelul Mihail.

Manunscrisul se termină „Dragii mei" — după care urmează opt rânduri de îndemn pentru a iubi călătorii, streinii şi a-i ospăta.

Dar imediat urmează, scris de aceeaş mână iertarea de la cei rămaşi — „fiind şi eu cu trup dintru această lume care să chiiamă Zapodiia Plângerii — care sunt: vecini, prieteni, toţi cunoscuţii, cinstiţii săteni, boieri şi mireni precum şi Dumilor voastre cinstite jupânese de toată vârsta".

Deşi pare unitar textul are multe omisiuni comparându-l cu alte còpii manuscrise dela Ac. Română. Iată un pasaj de pildă din mss. 2629, aflat şi in altele, — destul de caracteristic, după ce Arhanghelul îl găseşte aproape de sat: „Şi zisă Avraam: blém să mergém dară Domnul mieu până la sat. Zisă Mihail: blém dară să mérgem şi sezură puţintel şi vorbiră. Deci zisă Avraam fečorilor lui: păsat în stava cailor şi aduceţi doi cai blânzi şi învăţaţi şi-i gătiţi să-i încalec eu şi prétinul mieu. Şi zisă Arhangelul Mihail cătră Avraam să nu aducă cai, că eu mă feresc să nu şez pe vită cu patru pičoare. Şi blém suflete drépte pedestri până la casa ta cé gătită....

Şi plecară iară pre lângă cale. Pre unde mergeau un chiparos tare foarte înalt şi din voia lui Dumnezău strigă chiparosul cu glas tare de om: sfinte, sfinte, sfinte, Domnul Dumnezău te caută".

Mai relevăm — pe lângă aceasta — faptul că Avraam în acest manuscris nu a ieşit în apropierea locuinţei sale ca să aştepte călătorii care de câteva zile nu mai veneau — ceeace implică încă o omisiune importantă.

Ceeace are în plus manuscrisul este cuvântul de iertare dela sfârşit, probabil un adaus sub influenţa obiceiului local unde se observă cazuri când mortul trebue să-şi ceară iertare prin preot, dela un număr foarte mare de rude, prieteni, cunoscuţi ce trec uneori chiar de 200.

Dacă am încerca să fixăm locul unde s'a făcut traducerea prototipului acestui manuscris — n'am putea rămâne la Maramureş şi ne-am opri în sudul Ardealului sau chiar Principate.

Când se vorbeşte aci de „gârlă curătoare", precum „şi Dumnilor Voastre cinstite jupânese", se amintesc parcă regiuniunde erau gârle şi unde erau tradiţii boiereşti pe lângă curţile domneşti. Şi nu este exclus ca omisiunile să se fi făcut chiar dela traducere dacă nu cumva chiar prototipul nu avea omisiuni — ceeace este mai de crezut. Nu ştiu iarăş dacă aflarea epocei în care s'a fabricat hârtia nu va aşeza apocalipsul maramureşan la o dată mai veche ca a celorlalte versiuni greceşti.

Coexistenţa de elemente slave „nu-ţ voi pristăni", să-mi poslusăşţi cu cele greceşti, Driia (dela Δρῦς = stejar, *elone* cu acelaş sens în ebraică), „lioasă", „Despotis" „Zapodiia Plângerii etc. — deschide încă o problemă de lămurit.

•

Cât de mult a circulat literatura apocaliptica în Maramureş ne mărturisesc urmele rămase în biserici: muncile în iad — o influenţă din apocalipsul Maicii Domnului — se află pictate în biserica din Cuhea. Dincolo, în Ieud, bătrânul Gavrilă Hotico meşterul, a transcris cu mâna lui un apocalips al lui Avraam cu litere latine, ajuns acum, cu un vecin plecat la lucru, tocmai în Belgia dacă nu cumva i s'a pierdut urma.

FLOREA FLORESCU

RECENZII

MONOGRAFIA COMUNEI ANINOASA, din judeţul Gorj, lucrată de d-l înv. Ilie Iscrulescu şi tipărită în 1935, la Craiova, reuşeşte să ne dea, în 87 de pagini, lămuriri foarte preţioase cu privire la viaţa trecută şi de astăzi, a sătenilor de prin acele locuri. Gândul de la care s'a pornit când s'a alcătuit această monografie, a fost „aflarea adevărului", pe baza tradiţiei orale a documentelor şi a observaţiei directe, astfel ca ea să servească pentru generaţiile ce vin „ca o oglindă a trecutului, pentru prezent un îndreptar, iar pentru viitor o temelie, pe care ele vor avea să zidească", ceeace dealtfel este gândul care trebue să stea la temelia oricărei monografii, înţelese aşa cum trebue. Ni se dă în această broşură o descriere a aşezării geografice a acestui sat din sudul Gorjului, înşirat pe o singură linie, în trei cătune. Din istoricul comunei aflăm cum s'au aşezat clăcaşii acestui sat pe moşiile boerilor, şirul acestora, precum şi felul cum sătenii au putut intra în folosinţa pământului, aşa cum o au astăzi. Un alt capitol ne arată starea economică a satului, care pare a fi bună. Cele 327 de familii, cu 1437 de suflete din Aninoasa, ocupându-se intensiv cu grădinăritul, sunt într'o stare cu mult mai bună decât a gospodăriilor de moşneni din satele dimprejur. Ni se dau şi câteva date statistice cu privire la însămânţări şi la

vitele gospodarilor. In acelaş capitol se adaogă date cu privire la hrana populaţiei, care însă ar fi trebuit mai bine să fie trecute în capitolul de studiu biologic al satului. Cooperaţia, şcoala, biserica şi Căminul cultural, îşi au deasemeni capitole speciale. Se trece apoi la o serie de capitole mai mici, pe care le-am fi vrut orânduite altfel, după un plan mai sistematic. Aşa cum sunt în carte, ni se vorbeşte întâiu despre conştiinţa naţională, apoi despre higienă şi starea sanitară, despre caracterizarea psihologică a sătenilor; se adaogă o statistică a cetitului şi în sfârşit un scurt studiu de mişcarea populaţiei şi unul asupra politicei din sat. Cartea se sfârşeşte prin un material, ceva mai bogat, cu privire la obiceiuri, superstiţii, datini, descântece, strigături şi texte lirice, precum şi cântece de stea.

Intreg materialul este bun şi folositor şi nu putem fi decât mulţumitori d-lui Iscrulescu pentru străduinţa lui de a culege pentru noi, toate aceste date. Desigur că am fi vrut ca lămuririle ce ni se dau să fie cu mult mai bogate şi capitole de mare importanţă pentru cunoaşterea satului, să nu se rezume numai la câteva pagini. Ne dăm totuş seama, cu multă părere de rău, de greutăţile pe care le întâmpină cineva în alcătuirea unei monografii şi de jertfele pe care trebue să le facă pentru ca să-şi poată tipări studiile monografice. Ni se pune deaceia, din ce în ce mai clară, problema unei organizări a muncei monografice în întreaga ţară. Dacă d-l Iscrulescu ar fi avut la îndemână un plan sistematic de lucru, uniform pentru toate cercetările de viaţă sătească de la noi şi dacă materialul strâns ar fi putut să fie publicat de către o instituţie oficială, fără îndoială că monografia Aninoasei ar fi eşit cu mult mai complectă. Poate că totuş nu sunt departe timpurile când o asemenea organizare a muncii monografice se va putea face în toată ţara şi, atuncea suntem siguri că vom avea în d-l înv. Iscrulescu pe unul din cei mai harnici monografişti.

H. H. Stahl

BISERICI VECHI DE LEMN ROMÂNEŞTI DIN ARDEAL. — Insemnăm cu întârziere fapta vrednică de toată lauda a d-lui *Atanasie Popa*, care a adunat, în trei volumaşe de 70 şi 100 de pagini, date preţioase şi drepte, despre bisericile vechi de lemn, din Ardeal.

Vechi şi harnic ostenitor pe tarâmul culturii poporului, d-l Atanasie Popa a străbătut, în lung şi'n lat, pământul Ardealului, purtat de îndatoririle sale de fruntaş al Astrei, al O.E.T.R-ului ori al Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol", şi de răspunderea pe care o are ca inspector şcolar. Dar drumurile numeroase prin Bihor, Ţara Haţegului, Maramurăş ori Ţara Oaşului n'au fost pentru d. Atanasie Popa numai prilejuri oficiale pentru a face faţă unor obligaţiuni.

Prin sate dânsul n'a trecut în fugă, străbătând doar drumul care duce la şcoală şi la primărie, ci a socotit totdeauna nimerit să zăbovească stând de vorbă cu oamenii şi cu copiii, dibuind urma vre'unui moşneag ştiutor de lucruri de altădată, ori, cum ne-o dovedeşte lucrarea despre care vorbim mai jos, desluşind pe scândura veche a bisericilor de lemn, icoane despre sfinţi şi mucenici, cu iscălitura modestă a unor zugravi neştiuţi.

Astfel munca d-lui Atanasie Popa este nu numai preţioasă, prin ştirile pe cari le aduce într'o ramură de cercetare artistică şi istorică de cea mai mare însemnătate, dar şi pilduitoare, pentru toţi cei cari ar putea să facă la fel şi nu fac şi mai ales pentru toţi cei cari au datoria să lucreze pe acest tărâm şi nu lucrează. Sunt sute şi mii de sate în cari zac, şi astăzi încă, tăinuite, comori de viaţă românească şi de artă populară, despre cari nimeni nu spune nici o vorbă, fiindcă nici unul din cărturarii de-acolo nu se'ndură s'o facă. Şi munca n'ar fi aşa de grea, precum poate o socotesc dânşii. Iată, cu multă bunăvoinţă, cu puţină băgare de seamă, dar mai ales cu nesfârşit interes pentru cunoaşterea vieţii româneşti, prin studii monografice, s'ar putea îmbogăţi repede, literatura noastră cuprinzând lucrări privitoare la satele româneşti, aşa cum sunt ele.

Sunt foarte mulţi acei cari nu pornesc la lucru de teamă că n'au o pregătire îndeajuns de temeinică. Fără 'ndoială că aci nu e vorba de o muncă uşoară. Ca lucrarea să fie folositoare, ea trebue să îndeplinească anumite reguli ştiinţifice. Dar iarăşi, nu este îngăduit ca preocuparea ştiinţifică să devie un viciu şi cercetătorul să lase grija înfăţişării realităţii săteşti la locul al doilea de dragul unor nefolositoare consideraţii metodologice. Lucrările bune sunt de obicei cărţi simple, scrise limpede şi fără prea multă osteneală, în care autorul a notat ceeace a văzut, aşa cum a văzut. Iar cele mai multe din lucrările nefolositoare sunt acelea în cari autorul a căutat să-şi argumenteze punctele de vedere şi să desvolte consideraţii teoretice asupra lucrărilor

expuse. In recenziile din revista aceasta, cititorii noştri aŭ văzut pomenite şi lucrări bune şi lucrări greşite. Cărţile d-lui Atanasie Popa sunt bune, folositoare şi bine întocmite. Marea lor calitate stă în faptul că d-l Atanasie Popa n'a plecat la drum cu idei preconcepute, nici despre vechimea bisericilor studiate, nici despre originea stilului lor, nici despre influenţele cari se resimt în pictura care le'mpodobeşte pereţii. De asemenea trebue să însemnăm aici tot ca pildă bună de urmat, stilul limpede al cărţilor, dovedind o frumuseţe necăutată, care vine dela limba curată şi ne îngreuiată cu neologisme inutile şi dela fraza naturală, care nu caută să fie savantă oricât de complicate ar fi lucrurile despre cari vorbeşte autorul. Cu asemenea mijloace simple, cărţile d-lui Atanasie Popa isbutesc, totuşi, să fie o lectură plăcută, fiindcă dânsul a ştiut să strecoare, din loc în loc, câte-o scurtă înfăţişare pitorească a satului în care se află biserica, ori o observaţie pătrunzătoare despre oameni şi foarte des, descrieri evocatoare şi caracterizări precise despre zugravi şi zugrăvelile lor. De altfel toată lucrarea d-lui Atanasie Popa are o atmosferă senină, în care se simte, nu numai atenţia cercetătorului care măsoară, cu băgare de seamă migăloasă, lungimea unei grinzi ori înălţimea unei turle, dar şi cucernicia unui creştin care pătrunde în „biserici vechi de lemn româneşti din Ardeal" cu o evlavie veşnic nouă.

Despre fiecare biserică, d-l Atanasie Popa ne dă toate lămuririle trebuincioase ca să ne facem o icoană completă a ei; fiecare dare de seamă cuprinde ştiri despre: locul unde se află biserica dimensiunile ei, forma, istoricul, ctitorii, tablourile şi picturile de pe pereţi, cărţile aflătoare în ea: zugravii şi meşterii cari au împodobit-o şi lucrat-o, ş. a. m. d., însoţind textul şi cu fotografii cari arată biserica şi detalii din podoabele ei dinlăuntru. In felul acesta, în cele două cărţi cari ne stau la'ndemână, ni se dau informaţiuni foarte bune despre 8 biserici şi anume, bisericile din: Copăceni (jud. Turda), Gâlgău (jud. Someş), Cuhea (Maramureş), Căpâlnea (jud. Someş), Corneşti (Târnava Mică), Iernut (Târnava Mică), Apahida (jud. Năsăud), Colţirea (jud. Satu-Mare). Lucrările pe cari le aflăm sunt deosebit de interesante şi fac cunoscută o podoabă uitată şi neglijată a satelor noastre, vechile biserici de lemn, din margini de sate, urme minunate şi mândre în frumuseţea lor arhitecturală, ale unui trecut de lupte. Inlăuntru sunt împodobite cu pictura greoae uneori, vioae şi isteaţă alteori, a zugravilor modeşti şi rătăcitori, deopotriva cu faima lor. Aşa au fost: Nistor dela Feleac, care a lăsat icoane minunate, cu podoabă caracteristică de lalele, în biserica frumoasă din Copăceni, unde la colţurile altarului, „cornişele în prelungirea bârnelor pereţilor sunt ca aripile deschise ale unui fluture" şi unde, Muncile iadului, zugrăvite pe pereţi, deschid păcătoşilor perspectiva amară a unei vieţi viitoare de chinuri şi tânguire, deopotrivă de aspră pentru morarul necinstit, pentru crâşmariul înşelător, ca şi pentru cei „carii ară pământul altuia" ori pentru „birae cari fac lege strâmbă", fiind astfel „o mustrare permanentă şi un îndemn la o viaţa curată"; Mihăilă, ale cărui urme de zugrav mai neîndemânatec, dar cu suflet bogat şi avântat, le găsim la Gâlgău, pe Someş, unde zugrăvind lumea cerească aşa cum o vedeau oamenii, a pus pe pereţi chipuri româneşti şi câteva închipuiri despre „garop (groapa) a lui Isus Hs·· cum au şezut îngerul", despre „cum au crescuta struguru de sptă suoara Domnului Isus Hristos" şi despre „cum şi-au vărsat Domnul Isus Hristos sângele pentru noi păcătoşii"; Porfirie şi Leon dela Feisa' cu gust distins, dar fără suficientă ştiinţă technică şi teologică; şi apoi: Ionaşcu din Făgăraş, Grigore şi Onuţ din 1763, Nistor din Răşinari care a făcut minunatele uşi împărăteşti la Iernut, în Târnava Mică şi alţii cu degete pioase şi sufletul şi închipuirea pline de sfinţi şi arhangheli care ascultă de bunătatea şi atotputernicia Maicii Domnului, a lui Isus Hristos şi a lui Dumnezeu atoatefăcătorul.

Despre asemenea lucruri şi oameni şi despre altele tot aşa de frumoase scrie, cu maestrie de cărturar cuminte, d. Atanasie Popa, arătându-ne biserici vechi de lemn, aşezate cu umilinţă creştină la margine de sat, dar purtând în înălţarea de fulger a turnurilor lor svelte, mândrie şi nobleţă de veacuri sădită în sufletul românesc.

Octavian Neamţu

DESCARTES IN ROMÂNEŞTE. — Numarul mic al traducerilor româneşti în materie de filosofie e de-a-dreptul surprinzător. Te aştepţi ca într'o ţară la începuturile desvoltării ei spirituale, cărturăreşti, să se ivească la fiecare pas îndemnul, înfăptuirea şi sprijinul material pentru tălmăcirea marilor gânditori ai lumii. Totuşi suntem o curioasă excepţie. Am tradus literatură, şi aleasă şi nealeasă, dar filosofie aproape de loc. Dintre toţi cei cari se ocupă cu

filosofia în ţara românească, singur d-l *N. Bagdasar* îndeamnă la traduceri de acest gen. Infăptuirile înseşi apar rar şi nu odată sunt lipsite de temeinicie. Dacă avem puţine traduceri filosofice, avem şi mai puţine de adevărată valoare. In ce priveşte sprijinul, nici o instituţie de cultură şi mai ales nici o editură nu înţelege să întreprindă ceva. Nici chiar acelea cari în genere îşi îndeplinesc cu prisosinţă rosturile. Dacă s'ar fi încercat o campanie de traduceri filosofice şi n'ar fi prins, s'ar fi putut pune vina pe cititori; aşa nu pot fi răspunzători decât cei chemaţi să îndrumeze şi să sprijine cultura românească. „Cultura Naţională" a încercat pe vremuri, dar a trebuit să-şi înceteze activitatea din pricini de altă natură. „Casa Şcoalelor", „Societatea Română de Filosofie" şi „Institutul Social Român" au făcut unele încercări, dar au renunţat din lipsa de fonduri. De sigur nu rămâne decât Statul în colaborare cu Fundaţiile Regale cari ar putea da un ajutor pentru o campanie de traduceri susţinută şi bine îndrumată.

Toate acestea sunt dator să le însemn cu prilejul cărţii: *„Descartes: Regulae ad directionem ingenii"*. In româneşte după textul original, cu o introducere şi note de *Constantin Noica.* (Braşov, 1935, 198 pg.). Dl. *Noica*, după cum îl arată lucrarea „Mathesis sau Bucuriile simple" (1934), un cartesian cu multe însuşiri originale, a ţinut să împărtăşească şi altora plăcerea unei lecturi pe care o făcea pe textul latinesc. Şi a tradus astfel cu pricepere şi cu stăruinţă, o însemnată operă a lui Descartes. Nu s'a mulţumit cu atât. D-l *Noica* are însuşiri de istoric şi de gânditor în acelaşi timp. De aceea a adnotat cu grijă textul tradus şi i-a pus în frunte un studiu serios în care, alături de informaţii istorice despre *Descartes* şi operă, compară, judecă şi nu odată gândeşte totul din nou. Dacă adăugăm că puţine traduceri au izbutit să îmbrace o limbă atât de curată şi de precisă ca cea datorită d-lui *Noica*, înţelegem că *Descartes* este înfăţişat în româneşte în condiţii cât se poate de bune. Totuşi d-l *Noica* n'a găsit un editor sau ca să spunem lucrurilor pe nume, *Descartes* n'a găsit un editor în România. Cunosc de aproape străduinţele d-lui *Noica* în această privinţă şi am fost unul dintre cei cari au avut naivitatea să creadă că până la urmă va izbuti. Dar nu s'a întâmplat aşa. *Descartes* a fost tipărit în româneşte pe cheltuiala unui om care nu este nici editor şi nici un îndrumător de cultură: d-l inginer *Corneliu Cassasovici*, unchiul traducătorului. Ţin să subliniez faptul, pentrucă dacă cei cari ar fi avut sarcina să tipărească pe Descartes n'au făcut-o, e cu atât mai mare meritul cuiva care a făcut-o fără să aibă această sarcină.

Traian Herseni.

BIBLIOTECA POPORALĂ A ASOCIAŢIUNII „ASTRA". — De curând, minunat de folositoarea bibliotecă poporală a „Astrei" a intrat în al 26-lea an de apariţie, având peste 220 de broşuri, de cuprins felurit.

In Ardeal, biblioteca poporală a Astrei este bine cunoscută, atât la sate, cât şi la oraşe. Timp de douăzeci şi cinci de ani, Astra a trimis, prin această publicaţie periodică, dela Sibiu, sătenilor şi meseriaşilor români, cărţi uşoare şi plăcute, cu tâlc moral şi naţional. Aci au găsit tinerii, dornici să „organizeze" petreceri de sărbători, mici piese de teatru şi poezii potrivite pentru recitat şi tot printre cărţuliile astea au fost şi povestirile morale şi istorice cari au mângâiat ceasurile lungi de iarnă ale sătenilor, ori broşurile cu sfaturi şi cunoştiinţe practice pentru buna rânduială a gospodăriei. Invăţătorul care, trecând peste porunca şefilor, căuta o carte românească pentru tinerii elevi, ca şi preotul care strecura un îndemn pentru păstrarea limbii strămoşeşti, pomeniau, deopotrivă de entusiaşti, modesta, dar statornica în lucrarea ei, bibliotecă poporală a Asociaţiunii „Astra".

Cărţile astea mărunţele au pătruns şi în vechiul Regat, cu atmosfera lor chibzuită, puţin posacă, totdeauna pusă pe sfat ori îndemn creştinesc şi cu toată culoarea lor sobră de povestire morală ori de educaţie cetăţenească. Nu erau totdeauna cărţi de petrecere. Şi nici cele vesele nu străluceau prin vioiciune. Erau cărţi făcute de nişte cărturari îngânduraţi, pentru ceasurile de răgaz ale unui popor frământat de aspiraţii politice şi nevoi economice şi sociale grele, căruia nu-i era îngăduit să-şi uite nici o clipă datoriile naţionale. Şi totuşi cărţuliile „Astrei" au pătruns şi în Vechiul Regat, unde preocupările de cultura poporului erau prea puţin cunoscute, acum douăzeci şi cinci de ani, când „Semănătorul" abia-şi începea lucrarea. Fiindcă şi aci poporul simţea lipsa unor cărţi scrise pentru el, cărţi de petrecere şi cărţi de folos, în grai limpede şi cu literă citeaţă, aşa cum erau broşurile „Astrei".

Nu ştiu dacă undeva la „Astra" s'a ţinut vre'o statistică despre răspândirea acestei biblioteci poporale. Dar sunt sigur că rezultatele ei ar fi foarte însemnate pentru cei cari îşi pun

intrebări in legătură cu cultura poporului şi cu technica culturei. Douăzeci şi cinci de ani de apariţie şi de răspândire a 220 de volumaşe, inseamnă o experienţă plină de învăţăminte, cari nu trebuesc lăsate neintrebuinţate în munca de astăzi.

Ultimile 7 numere din „Biblioteca poporală", primite de noi, cuprind lucrări bine alese şi bine intocmite, scrise într'o limbă îngrijită, deşi presărată cu multe „ardelenisme", de multe ori de neocolit, dealtfel, şi înfăţişate într'o haină tipograficească modestă, dar curată, cu paginile pline, dar cu literă citeaţă. Sunt cărţulii de format mic numărând între 40 şi 80 de pagini, apărute la Sibiu, în Editura Asociaţiunii „Astra" (Strada Şaguna, 6); preţul unui exemplar este de 5 lei.

Numărul 219 cuprinde trei *„Povestiri istorice, din trecutul românesc al Clujului", de Ion Filimon.* Intâia dintre povestiri arată, cu mult dar de povestitor, „Arderea pe rug a lui Baba Novac", comunicându-ne astfel „o întâmplare fioroasă din trecutul Clujului". In decursul naraţiunii autorul are grijă să dea cetitorului nu numai ecourile folclorice ale faptelor haiducului Baba Novac, dar şi informaţiuni istorice asupra activităţii lui militare, îmbinând astfel rolul dascălului cu cel al scriitorului. Aceiaşi cale este urmată şi în cea de a doua povestire, anume „Cum au pătruns ţăranii români în cetatea Clujului, în anul 1437", povestire legată de răscoala dela Bobâlna. Emoţionantă este evocarea „zilelor procesului memorandului" dela 1892, presărată cu citate din dările de seamă ale epocei, potrivit cu relatările din „Tribuna", cari au prins aşa de bine, în însemnări grăbite, toată înflăcărarea şi revolta demnă a agitaţiilor de atunci.

Sub titlul *„Munţi, animale şi pământ"*, se publică (Nr. 220) unele lucrări ale cunoscutului povestitor ardelean *Ioan Pop-Reteganul*, precedate de o notă asupra autorului. Intâia bucată este o legendă despre Detunata; a doua tot o legendă „Căpcânii"; iar a treia, o lucrare în care Ioan Pop-Reteganul vorbeşte despre „Iubirea de animale şi de pământ la Romani şi la Români", pe temeiul câtorva colinde şi poezii populare, pe temeiul unor citate din Zamfirescu, Haşdeu şi Alexandri şi referindu-se la istoria antică şi la autorii clasici precum Ovid, ori Pliniu, într'o expunere nepretenţioasă, curgătoare şi instructivă.

Interesantă este şi colecţia de *„Cântece olteneşti"*, adunate de *N. I. Dumitraşcu*, publicată sub Nr. 221.

Dar, plăcută şi cu o frumoasă tendinţă moralizatoare este piesa de teatru sătesc (Nr. 222) *„Stâlpii Satului"*, (3 acte) de *Petrea Dascălul*, cu pasagii calde de evocare a vieţii virtuoase şi bărbăteşti „de odinioară" şi cu o susţinută apărare a cântecelor cu adevărat ţărăneşti şi a portului „din bătrâni", împotriva produselor orăşeneşti. Dealtfel d. Petre Dascălul (P. Olariu) este un meşter priceput şi încercat al teatrului sătesc. Revista *„Transilvania"*, într'o statistică specială de teatru (anual 66, Nr. 6, pg. 386), îl arată ca fiind cel mai căutat scriitor de teatru sătesc. Cele două broşuri următoare, (Nr. 224 şi 225) sunt scrise de povestitorul istoric *Ioan Al. Lăpedatu*, care a trăit între 1844 şi 1878 şi a lăsat o serie de scrieri cu subiecte luate din istoria neamului românesc. *„Moartea lui Asan"*, (Nr. 224) cuprinde o povestire istorică, în jurul unor întâmplări dela anul 1195, legate de istoria fraţilor Petru şi Asan. Cealaltă carte a lui Lăpedatu, care poartă titlul *„Amor şi răzbunare"*, cuprinde, pe lângă povestirea care dă numele volumului şi o a doua intitulată „O tragedie din zile bătrâne". Ioan Al. Lăpedatu îşi întocmeşte povestirile întemeiat pe date de cronică şi deapănă firul lor cu băgare de seamă, fără să dea prea mult avânt închipuirii. In fruntea uneia din aceste cărţi (Nr. 224), e publicată şi o schiţă biografică şi o prefaţă privind pe Ioan Al. Lăpedatu scrisă în 1904 de Andrei Bârseanu.

A şaptea broşură, dintre cele pe cari le pomenim acum, este *„Calendarul pentru popor al Asociaţiunii pe a. 1936"*, întocmit de *Horia Petra-Petrescu*, lucrare despre care vom scrie altădată, pe larg.

Biblioteca poporală a „Astrei" este o publicaţie bună şi bine îngrijită, pe care conducătorii muncii culturale la sate o pot folosi cu toată încrederea, alături de publicaţiile aşa de preţioase *„Cartea Satului"* şi revista *„Albina"*, pe cari le tipăreşte „Fundaţia Culturală Regală Principele Carol".

Octavian Neamţu

„ANALELE DOBROGII", *Revista Societăţii Culturale Dobrogene, Anul al XVI-lea, 1935.*—Volumul anual, de curând apărut, al „Analelor Dobrogii", cuprinde uu variat material istoric şi archeologic (articole semnate de d-nii *Al. P. Arbore, Sauciuc Săveanu, O. Mărculescu, T. Tudor, Radu Vulpe)*, literar şi de geografie fizică a Dobrogii *(C Brătescu)*.

Deosebit de interesant este articolul d-lui *N. Roman:* „Iredenta bulgară în Dobrogea." După

ce face un scurt istoric al stabilirii coloniştilor bulgari în Dobrogea, în secolul al XIX-lea, autorul descrie activitatea naţionalistă bulgară în Dobrogea, între anii 1878—1913, între 1913—1916, între 1916—1918 (ocupaţia bulgară), apoi starea iredentei şi revendicările bulgare după 1918, autorul închee arătând rezultatele propagandei iredentiste bulgare în Dobrogea. La sfârşitul articolului găsim o listă a centrelor organizaţiei V. D. R. O. („Organizaţia internă revoluţionară Dobrogeană"), id. a organizaţiei D. R. O. („Organizaţia internă revoluţionară Dobrogeană", dizidentă a celei dintâi, subvenţionată de comunişti), apoi seria atacurilor comitagiilor bulgari în Dobrogea (1923—1933), o schemă a organizaţiei V. D. R. O., cu toate ramificaţiile ei din cele mai mici sate dobrogene, id. o schemă a organizaţiei D. R. O.

Raul Călinescu

„ARCHIVELE OLTENIEI", *XIV, 79-82 (Mai—Dec.), 1935, Craiova.* — Ultimul număr al excelentei reviste regionale „Arhivele Olteniei", aduce un bogat material documentar şi informativ pentru cunoaşterea provinciei noastre de peste Olt.

Având în primul rând preocupări istorice (cu articole semnate de d-nii *I. C. Filitti, V. Mihordea, N. A. Gheorghiu, I. Ionaşcu, Ion Donat* etc. şi documente transcrise şi comunicate de d-nii *Şt. Nicolaescu, O. G. Lecca, C. N, Mateescuă I. Ionaşcu* etc.), „Arhivele Olteniei" nu neglijează nici *cadrul cosmologic* al regiunii (articole de *I. Donat, Al. Grosu),* — şi nici viaţa spirituală a ţăranilor olteni (*Povestea satelor Rădina şi Rădiniţa, Miul Haiducul şi Doina Păcurarului, Cântece populare din Vâlcea* etc.).

O rubrică e consacrată literaturii culte, la care colaborează mai ales scriitorii olteni, iar o alta se ocupă cu mişcarea culturală din Oltenia, Numeroase note, comunicări şi recenzii complectează acest bogat număr.

Foarte interesantă este iniţiativa revistei de a propune întocmirea unui *Dicţionar geografic al României,* pe care ea doreşte să-l înceapă imediat pentru Oltenia.

Raul Călinescu

CĂMINUL CULTURAL. — No. 3 din revista de cultura poporului „Căminul Cultural", pe care o tipăreşte Fundaţia Culturală Regală Principele Carol pentru conducătorii de cămine culturale din ţară, este închinat problemei şcolilor ţărăneşti. Se ştie că Fundaţia Culturală Regală Principele Carol a înfiinţat câteva şcoli ţărăneşti cu ajutorul cărora intenţionează să formeze elemente ţărăneşti pentru conducerea activităţii culturale la sate. No. 3 din revista „Căminul cultural" cuprinde o serie de îndrumări şi foarte multe fapte cu privire la şcolile ţărăneşti de la noi şi din străinătate. Intâiul articol, semnat de D-l Prof. Dimimitrie Gusti, arată rolul şcolilor ţărăneşti, în legătură cu instituţia culturală a căminelor.

Domnul Profesor Gusti scrie: „Când am avut răspunderea conducerii departamentului Culturii Naţionale, am dat o deosebită atenţie acestei probleme. In Mesagiul Regal cetit la deschiderea Corpurilor Legiuitoare în 16 Noemvrie 1932, s'a cetit pentu prima dată într'un Mesagiu Regal, despre „crearea de şcoli superioare ţărăneşti, care să pregătească pătura conducătoare a satelor". Am socotit şi socotim că o trebuinţă dintre cele mai de seamă este aceea de a forma conducători fireşti pentru sate.

Pentru aceasta este însă nevoe de o şcoală nouă, de o şcoală a oamenilor vârstnici, o şcoală menită să dea deprinderi noi, pentru o nouă civilizaţie sătească. Că este aşa, o dovedeşte faptul că în câţiva ani numai ideea a prins şi a şi fost pusă în faptă".

Domnul Emanoil Bucuţa, în articolul intitulat „O sută de ani de şcoală ţărănească", face un scurt istoric al şcolilor ţărăneşti, arătând desvoltarea frumoasă pe care au luat-o acestea în Danemarca, ctitorului lor Grundtwig.

Sub titlul „Şcoala ţărănească centru de activitate culturală sătească" d-l Stanciu Stoian fixează câteva principii conducătoare ale şcolilor arătând şi unele rezultate ale şcolilor de până acum.

D-l H. H. Stahl în articolul intitulat „Şcoli pentru conducătorii de cămine", întemeiat pe experienţa şcoalei de îndrumări sociale care a funcţionat în vara anului 1935 la echipa studenţească din comuna Leşu, arată rostul pe care acest fel de şcoli îl poate avea pentru o educare a elementelor conducătoare din cămine în spiritul unei conlucrări regionale. Şcoala de acest fel este o şcoală activă: învăţătorii şi preoţii dintr'o anume regiune se adună pentru a munci laolaltă într'un cămin-model, timp de o lună. Se obţine astfel: o organizare regională şi o educare tehnică a conducătorilor de cămine.

In partea rezervată comunicărei de fapte, d-l Apostol D. Culea arată care au fost întâile şcoli

ţărăneşti din România şi la ce rezultate au ajuns şi apoi se dau informaţiuni despre şcoala superioară ţărănească din Poiana-Câmpina, şcoala superioară ţărănească din Tg. Fierbinţi (Ilfov), cursurile de îndrumări casnice gospodăreşti pentru femei ale Căminului Cultural Principele Ferdinand din judeţul Teleorman, precum şi despre rezultatele cursurilor ţărăneşti organizate de Căminul Cultural „Patriarhul Miron" din Topliţa Română (jud. Mureş).

Şcolile ţărăneşti, aşa cum le-a organizat fundaţia Culturală Regală Principele Carol şi cu rostul de a forma conducători ai vieţii săteşti, constitue una din încercările cele mai de seamă cari s'au putut înregistra la noi în ultimul timp pe tărâmul muncii culturale.

— *S. N.* —

ÎNSEMNĂRI

Sfinţia Sa Părintele Constantin Stănică din comuna Orodelul din judeţul Dolj, lucrează de 12 ani de zile la alcătuirea monografiei comunei sale. Zilele acestea Sfinţia Sa ne-a făcut plăcerea să treacă pe la noi şi să ne lase spre consultare întreg materialul adunat. Ne îndeplinim numai o datorie aducând cuvinte de laudă deplină Sfinţiei Sale. Nu numai că acest sat Orodelu, vechiu sat de moşneni, este cât se poate de interesant, dar şi lucrarea Părintelui este cât se poate de bună. Urmărind în linii mari planul de monografie alcătuit de Profesorul Gusti, găsim în dosarele părintelui Stănică o descriere şi o analiză a tuturor împrejurărilor în care are de trăit satul şi a tuturor felurilor lui de a fi. Informaţia istorică este deosebit de bogată, vreo câteva sute de acte inedite formând principalul ei material. Dar şi tehnicile propriu zis sociologice sunt întrebuinţate: cartograme, statistici, observaţii directe a faptelor, informaţii culese de la oameni din sat, nimic nu lipseşte din această monografie. Cei cari ştiu cu câtă greutate se poate alcătui o monografie rămân puţin uimiţi în faţa străduinţei părintelui Stănică, cel puţin tot aşa de mare ca şi aceea care pe vremuri a făcut-o învăţătorul Păcală în satul Răşinari. Ne pare rău că mijloacele noastre materiale nu ne permit deocamdată să dăm la tipar monografii complete. Lucrarea părintelui Stănică va mai aştepta deci, aşa cum aşteaptă şi monografiile Institutului Social Român. Dar cândva, tot va trebui să găsim mijloacele de tipărire iar până atunci vom avea plăcerea să înfăţişăm în paginile Sociologiei Româneşti cât mai multe fragmente din monografia satului Orodelul.

*

Domnul Henri Bonnet, Directorul Oficiului Internaţional de Cooperaţie Intelectuală, cu prilejul aflării lui în Bucureşti, ne-a făcut cinstea unei vizite amănunţite la Fundaţia Principele Carol şi la Seminarul de Sociologie. A cercetat metoda noastră de lucru, rezultatele obţinute şi publicaţiile noastre. In sala cinematografului ARO a asistat la rularea ultimului nostru film documentar „Satul Şanţ".

*

Un număr de 40 de elevi ai clasei a 8-a, Şcoala Normală a Societăţii pentru Invăţământul Poporului Român, ne fac cunoscută dorinţa lor de a participa la munca noastră de peste vară, prin următoarele frumoase cuvinte:

„Mult stimate Domnule Profesor, Văzând „realizările minunate făcute de echipele stu-„denţeşti din timpul celor două veri trecute, „pentru ridicarea elementului preponderent al „României, săteanul, nu putem rămâne indi-„ferenţi la aceasta, deoarece noi suntem aceia „care mâine vom trebui să muncim la ridicarea „lui. Ascultând şi conferinţa pe care D-Voastră „aţi rostit-o la Fundaţia J. Dalles în ziua de „5 Martie a. c., în care v'aţi exprimat dorinţa „ca elevii ultimei clase normale să facă acest „lucru şi apoi să li se elibereze diploma de „capacitate, ne-am decis ca să lucrăm şi noi „în vara anului 1936, împreună cu echipele „ce Domnia-Voastră le veţi numi. De aceea „vă rugăm, Domnule Profesor, a ne înscrie şi „pe noi în echipele ce urmează ca în vară să „meargă la sate, unde prin activitate rodnică „să le ridice, fiindcă în ele este viitorul nea-„mului nostru". Cu adânc respect: elevii clasei „a 8-a a Şcoalei Normale a Societăţii pentru „Invăţământul Poporului Român, Bucureşti"

Nu putem decât să ne bucurăm la gândul că vom avea anul acesta echipe de muncă la sate alcătuite din aceşti inimoşi normalişti, sub supravegherea profesorilor lor. Insistăm din nou asupra importanţei pe care o are această pro-

blemă. Se cere învățătorului o activitate extrașcolară. Dar această activitate este lăsată la libera lui inițiativă. Există totuși o tehnică de muncă culturală, care trebue să fie învățată. Ce este mai firesc decât ca această învățătură să se facă practic în sânul unui Cămin Cultural model, sub supravegherea profesorilor care să le arate tot ceeace vor trebui să știe mai târziu: organizarea unei biblioteci populare, a șezătorilor, sărbătorilor de deosebite caractere, a campaniilor de higienă publică, de îmbunătățire a tehnicei ș. a. m. d. Nădăjduim să se înțeleagă însfârșit de către toată lumea lucrul acesta.

*

In revista franceză *A LA PAGE*, scrisă pentru tineret, se publică un lung articol privitor la România, țară de frumusețe la porțile Orientului. D-l Jacques Lassaignes, autorul articolului, dupăce arată câteva din trăsăturile esențiale ale satului românesc, pe care-l socotește isvorul nesecat de viață al țării întregi, vorbește despre activitatea de cercetare și de acțiune culturală dusă de către Fundația „Principele Carol", în următoarele cuvinte: *„Există la București, la Fundația Carol, unul din cele mai curioase așezăminte ale sociologiei aplicate din câte sunt pe lume. Aci, sub conducerea domnului profesor Gusti, fost Ministru al Instrucțiunei Publice, o pleiadă întreagă de tineri savanți, adânc legați de țara lor, se trudesc să afle toate tradițiile românești, să le scape pe acelea care sunt gata să dispară și să ajute înflorirea celorlalte. In fiecare an, în timpul verei, echipe de studenți se duc la sate pentru a trăi acolo aceeași viață cu a țăranului. Fac dispensarii, case de adunare, biblioteci și, în acelaș timp culeg tot ce poate interesa folclorul național. Pe de altă parte, arată sătenilor frumusețea vechilor lor obiceiuri și le aduc tot ceeace viața modernă a descoperit mai esențial, higienă și educație. Institutul care a strâns o documentare remarcabilă, publică o revistă hebdomadară de format popular, atrăgătoare și instructivă, care este trimisă în fiecare sat pentru a duce mai departe munca misiunilor de peste vară. Indreptățirea acestei sforțări este dovedită prin excelentele rezultate obținute și prin interesul pe care îl deșteaptă la toți tinerii intelectuali din România. D-l Gusti, care a venit anul trecut la Paris, a ținut la Muzeul Pedagogic, înaintea unui auditoriu de profesori, o serie de conferințe care au fost pentru toată lumea adevărate revelații".*

După aceste foarte măgulitoare cuvinte, autorul articolului ridică o problemă deosebit de interesantă, anume aceea a atitudinii pe care o poate avea un om de cultură din Franța față de străduințele noaste de a ne închega o cultură specific națională pe temeiul cercetării satelor noastre. Pentru cineva neinformat s'ar putea crede că această mișcare înseamnă în acelaș timp o rupere de la tradiția noastră mai recentă profund influențată de modelul occidental, adică mai bine spus franțuzesc. Se știe cât de geloși sunt francezii de influența pe care întotdeauna cultura franceză a avut-o la noi în țară. Cu toate acestea d-l Lassaigne își încheie articolul cu următoarele cuvinte: *„Franța trebue să privească cu simpatie acest naționalism cultural. Prea multă vreme o modă a voit ca patria intelectuală și morală a Românilor să fie Franța. Dar noi nu avem nimic de câștigat dintr'o dependență care sfârșește totdeauna prin a fi rău văzută. Legăturile de prietenie pe care le avem cu această țară sunt destul de puternice pentru ca să dorim înainte de toate să avem alături de noi o națiune puternic închegată".*

Nu putem fi decât mulțumiți de această dovadă de înțelegere pe care ne-o arată un străin. Atât munca noastră cât și rostul ei în crearea unei culturi adevărat românești, au fost înțelese de acesta așa cum le înțelegem noi înșine.

*

Fundația Culturală Regală Principele Carol, în colaborare cu Institutul Social Român, a început lucrările pentru alcătuirea unui viitor Muzeu permanent al satelor românești, care va fi așezat în Parcul Național, în cadrul muzeului pe care Municipiul orașului București îl va face pentru Luna Bucureștilor din acest an.

Muzee în aer liber nu sunt prea multe. La noi în țară n'avem decât începutul făcut la Muzeul Etnografic din Cluj. Ceeace voim să construim la București tinde a fi un Muzeu în stil mare în care să se găsească reprezentate gospodării întregi, din cele mai caracteristice și mai frumoase din toate regiunile țării. Cine trece printr'un asemenea muzeu trebuește să iasă cu o icoană credincioasă a întregei Românii. Fără îndoială că încercarea pe care o facem este deosebit de grea. Echipele noastre au și plecat, în satele pe cari le cunoaștem în urma studiilor monografice făcute acolo de zece ani de zile încoace, pentruca să aducă materialul. Vom arăta în numărul viitor amănuntele planului nostru de lucru și rezultatele pe cari le vom fi obținut până atunci.